

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA 1 MART TEZKERESİ ETKİSİ
(2003 – 2011)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ramazan KARAÇOBAN

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sibel AKGÜN

EYLÜL – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

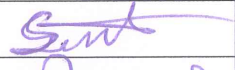
TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA 1 MART TEZKERESİ ETKİSİ
(2003 - 2011)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ramazan KARAÇOBAN

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 20 /09/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRI ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Doç. Dr. Sibel AKGÜN	Başarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Nesrin KENAR	Başarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Asena BOZTAŞ	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Ramazan KARAÇOBAN
Öğrenci Numarası	:	Y126007017
Enstitü Anabilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Türk Dış Politikasında 1 Mart Tezkeresi Etkisi (2003 - 2011)
Benzerlik Oranı	:	%17

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

07.10.2019
Öğrenci İmza

☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

07.10.2019
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Sibel AKGÜN

Tarih: 07.10.2019

İmza:

☐ KABUL EDİLMİŞTİR

☐ REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Türk Dış Politikası için önemli bir dönüşümün sembolü olan 1 Mart 2003 tarihli yurtdışına asker gönderme ve yabancı askerlerin (ABD ve koalisyon güçleri) Türkiye’den geçişi ve koşullanması içerikli tezkerenin reddedilmesi süreç ve etkileri ile incelenmiştir.

“Türk Dış Politikasında 1 Mart Tezkeresi Etkisi (2003 – 2011)” konulu tez çalışmamın akademik kalitesini artırmak için özenle katkı sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Sibel AKGÜN’e, çalışmamı tamamlamam için motivasyonumu artıran Şükrü ATEŞ’e, her takıldığım yerde zaman gözetmeksizin yardımını gördüğüm Arş. Gör. Yahya ŞAHİN’e, Kürşat ÇAPRAZ’a ve çalışmamın her anında yanımda olup destek veren eşim Nurcan KARAÇOBAN’a teşekkürü bir borç bilirim.

Ramazan KARAÇOBAN

20.09.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TABLOLAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii

GİRİŞ.....	1
------------	---

BÖLÜM 1: 1 MART TEZKERESİNE GİDEN SÜREÇ	5
--	----------

1.1. ABD ile Türkiye Arasında İlk Temaslar	5
1.2. 11 Eylül Saldırıları ve Bush Doktrini	9
1.3. Türkiye'nin Kuzey Irak Merkezli Güvenlik Yaklaşımı	13
1.4. Ecevit Hükümeti (Koalisyon) ABD – Türkiye Irak Temasları	17
1.5. AK Parti İktidarı	21
1.6. Ak Parti Dönemi İlk Irak Temasları	24
1.7. ABD'nin Irak'a Müdahale Sürecinde BM'nin Tavrı	28
1.8. ABD'nin Irak'ı İşgali	29
1.9. Irak, Türkiye İçin Neden Önemli?	33
1.10. ABD'nin Irak'ı İşgali Sırasında Türkiye'nin Konumu	35

BÖLÜM 2: 1 MART İKLİMİ	37
-------------------------------------	-----------

2.1. Türkiye – ABD Tezkere Görüşmeleri	37
2.2. Tezkere Öncesi MGK Toplantısı ve Önemi	39
2.3. Birinci Tezkere (6 Şubat 2003)	40
2.4. İkinci Tezkere (1 Mart 2003).....	41
2.4.1. Tezkerenin Önemi	43
2.4.2. Tezkere Oylaması	44
2.5. Reddedilen Tezkerenin Olumsuz Yanları.....	46
2.6. Reddedilen Tezkerenin Kazandırdıkları	47
2.7. Tezkerenin Aktörleri ve İzledikleri Politikalar.....	49
2.8. Tezkerenin Reddedilmesi Sonrasında Yaşananlar	52
2.9. Üçüncü Tezkere (20 Mart 2003)	55

BÖLÜM 3: 1 MART TEZKERESİNİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ ...	56
3.1. Türkiye – ABD İlişkilerine Etkisi	57
3.2. Türkiye – AB İlişkilerine Etkisi	61
3.3. Türkiye – Ortadoğu İlişkilerine Etkisi.....	63
3.4. Türkiye – Rusya İlişkilerine Etkisi.....	66
3.5. Türkiye – Irak İlişkilerine Etkisi	68
3.5.1. 2003 Irak Operasyonu Sonrasında Yeni Irak ve Yeni Dengeler	69
3.5.2. Yumuşama Dönemi	71
3.5.3. İşbirliği Dönemi	74
SONUÇ	77
KAYNAKÇA.....	82
ÖZGEÇMİŞ	94

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Ak Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CENTO	: Central Treaty Organization – Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CFR	: Council on Foreign Relations – Dış İlişkiler Konseyi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DSP	: Demokratik Sol Parti
EUCOM	: United States European Command – ABD Avrupa Komutanlığı
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund – Uluslararası Para Fonu
IKBY	: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi
ISAF	: International Security Assistance Force – Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti
ITC	: Irak Türkmen Cephesi
İKÖ / İİT	: İslam Konferansı Örgütü / İslam İşbirliği Teşkilatı
KDP	: Kürdistan Demokrat Partisi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
Neo – Con	: Neo Conservative – Amerika’da Yeni Muhafazakârlar Grubu
NATO	: North Atlantic Treaty Organization – Kuzey Atlantik Paktı

NATO –SOFA : Kuzey Atlantik Antlaşmasına Taraf Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne Dair Sözleşme

PKK : Partiya Karkaren Kürdistane - Kürdistan İşçi Partisi

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

UNSCOM : United Nations Special Commission on Iraq – BM Irak Özel Komisyonu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Irak Savaşından önce Türk siyasi aktörlerin pozisyonları (Kesgin ve Kaarbo, 2010)	52
Tablo 2: Meclise sunulan 3 farklı Tezkerenin oylama sonuçları (Kesgin ve Kaarbo, 2010)	56

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Türk Dış Politikasında 1 Mart Tezkeresi Etkisi (2003 – 2011)			
Tezin Yazarı: Ramazan KARAÇOBAN		Danışman: Doç. Dr. Sibel AKGÜN	
Kabul Tarihi: 20/09/2019		Sayfa Sayısı: vii (Ön kısım) + 94 (Tez)	
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler		Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	
Bu çalışma, temel olarak Türk Dış Politikasının statik dünya algısında yaşanan değişimi ele almaktadır. Türkiye'nin değişen konjonktürünü anlamaya yönelik önemli bir adımı olarak 1 Mart Tezkeresi incelenmiştir. 1 Mart Tezkeresi, nedenleri, aktörleri, etkileri, algısı, stratejik perspektifleri ile değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda 1 Mart Tezkeresi, yalnız Türk – Amerikan ilişkilerinde meydana getirdiği etkileri ile değil farklı bakış açıları üreterek dış politika oluşturma anlamında kendinden sonraki olaylara yön vermesi bağlamında da önemli bir eşik olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada II. Körfez Savaşına giden süreç, Türk siyasetçilerinin sürece yaklaşımı değerlendirilmekte ve reddedilen 1 Mart 2003 tarihli tezkerenin önemi, ret nedenleri ile Türkiye'nin, başta ABD ve Irak olmak üzere diğer ülkelerle olan ilişkilerine etkisi üzerinde durulmaktadır. Türk Dış Politikası, 1 Mart 2003 tarihi kararı sonrası güvenlik endişelerini sürdürse de hareket kabiliyetini artırmıştır. Türkiye, demokratik karar alma mekanizmasında güven tazelemiş, entegre bir dış politikadan çok yönlülüğe geçiş hamleleri yapmış, komşuluk ilişkilerinde barış misyonunun arttıran ve yumuşak gücü daha iyi kullanan bir aktöre dönüşmüştür. 1 Mart 2003 tezkeresi Türkiye kamuoyunu savaş karşıtlığında birleştirmiştir. Hükümet içinden bazı bakanlar dahi kendi tekliflerine destek vermediklerini açıklama ihtiyacı hissetmiştir. Türkiye son iki ayda barış için bölgede mekik diplomasisi uygulamış, zirve toplantıları tertiplemiş, arabuluculuk yapmaya gayret göstermiştir. Türk dış politikası için bu karar iki anlamda önemlidir. Bunların birincisi doğuracağı olumlu veya olumsuz sonuçları, ikincisi uzun yıllar sonra parlamentonun bağımsız bir aktör olarak karar vermiş olmasıdır. Parlamentonun bağımsız olarak verdiği karar, yeni roller üstlenmek isteyen bir Türkiye için prestij kaynağı olacaktır. Tezkere kararının artıları ve eksileri ise çalışma içerisinde değerlendirilmiştir. Geleneksel güvenlikçi yaklaşım çerçevesinden bakılırsa Türkiye, terör faaliyetlerini bertaraf etme fırsatını kaçırmıştır. İnşacı yaklaşıma göre ise Türkiye, meşruiyeti olmayan bir savaşa ve yaşanan insan hakları ihlallerine ortak olmamıştır.			
Anahtar Kelimeler: ABD, 1 Mart, Irak, Müdahale			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	√	Ph.D.		
Title of Thesis: Effect of March 1 st Memorandum Turkish Foreign Policy (2003 – 2011)				
Author of Thesis: Ramazan KARAÇOBAN Supervisor: Assoc. Prof. Sibel AKGÜN				
Accepted Date: 20/09/2019		Number of Pages: vii(pre text) + 94 (main body)		
Department: International Relations		Subfield: International Relations		
This study mainly deals with the change of Turkish Foreign Policy in the static world perception. March 1 permit as an important step towards understanding the changing conjuncture in Turkey were examined. The March 1 permit was evaluated with its reasons, actors, effects, perception and strategic perspectives. In this respect, the March 1 permit was considered as an important threshold not only for its effects on Turkish - American relations, but also in terms of shaping foreign policy by producing different perspectives. In this study, the process leading to the II. Gulf War and the approach of Turkish politicians to the process were evaluated. The significance of March 1, 2003's permit rejected, Turkey's reasons for refusal, mainly focuses on the impact on relations with other countries including the US and Iraq. Although Turkish Foreign Policy maintained its security concerns after the 1 March 2003 decision, it increased its mobility. Turkey has renewed confidence in the democratic decision-making mechanism, has made the transition from an integrated foreign policy to versatility, in the neighborhood relations, has become an actor who increases the peace mission and makes better use of soft power. March 1 permit, united the Turkish people against the war. Even some ministers within the government felt the need to explain that they did not support their proposals. Turkey applied in the last two months of shuttle diplomacy in the region for peace, summits have been organized, made efforts to mediate. This decision is important for Turkish foreign policy in two aspects. The first is the positive or negative consequences, and the second is that, after many years, the parliament has decided as an independent actor. Parliament's this independently decision it will be a source of prestige for Turkey that want to take on new roles. The pros and cons of the 1 March permit' were evaluated in the study. According to traditional security approach, Turkey has missed an opportunity to eliminate the terrorist activities. According to constructive approach Turkey has not been a partner that to a war without legitimacy, and to human rights violations.				
Keywords: USA, March 1, Iraq, Invasion				

GİRİŞ

Ortadoğu tarih boyunca çeşitli devletlerin güç mücadelelerine sahne olmuştur. Bu çekişme ortamında Irak ve spesifik olarak da Kuzey Irak bölgesi hep özel bir yer tutmuştur. Verimli topraklara sahip Kuzey Irak coğrafyası Fırat ve Dicle nehirleri ile beslenmektedir. Bölge aynı zamanda sosyal ve kültürel zenginliğe sahip Musul ve Kerkük gibi büyük şehirlere sahiptir. Osmanlı döneminde yakın dönem tarihe kıyasla daha sakin bir yaşama sahip olan Irak başta petrol rezervleri olmak üzere doğal kaynaklarının keşfedilmesi ile stratejik açıdan mücadele sahası halini almıştır.

1529 yılından sonra yaklaşık 400 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalan Kuzey Irak, Türkiye ile İngiltere arasında 1926 yılında yapılan Ankara Anlaşması ile İngiltere mandasında yer alan Irak topraklarında kalmıştır. Türkiye bu tarihten sonra bölge ile ilişkilerini bir süre minimize etmiştir. (Öğür, Baykal ve Balcı, 2014: s. 9)

Türkiye Irak ilişkileri ikili ve çoklu anlaşmalar, iç politik olaylar ve Soğuk Savaşın etkisi ile inişli çıkışlı bir süreç izlemiştir. Türkiye, 1980’li yıllarda PKK’nın, Kuzey Irak’ta konuşlanmasının sonucu olarak bölgeyle daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Çünkü bu dönemden itibaren PKK bu coğrafyayı Türkiye’ye yönelik terör eylemleri için eylem üssü olarak kullanmıştır. 1990’lı yılları aynı şekilde geçiren Türkiye, 2000’li yıllardan itibaren Kürtlerin bölgede resmî olarak otonom bir yapıya kavuşması ve enerji kaynaklarının ön plana çıkmasıyla Kuzey Irak politikalarında değişiklikler yapmıştır. (Balcı, 2014: s. 7)

Çalışmanın Konusu

I. Körfez Savaşı ile bitirilemeyen ABD – Irak gerilimi 2003 yılında II. Körfez Savaşına dönüşmüştür. ABD’nin Irak operasyonu için ortaya koyduğu terörle mücadele gerekçesi uluslararası kamuoyunu ikna etmemiştir. Irak petrollerini ve enerji kaynaklarını kontrol altına almak isteyen ABD, aynı zamanda Ortadoğu coğrafyasının tamamına hamle yapabileceği bir basamak oluşturmak istemiştir.

ABD her ne kadar özgürlük operasyonu olarak adlandırırsa da bölgesel hegemonya stratejisinin bir sonucu olduğu düşünülen Irak operasyonunda, Türkiye’nin topraklarını, üslerini, havaalanlarını ve limanlarını koşulsuz açmasını ve askeri destek sağlamasını

beklemiştir. Fakat Türkiye için komşu bir Müslüman ülkeye yapılacak meşruiyeti tartışmalı bir operasyona koşulsuz destek, kolay alınabilecek bir karar değildir.

2002 yılında tek başına iktidara gelen Ak Parti, meclis gücü ile Türk dış politikasını yönlendiren ana karaktere dönüşmüştür. Aynı dönemde konjonktürün Türkiye'ye daha aktif politika üretmesine imkân vermesiyle, 1990'lı yıllarda başlayan dış politika alternatiflerini artırma stratejisi kendisine alan bulmuştur. Bu çalışma Türkiye'nin kendisini konumlandığı yeni politik konumu 1 Mart Tezkeresi örneğiyle ortaya koymaktır. Bahsi geçen yeni politik konum sadece iktidarda olan Ak Parti'nin politik duruşu ile değil ülkenin barış vizyonu ve aktör olma hamlesi olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'nin stratejik ortak olarak tanımladığı ABD'nin taleplerini reddetmesi, süreçleri, aktörleri ve etkileri ile incelenmiştir.

Çalışmada öncelikle 1 Mart tezkeresine giden süreçte Koalisyon hükümeti ile başlayan ve Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) dönemiyle devam eden Türkiye – ABD görüşmeleri ele alınmıştır. Daha sonra Tezkere oylaması değerlendirilerek tezkerenin aktörleri üzerinde durulmuştur. Tezkerenin reddedilmesi sonrası Türkiye – ABD ilişkilerinin yeni konumu ile birlikte kararın başta Irak olmak üzere, Ortadoğu, Rusya ve AB ile ilişkilere etkisi de değerlendirilmiştir. 1 Mart Tezkeresinin özellikle 2003 – 2011 dönemi etkileri irdelenmiştir. 2011 sonrası Ortadoğu'da yaşanan çatışmalar dengeleri değiştirmiş ve Türkiye dahil bölgenin aktörleri politikalarını yeniden şekillendirmiştir.

Çalışmanın Önemi

2003 yılında ABD ve İngiltere öncülüğünde gerçekleştirilecek olan Irak operasyonu için ABD'nin Türkiye'den istediği destek, Türkiye'nin bölge politikaları ve bu politikalar ışığında son dönemde artan işbirliği için Türkiye'yi önemli bir tercihe sürüklemiştir. Türkiye'nin bu talebe vereceği karşılık Türkiye'nin askeri, siyasi ve ekonomik bağımlılığını ve bunun sonucunda şekillenecek dış politikayı tespit etme açısından önemlidir. Türk – Amerikan stratejik ortaklığı, Kore'ye asker gönderme kararı (tezkeresi) ile başlamış, 1 Mart tezkeresi ile form değiştirmiştir. Tezkere kararı bölgesel barışı destekleyen, demokratik karar alma mekanizmalarının işlerliğini ortaya koyan bir ülke olarak Türkiye'nin yakın dönem dış politikasına ışık tutmaktadır. Türkiye'nin 2002 sonrası politikalarını anlamak için 1 Mart Tezkere süreci temel oluşturmaktadır.

Çalışmanın Amacı

II. Dünya Savaşından sonra Türkiye, güvenlik endişeleri ile Batı Bloku içerisinde yer almış, 1952’de NATO’ya üye olmuştur. Soğuk Savaş döneminde de bölgesel işbirliğini ve barışı önemseyen Türkiye, Balkan Paktı ve Bağdat Paktı’nın gibi anlaşmalarda yer almıştır. Türkiye’yi savaşın dışında tutan 1 Mart Tezkeresi, bu anlamda Türkiye’nin görece zayıf barış misyonunun güçlü bir politikaya dönüşmesini sembolize etmektedir. Önemli siyasi dönüşümler birçok etmenin olgunlaşması ile sonuca ulaşmaktadır. Başarılı olan her dönüşüm de kendisini sembol bir olayla hatırlatmaktadır. Türkiye’nin politik rolleri ile ilgili başlattığı dönüşüme sembol olabilecek 1 Mart tezkeresi süreçleri ve sonuçları ile değerlendirilerek, güvenlik perspektifli yaklaşıma nispeten işbirliğine dayalı politikaların sonuç almaya katkısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Yapılan literatür taramasında bu güne kadar ortaya konulan tez ve makalelerde genel olarak 1 Mart 2003 tarihli tezkerenin TBMM tarafından reddedilmesi ile Türkiye – ABD ilişkilerinde yaşanan problemlerin, olumlu veya olumsuz tek yönlü olarak değerlendirildiği görülmüştür. Tezkere öncesinde yaşanan süreç ve aktörler yeterince değerlendirilmemiştir. Bu çalışmada tezkereye giden süreç, tarihsel altyapı ve aktörler ile birlikte değerlendirilmiştir. 1 Mart 2003 tarihli tezkerenin reddedilmesinin olumsuz yanları kadar olumlu etkilerine de çalışma içerisinde yer verilmiştir. Kararın etkileri Türkiye – ABD ilişkileri ile sınırlandırılmamış, AB, Rusya, Ortadoğu ve özelde Irak ilişkileri açısından Türk dış politikasına etkileri incelenmiştir.

1 Mart Tezkeresi’nin süreci, aktörleri ve sonuçlarıyla bir bütün olarak tespiti hedeflenmiştir. Türkiye için “yeni” tanımıyla adlandırılacak birçok dış politika gündemi için başlangıç olduğu kadar meydana gelme yöntemiyle de özel olan 1 Mart Tezkeresi betimsel olarak değerlendirilmiştir. 1 Mart Tezkeresi ile ilgili yakın dönem tarihi olması sebebiyle yeterli basılı kaynak bulunmadığı göz önüne alınmış, basılı kaynaklara ek olarak gazete ve web tabanlı yayınlar ile konunun ayrıntılarına ulaşılmıştır. Dönemin aktörlerinin kitap ve söyleşiler ile kamuoyuna aktardıkları bilgilerle bütünlük sağlanmıştır. Birincil kaynaklarla ana hatları oluşturulan çalışmada Türk Dış Politikası için önemli görülen bir kırılmanın her yönüyle incelenmesi amacıyla ikincil kaynaklarla literatür taraması tamamlanmıştır. Türkiye’nin politik dönüşümünü inceleyenler için bu

Çalışma, 1 Mart Tezkeresi'ni, sadece bir Meclis oylaması olarak değil, barış vizyonlu bir aktör olan Türkiye'nin bağımlı statik dış politika yapısının kırılma hamlesi olarak da her yönüyle incelenme imkânı sağlayacaktır.

BÖLÜM 1: 1 MART TEZKERESİNE GİDEN SÜREÇ

1.1. ABD ile Türkiye Arasında İlk Temaslar

I. Körfez Savaşı sonrasında ABD ile Irak (Saddam) arasında sürekli bir sürtüşme hali ortaya çıkmıştır. ABD'nin bölge politikalarında dönemsel olarak azalan etkisi bulunsa da Saddam ve Rejiminin devrilmesi sürekli olarak gündemde olan bir konu olmuştur. Bu politikaların en büyük savunucuları Neo-Con (Neo Conservatives) olarak adlandırılan gruplardır. Bu gruplar Bush iktidarı döneminde yaşanan 11 Eylül saldırıları ile Amerikan dış politikasında söz sahibi konuma gelmiştir. Fakat bu grupların ısrarla savunduğu Irak'a askeri müdahale fikri Bush döneminin daha öncesine dayanmaktadır.

1997 yılında Irak'ın BM silah denetçilerinin faaliyetlerini ABD hesabına casusluk yaptıkları gerekçesiyle yasaklaması gerilimi artırmıştır. ABD yönetiminden kısa sürede sert tepkiler gelmiş Irak'a operasyonun sinyalleri verilmiştir. BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden Fransa ve Rusya, ABD'nin yeni Irak operasyonunun bölgedeki Amerikan hâkimiyetini iyice artıracığından kaygı duymuştur. Mezopotamya ve Basra petrol havzalarının Amerikan kontrolüne geçmesi halinde kendi hareket alanlarının daralmasından çekinmiştir. Çin ise gelişmeleri daha uzaktan izlemesine karşın, Amerika'nın askeri müdahalesinden yana oy kullanmayacağını ortaya koymuştur. BM Güvenlik Konseyinden karar çıkması için daimi üyeler ABD, İngiltere, Rusya, Çin ve Fransa'dan herhangi birinin karşı oy kullanmaması gerekmektedir. (Yetkin, 2004: s. 15 – 16) ABD yönetimi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 29.11.1990 Tarih ve 678 Sayılı Kararı ile Irak'a karşı kuvvet kullanılmasına izin verdiği ve ayrıca 8.11.2002 Tarih ve 1441 Sayılı Kararında, "Irak'ın ciddi sonuçlarla karşılaşacağı" ifadesinin, kuvvet kullanılacağını öngördüğünü iddia ederek, Irak'a Müdahalesi için yeni bir karara gerek olmadığını öne sürmüştür. Oysa BM Güvenlik Konseyi'nin 1990 yılında aldığı 678 sayılı kararın amacı; Irak güçlerini Kuveyt'ten çıkarmaktır ve 2002 yılında çıkan 1441 sayılı kararın amacı da; Irak'ın silahsızlandırılmasını ve silahlarının denetlenmesini güvence altına almaktır. (Nurladın, 2015: s. 81 – 87)

Amerika diğer daimi üyeleri ikna etmeyi ve BM Güvenlik Konseyi'nden karar çıkarmayı başaramamıştır. Diğer üyeler farklı çözümler bulunmasını, barışçıl yolların denenmesini savunmuştur. Bu doğrultuda Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, özel elçisi Viktor

Posulvalyuk'u Saddam Hüseyin'e göndermiş ve Saddam'ı BM kararlarına uymaya davet etmiştir. Fakat Saddam'dan olumlu bir cevap alamamıştır. Saddam, ABD'yi saldırganlıkla suçlamıştır. Bu olumsuz duruş ve karşılıklı çekişme müdahale sürecini hızlandırmıştır. Türkiye, Irak'a komşu bir ülke olarak olayları yakından takip etmiştir. (Yetkin, 2004: s. 16)

ABD ve İngiltere Irak'a yapacakları askeri müdahalenin hukuksal gerekçelerini BM'ye göndermiş oldukları mektuplarla iletmıştır. İngiltere gönderdiği mektuplarda Irak'ın silahsızlandırılması gerektiğini, bu durumun BM Güvenlik Konseyi kararlarında dolaylı olarak yer aldığını belirtmiştir. ABD ise gönderdiği mektuplarda Irak'ın silahsızlanma konusunda ihlalleri devam ettirdiğini ileri sürmüştür. Bu durumun 678 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıyla oluşturulan ateşkes koşullarının maddi ihlalini oluşturduğunu, bu sebeple ateşkesin temelini ortadan kaldırdığını ve 678 sayılı kararla verilen kuvvet kullanma yetkisinin kullanılabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca ABD tarafından 2002 yılında BMGK tarafından alınan 1441 sayılı karar da gerekçe olarak ileri sürülmüştür. (La-Mamuri & Al-Meseudi, 2011: s. 219 - 222)

Irak, 1990 yılında Kuveyt'i işgal etmesinin ardından çıkan I. Körfez Savaşını kaybetmiştir. BM Güvenlik Konseyi tarafından 3 Nisan 1991 tarihinde alınan 687 sayılı kararın gereklerini ise tam olarak yerine getirmemiştir. Irak'ın kitle imha silahlarıyla ilgili olarak BM ile iş birliği yapmadığı, silah sanayisine yatırım yaptığı ve Kuveyt'e ödemesi gereken savaş tazminatlarını ödemediği tespit edilmiştir. Kuveyt'in kurtarılmasının ardından BM Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu (UNSCOM) Irak'ın kitlesel imha silahı denemelerini ve üretimini bırakmasını BM silah denetçilerinin ülkeye girişine izin vermesini şart koşmuştur. (Yeşilbursa, 2009: s. 1316 - 1319)

6 Kasım 1998 günü dönemin ABD Savunma Bakanı William Cohen, ABD tarafından bölgede kurulmak istenen balistik füze istihbarat erken uyarı, tespit ve tahrip sistemi oluşturma ve işbirliği gündemiyle Ürdün, İsrail ve Türkiye'yi kapsayan bir ziyaret gerçekleştirmiştir. (Özcan, 2005: s. 64) Gerilimin artmaya başladığı bu dönemde ABD'nin Savunma Bakanı aracılığı ile ziyaretler gerçekleştirmesi, diplomatik yöntemlerin arka plana alınarak, askeri yöntemlere ağırlık verileceği mesajını vermiştir. Türkiye ziyaretinde Cohen'e Amerikan Avrupa Kuvvetler (EUCOM) Başkanı Wesley

Clark da eklenerek bu mesaj pekiştirilmiştir. Cohen ziyaretlerinde müdahalenin kaçınılmaz olduğunu, ABD'nin bu adımı attığında bölge ülkelerinden özellikle de müttefik Türkiye'den destek beklediğini iletmiştir. Cohen'in dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile yaptığı görüşmenin ardından, somut taleplerin olmadığı sadece Irak'ın BM kararlarına uyması yönündeki görüş birliğine varıldığı vurgulanmıştır. Türkiye, Cohen'e savaşın tehlikeli ve masraflı olduğunu, bölgede belirsizlikleri artırma olasılığının fazla olduğunu, riskler göz önünde bulundurulduğunda savaş dışı çözümlerin bulunmasını savundukları yönünde cevaplar vermiştir. Türkiye I. Körfez Savaşı sırasında yaşadığı sorunları veya benzerlerini yaşamaktan çekinmiştir. (Yetkin, 2004: s. 12)

I. Körfez Savaşı sonrası Türkiye ekonomik olarak çok zor durumda kalmış, ABD ise verdiği sözlere sadık kalmamıştır. Ekonominin son yıllarda krizler gördüğü ve hala kırılganlığını koruduğu bir dönemde II. Körfez Savaşı Türkiye'yi endişelendirmiştir. Türkiye'nin bir endişesi de bölgede yaşanacak iktidar boşluğunda Irak'ın üçe bölünmesi ve Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulması olmuştur. Bu endişeyi tetikleyen ana unsur bölgedeki akrabalık ilişkileri ile Türkiye'nin toprak bütünlüğünde yıkıcı etkilerde bulunabileceğidir. Bu gerekçelerle Türkiye öncelik olarak müdahaleyi engellemek, engelleyemiyorsa da istenmeyen bir işbirliği olarak denklemin dışında kalmamayı tercih etmiştir. (Taydaş ve Özdamar, 2012: 228 – 229)

“ABD'nin Irak'a askeri müdahalede bulunabileceği, müdahalenin Saddam Hüseyin ve Baas Rejimini devirmeyi amaçladığı ve bu müdahalede Türkiye'nin aktif desteğinin beklendiği Ankara'ya ilk kez 6 Kasım 1998 günü resmen söylendi.” (Yetkin, 2004: s. 14)

6 Kasım 1998 tarihinin bir de tesadüfı bulunmaktadır. Danıştay, aynı gün 10 aylık kesinleşen mahkûmiyet kararı nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı başkanlıktan düşürmüştür. (Hürriyet, 1998: 6 Kasım) ABD'nin ilk temaslarını yaptığı gün belediye başkanlığı düşürülen Recep Tayyip Erdoğan, 2003'te Irak müdahalesinin gerçekleştiği günlerde yasaklı konumdan kurtularak Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olacak ve ABD'nin bir numaralı muhatabı haline gelecektir.

ABD, Irak'a yapacağı askeri operasyon için Türkiye ile işbirliği yapma talebini belli periyotlarla yinelemiştir. Türkiye'de, Bülent Ecevit'in Başbakan olduğu Demokratik Sol Parti (DSP) – Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) – Anavatan Partisi (ANAP) koalisyonu

döneminde savaş hazırlıkları hızlanmış ve bunun doğal sonucu olarak işbirliği talepleri de artmıştır.

Bill Clinton Başkanlığındaki ABD (1993 – 2001), kendisinden sonra gelecek olan Bush yönetimine nazaran BM ve diğer uluslararası kurumların işlerliğine önem vermiş, atacağı adımlarda kamuoyunun hazır olmasını birinci planda tutmuştur. Irak ile ilgili de bu işbirliği ve destek oluşmadığı için acele etmemiştir. 2000 yılında yapılacak Başkanlık seçimlerine kadar şartların daha da olgunlaşması için müdahale fikri bekletilmiştir. Seçimden sonra uluslararası kamuoyunun Saddam yönetimine karşı yapılacak bir müdahaleye daha sıcak bakacağı kanısı hâkimdir. Fakat ABD'nin 2000 seçimleri Demokratlar için umdukları gibi geçmemiştir. Clinton'un yerine aday gösterilen Başkan Yardımcısı Albert Al Gore, Cumhuriyetçi aday George W. Bush'a karşı daha fazla oy almasına rağmen seçim sisteminin eyalet temsilcisi değerlendirmesine göre kaybetmiştir. Seçim sonuçları Bush ve Cumhuriyetçiler açısından başarı olarak değerlendirilirken Gore ve özellikle de Demokrat Parti için hezimet olarak nitelendirilmiştir. Amerikan dış politikası üzerine çalışan ve eserler ortaya koyan Dış İlişkiler Konseyi (Council on Foreign Relations-CFR) üyesi Walter Russell Mead sonuçların Demokratlar açısından “katastrofik” (felaket etkisi yaratan) olduğu yönünde demeçler vermiştir. Adaylar arasındaki oy farkı az da olsa sonuçlar Demokratların yenilgisi ve Bush'un kesin zaferi anlamını taşımaktadır. (Çakmak, 2004: s. 1)

George W. Bush'un söylemleri ve eylemleri eleştirilse de verdiği kararlardan nadiren döndüğü ve inisiyatif almaktan hiç çekinmediği için – her ne kadar dünya kamuoyuna itici gelse de – Amerikan kamuoyunun takdirini kazanmıştır. Amerikalı seçmenler, gösterdiği kararlılıkla terörle mücadelede daha iyi bir tercih olduğu imajı çizen Bush'un lehine tercih yapmıştır. (Çakmak, 2004: s. 1)

Bush'un 2001 yılında başkan olması ile ABD için Irak'ın yeniden sıcak gündem olacağı herkes tarafından beklenmiştir. Bunun sebebi Irak meselesinin Bush ailesi için bir vesayet gibi görünmesidir. I. Körfez Savaşında ABD Başkanı olan baba Bush'un Irak'ta Saddam'ı devirmeyerek yarım bıraktığı işi oğul Bush tamamlamaya istekli görünmektedir. Ancak 11 Eylül 2001'de gerçekleşen terör saldırıları ABD'nin Irak'a dair planlarını erteletmiştir.

1.2. 11 Eylül Saldırıları ve Bush Doktrini

11 Eylül 2001 gününe ABD terör saldırıları ile uyanmıştır. Ardı ardına gelen saldırılarla bir şok halinde olağanüstü hal ortaya çıkmış, ABD tarihinde görmediği büyüklükte bir terör saldırıya karşı karşıya kalmıştır. Terörist organizasyon kamikaze uçaklar olarak yolcu uçaklarını seçmiş, patlamalarla Amerika'da hayat durma noktasına gelmiştir.

Dünya Ticaret Merkezine saldıran intihar uçakları kuleleri yerle bir etmiş, ardından Pentagon'a bir intihar uçağı saldırısı gerçekleşmiş, Dışişleri Bakanlığında da patlamalar meydana gelmiştir. On binlerce kişinin hayatını kaybettiğı, 4 yolcu uçağının kaçırılmasıyla başlayan terör saldırıları stratejik 2 hedef belirlemiştir. Ekonominin sembollerinden Dünya Ticaret Merkezi ve güvenlik konusunda en öz güvenli yerlerden biri olan Pentagon hedeflenerek ciddi mesajlar verilmiştir. (Hürriyet, 2001: 11 Eylül)

Nükleer saldırıya dayanıklı yapıldığı söylenen, ülke savunmasının beyni Savunma Bakanlığı alevler içinde kalmıştır. ABD bir taraftan kurtarma çalışmaları yaparken bir taraftan olağanüstü hal durumuna geçmişti. Yetkililer ülkedeki tüm havaalanlarını kapatarak havada kalan uçakları Kanada'ya sevk etmiştir. (Hürriyet, 2001: 12 Eylül)

Aynı gün saldırının arkasında Suudi terörist Osama bin Laden'in daha sonra Japon Kızıl Ordu Örgütü'nün olduğu iddiaları ortaya atılmıştır. (Sabah, 2001: 12 Eylül) Daha sonra ABD yönetimi, saldırının sorumlularını Laden ve örgütü olarak belirlemiştir. Ancak ABD'nin asıl üzerinde durduğu nokta, saldırının topyekûn bir uluslararası terörizmle mücadele politikası ihtiyacı doğurmasıdır. 11 Eylül 2001 tarihli saldırılar terörizmin boyutları ve yöntemleri açısından bir dönüm noktası oluşturmuştur. Terör eyleminin, hedeflerinin simgesel özelliklerine bakılacak olursa Pentagon ABD'nin askeri gücünü, New York'taki Dünya Ticaret Merkezinin İkiz Kuleleri ise uluslararası sermayenin ekonomik egemenliğini simgeleyen hedeflerdir. 11 Eylül saldırıları ile Amerika vurulmuş gibi görünse de, esas saldırı küreselleşme sürecine karşı yapılmıştır. ABD, bu süreçte lider ülke konumunda olduğu için saldırılar onun topraklarında gerçekleştirilmiştir. (Semercioğlu, 2016: s. 107 – 110)

Amerikan Dışişleri Bakanı Colin Powell eylemlerden sonra ABD adına yeni stratejilerini açıklamıştır. Bataklığı kurutmaktan geçen bir hareket planı ortaya koymuştur. Artık

Amerika terörü desteklediğini düşündüğü ülkelere de terörist muamelesi yapacaktır. (Hürriyet, 2001: 12 Eylül)

11 Eylül saldırıları ABD dış politikasını ve ulusal güvenlik stratejisini etkilemiştir. “Terörle mücadele” ABD’nin ulusal güvenlik stratejisinin ana unsuru olmuştur. Terörle mücadelede teröristlere verilecek yanıtın iç güvenlik (homeland security) ve dış politika boyutunun olacağı vurgulanmış, bu amaçla 2004 Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi’nde “bizim en iyi savunmamız iyi bir savunma sistemine sahip olmamızdır” şeklinde ifade edildiği gibi güvenlik sistemleri de yeniden değerlendirilmiştir. (Cinoğlu ve Özeren, 2006: s. 174 – 176)

“11 Eylül olaylarının arkasından ABD’de üç temel reformun yaşandığı görülmektedir. Bunlar: “İç Güvenlik Örgütünün kurulması (Department of Homeland Security)”, “Patriot Kanununun çıkarılması” ve “2004 İstihbarat Reformu ve Terörizmin Engellenmesi” kanununun kabul edilmesidir. Bu reform temel amacı terör örgütlerinin ortadan kaldırılması, üyelerinin tespiti ve mahkemelerin karşısına çıkartılma süreçlerinin daha çabuk ve etkili hale getirmektir.” (Karakaya, 2010: s. 50)

ABD, dönemin uluslararası sisteminin en güçlü aktörü olarak, böyle bir saldırı ile sarsılmıştır. Dünya savaşları boyunca dahi ABD topraklarına hiç bomba düşmemiş, hiçbir düşman askeri girmemiş ve saldırı olmamıştır. Dehşet verici bir saldırı ile böyle bir güç sarsılmış ve uluslararası terörizm yeni bir boyuta geçmiştir. (Gözen, 2006: s. 70)

Saldırlardan çıkarılacak en önemli sonuç, saldırılar yolcu uçakları ile yapıldığından askeri savunma önlemlerinin yetersiz kalmış olmasıdır. Bu durum yeni bir terörle mücadele politikasını gerekli kılmıştır. ABD’nin özelde Ortadoğu olmak üzere dış politikasında müdahaleci bir yol izlemesini savunan Neo-Con ekibi için bir fırsat doğurmuştur. Bu fırsatı kaçırmayacaklarının işaretini saldırıların daha ilk gününde yaptığı açıklama ile ABD Dışişleri Bakanı Powell vermiştir. Powell’ın açıklaması; gerçekleşen saldırıların ardındaki kişilerden çok uluslararası terörizm ile mücadele esasını ön plana almıştır. Powell, ABC ve NBC televizyonlarında yayımlanan açıklamasında yapılan saldırıyı savaş olarak değerlendirmiş ve sadece ABD’ye değil tüm medeniyetlere, demokrasiye inanan bütün ülkelere karşı saldırı olduğunu, karşılığın direk sorumlular bulunarak verilebileceği gibi uzun soluklu ve kapsamlı bir savaşta olabileceğini söylemiştir. (Hürriyet, 2001: 12 Eylül)

Küresel terörizm kavramı ve ortaya çıkardığı tanımlamalar, uluslararası ilişkiler anlayışını ve tanımlarını da yeniden şekillendirmiştir. Özellikle realist teorinin savunduğu bilardo topu modeli ve içyapıdan bağımsız çıkarları savunan diğer uluslararası ilişkiler teorileri anlamını yitirmeye başlamıştır. Çünkü küresel terörizm, teknoloji ve yeni imkânların sunduğu ağlar sayesinde birçok ülke içerisinde aynı anda örgütlenebilen, eş zamanlı veya farklı eylemleri gerçekleştirebilen bir hal almıştır. Dolayısıyla artık terörle mücadelede de yeni yöntemler geliştirme ihtiyacı doğmuştur. Devletlerin ortak politikalar ürettiği bir çalışmaya gereksinim ortaya çıkmıştır. ABD Ulusal Güvenlik Strateji Arşivleri resmi internet sayfasında “ABD’yi savunan Amerikalılara ve topraklarımızdaki çıkarlarımıza saldıranları sınırlarımıza gelmeden önce belirlemeli ve yok etmeliyiz. ABD olarak diğer uluslararası devletlerin desteğini almalıyız. Topluluk olarak hareket etmeliyiz ve yalnız hareket etmekten çekinmeliyiz” şeklinde açıklama yer almıştır. (ABD Ulusal Güvenlik Strateji Arşivleri, 2002)

11 Eylül sonrası Neo-Con (Yeni Muhafazakârlar) ekibinin ipleri eline almasıyla yeni güvenlik stratejileri üzerinde çalışılmış, kısa süre içerisinde Önleyici Vuruş olarak bilinen Bush Doktrini yayınlanmıştır. Doktrin resmi adıyla ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi yayınlanırken dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, amaçlarının dünyaya sadece güvenlik getirmek olmadığını açıklamış, aynı zamanda dünyayı daha iyi bir yer yapacaklarını da iddia etmiştir. (Bektaş, 2007: s. 178)

11 Eylül saldırıları sonrası ABD’nin Afganistan’a yapacağı müdahaleyi NATO’dan bağımsız olarak planlaması, terörizmle mücadele konusunda kolektif işbirliğini öngören NATO yapısında yeni sıkıntıların önünü açmaktadır. (Gürkaynak, 2004: s. 267) Terörizme destek veren ülkelerin desteğini kesme, terör eylemlerinin iç dinamiklerini yok etme doğrultusunda politikalar üreten ABD önleyici müdahale olarak da adlandırılan Bush Doktrini ile dış politikada “anti-terörist güvenlik ideolojisi” ile hareket etmektedir. (Taşdemir, 2002: s. 296) Aslında Bush Doktrini uluslararası hukuka da uygun değildir. Çünkü Bush doktrini temel olarak ABD’nin dünyanın tek süper gücü olduğu görüşüne ve geleceğe yönelik kendi hegemonyasını kurma amacına dayanmaktadır. ABD politikası içinde yer alan Yeni-Muhafazakârlar (neo conservative) tarafından oluşturulan Bush doktrinine göre yeni dünya düzeni için ABD hegemonyası gerekli ve ön şarttır. (Schmidt & Williams, 2002: s. 209 – 2015) Bush Doktrinine göre ABD uluslararası terörizme

destek veren ülkelerle de mücadele edecek, risk unsurlarını erken tespit ederek terörist faaliyetler gerçekleştirilmeden müdahalede bulunabilecektir. Uluslararası operasyonlar düzenleyerek terör kaynaklarını ve destek veren ülkeleri yok edecektir. Bu uluslararası hukukun devletlere tanıdığı toprakları içerisinde mutlak egemenlik hakkının gasp edilmesi anlamını da taşımaktadır. Hukuken diğer bir sorunlu alan ise, masumiyet karinesi ve kişilerin suçlarından başka kişi, kurum, topluluk veya devletin sorumlu tutulamayacağıdır. Bu yönüyle uluslararası ilişkilerin hukuk değerleri ve politika kavramlarının yeniden şekillenmesi (tartışılması) gerekecektir. En tehlikeli olan durum da terör kavramının net kabul görmüş bir tanımı yapılmamış, çerçevesi çizilmemişken ABD'nin inisiyatifi ile müdahale gerekçesi yapabilecek olmasıdır. Bush Doktrinin en tartışılan yanı doktrini oluşturan önleyici meşru müdafaa (anticipatory self-defence) kavramıdır. Doktrine göre ABD açısından bir tehdit söz konusu olduğunda meşru müdafaayı bir savunma stratejisi olarak kabul ettiğinden tehdit tam anlamıyla oluşmadan ortadan kaldırılabilir. Burada esas olan şey, vukuu muhtemel bir durum için meşru müdafaa hakkı kullanılarak askeri kuvvet kullanımının uluslararası hukuka ne derece uygun olduğudur. BM Anlaşması'nın 51. Maddesinde yer alan önleyici meşru müdafaa kavramının bu şekilde yanlış yorumlanması uluslararası sistemde çıkmazlar oluşturmaktadır. (Ercümen, 2016: s. 2 – 7) BM Antlaşmasındaki düzenlemeye göre meşru müdafaa hakkı, gerçekleşmiş bir silahlı saldırıyı gerektirmektedir. Ayrıca uluslararası hukuk kuralları açısından önleyici meşru müdafaanın söz konusu olabilmesi için muhtemel silahlı saldırı tehdidinin yakın (somut) olması gerekmektedir. Bu sebeple Bush Doktrini uluslararası hukuku yok sayan, hukuksal olmaktan çok siyasi hegemonya içeren bir perspektifin tezahürüdür. (Karadağ, 2016: s. 184 – 185)

ABD, ilk müdahalesini Osame Bin Laden'in bulunduğu Afganistan'a gerçekleştirmiştir. Taliban yönetiminin El Kaide ve Ladin'e verdiği desteği sona erdirmek amacıyla yapılan müdahale ile Taliban yönetimi devrilmesine rağmen eylemlerinin bitirilemediği görülmüştür.

ABD, küresel terörle mücadele adı altında açıkladığı stratejilerini uygulamaya soktuğunda zaten olay küresel terörle mücadeleden ABD'nin emperyalist çıkarlarını genişletme politikasına dönüşmüştür. (Gözen, 2006: s. 178) Araçsallaşmış bir terörle mücadele politikası, uluslararası ilişkiler için yeni sorunlar ve tartışmaları da beraberinde

getirmiştir. Nitekim ABD, Afganistan’da destek bulsa da teröre destek verdiği, kimyasal silahlar bulundurduğu ve demokrasiye geçmesi gerektiğini savunduğu Irak’a müdahaleyi gündeme getirdiğinde aynı desteği bulamamış, birçok ülkenin muhalefetiyle karşılaşmıştır. Irak müdahalesi için kamuoyunu ikna etme ihtiyacı oluşmuştur. ABD, bu doğrultuda Türkiye dâhil birçok ülke ile görüşmeler gerçekleştirerek, Irak’ın nükleer silahlara sahip olduğu ve terörü beslediği tezine destek bulmaya çalışmıştır.

1.3. Türkiye’nin Kuzey Irak Merkezli Güvenlik Yaklaşımı

Osmanlı Devletinin 20. yy başlarında hâkimiyet alanlarını kaybetmesi ve I. Dünya Savaşı ile egemenlik gücünü de yitirmesinin ardından Anadolu ve Trakya topraklarında Kurtuluş Savaşı verilerek Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulmuştur. Toplum ve ülke yönetimi çatışmalardan yıpranmış, etki sahasını genişletmekten çok koruma güdüsünün ağır bastığı bir psikolojik ortam oluşmuştur. Bu şartlarda Cumhuriyetin kurulmasından sonra Türkiye’nin güvenlik politikası stratejik konumunun da etkisi ile yakın dönem hafızasını hissettiren bir yapıda olmuştur. Anadolu coğrafyasının stratejik konumu itibarı ile komşuluk ilişkisinde bulunduğu bölge sayısının fazlalığı Türkiye’yi doğal bir aktör yapmıştır. Fakat bu konum beraberinde doğal risk unsurlarını da taşımakta olup bölgesel ortaklık ve işbirliğini daha değerli kılmıştır. Bu konjonktür içerisinde Türkiye, barışı önceleyen komşuluk ilişkilerinde ülkelerin yetki ve egemenliklerine saygı duyan ilkeler ile hareket etmeye çalışmıştır.

Türkiye – Irak ilişkileri bu doğrultuda güven ve egemenlik esaslı başlamıştır. İki ülke ilişkilerinde en çok öne çıkan konu sınır ötesi hareketler ve geçişlerin kontrolü olmuştur. Sınır geçişi ile ilgili ilk gündemler daha çok suçluların takibi üzerine olmuş, 1900’lü yılların son çeyreğinde güvenlik endişelerinin artması ile terör faaliyetlerinin engellenmesi ve yok edilmesine odaklanılmıştır. I. Körfez Savaşı sonrası Irak’ın Kuzeyinde oluşan yeni hukuki yapı Türkiye’yi tek başına karar almak ve tehditleri bertaraf etmek için yeni politikalar üretmeye yöneltmiştir. Irak ile ilişkilerde en önemli hukuki alan Türkiye’nin Sınır ötesi harekâtları ve anlaşmaları olmuştur.

Türkiye ile Irak arasında, sınır ötesi operasyona yönelik 3 temel güvenlik anlaşması yapılmıştır.

❖ 1926 yılında yapılan anlaşma suçluların diğer ülke sınırında da 75 km takip edilmesini amaçlamaktadır.

❖ 1946 yılında yapılan anlaşma egemenlik haklarını daha çok ön plana çıkarmış ülkelerin dostluk ilişkiler gereği diğer ülkelerin suçlularıyla ilgili takibi kendilerinin yapacakları yapı öngörülmüştür.

❖ 1983'te yapılan anlaşmada ise ülkeler bu kez karşılıklı güveni esas almış kısıtlı bir giriş alanı belirlenmiş ve bu alana giriş için karşı taraftan onay istenmemesinde anlaşılmıştır. Fakat daha sonra yaşanan Halepçe katliamı sonrası Türkiye kendisine sığınan mültecileri korumuş ve bu anlaşmayı sürdürmemiştir. (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), 2007: s. 24 – 25)

1991'deki I. Körfez Savaşı'ndan sonra Saddam yönetimi, ayaklanan Kuzey Irak Kürtlerine karşı zehirli gazların da kullanıldığı operasyonlar başlatmıştır (Akutay ve Ateş, 2013: s. 134). Bu operasyonlar üzerine 5 Nisan 1991 tarih ve 688 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı, dönemin ABD Başkanı George Herbert Walker Bush tarafından 10 Nisan 1991 tarihinde bir deklarasyonla duyurulmuş ve Irak'ın, 36. paralelin kuzeyindeki topraklara askerî uçuş yapması yasaklanmıştır (Armaoğlu, 2007: s. 890). BM kararı, Kuzey Irak bölgesini hukukî mahiyette (de jure) Irak'ın bir parçası olarak tutmuş ancak onları ayrı bir ülkeymiş gibi koruma altına almıştır. Karar sonrasında Kuzey Irak'ta Kürt parlamentosu kurulmuş, 1992 yılında seçimlere gidilmiş ve bir hükümet kurularak de facto bir Kürt devletinin oluşmasına imkân sağlanmıştır. (Balcı, 2014: s. 10)

1926 sonrasında Türkiye ve Irak, kendi topraklarında ortaya çıkan Kürt hareketleri konusunda birlikte hareket etmiştir. 1983'te iki ülke arasında imzalanan Sınır Güvenliği ve İşbirliği Antlaşmasının ardından Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), ilk sınır ötesi operasyonunu 1983'te gerçekleştirmiş ve 1983 yılından günümüze defalarca Irak sınırını geçerek PKK hedeflerini vurmuştur. (Aljazeera Türk, 2011: 19 Ekim)

Türkiye'nin bölgeye Kuzey Irak üzerinden yaptığı sınır ötesi operasyonların iki dönemde değerlendirilmesi doğru olacaktır. Bunlar Saddam yönetiminin ilk dönemi olarak adlandırabileceğimiz ülkenin bir bütün olarak egemenlik alanına sahip olduğu dönem ile körfez operasyonu sonrası Irak merkezi yönetiminin egemenlik alanının kısıtlandığı,

ülkenin kuzeyinin gayrı resmi bir otonom yapıda olduğu dönemlerdir. (Reçber, 2007: s. 26 – 27)

BM Antlaşması 51. Madde de sınır ötesinde müdafaa için BMGK bilgilendirilerek tek başına ya da toplu olarak meşru müdafaa hakkının kullanılabileceği belirlenmiştir. BM kararları dışında meşru müdafaa hakkının oluşması için uluslararası hukukta kabul görmüş bazı temel kriterler bulunmaktadır. Bu kriterler, şiddetin olması, telafi edilmesi zor aciliyetin bulunması, orantılılık ve Bileşmiş Milletlere bildirimde bulunulmasıdır Türkiye'nin sınır ötesi operasyonları bu kriterler çerçevesinde değerlendirilirse: Irak'ın kendi egemenlik sahasını kontrol edememesi Türkiye'yi sürekli saldırı riski altına sokmakta ve müdahaleyi gerekli kılmaktadır. Kuzey Irak'tan yapılan terör faaliyetleri bir dönem yaşanıp biten olaylar değil anlık gerçekleşen ama tekrarlanan eylemler olduğu için anında müdahale gerektirmektedir. Türkiye, operasyonları ani gelişen saldırılara cevap vermek veya önlemek maksadıyla gerçekleştirmektedir. Türkiye, yaptığı sınır ötesi operasyonlarda genel bir saldırıda bulunmamakta sadece terör hedefleri vurularak sınırlı hamleler ile sonuç almaktadır. Bildirim konusunda ise aciliyet dolayısı ile kısmi aksamalar yaşanabilmektedir. (Akutay ve Ateş, 2013: s. 135 – 138)

Bölgenin hukuki yapısının net olmaması tehdit unsurlarını ve sorunlu organizasyonları artırmıştır. Türkiye'nin stratejik ortağı ABD ise bu konuda ortaklığın gerektiği politikaları üretmemiş ve Kuzey Irak'ta yeni bir devlet kurmak isteyen gruplara bekledikleri moral desteğini sağlamıştır. 17 – 20 Temmuz 1998'de dönemin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı ve Ortadoğu sorumlusu David Welch ve heyeti Kuzey Irak'ta Barzani ve Talabani ile görüşerek Kürt grupları arasında yaşanan gerilimlerin azaltılması ve bir Kürt koalisyonu oluşturulması için çaba sarf etmiştir. Bu ziyaret Kürt devleti oluşturma çabası olarak yorumlanmış ve Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş, Kuzey Irak'ta fiili bir devlet yapısı oluşması, ABD'nin böyle bir düşüncesi olması, ABD'den bağımsız olarak da olsa Irak içerisinde merkezi hükümete göre bölgesel olarak daha kuvvetli bir yapının oluşmasını ilerde Türkiye için büyük sorun olarak açıklamıştır. (Kıran, 2001: s. 95 – 96)

2000 yılı sonrasında Türkiye'nin Kuzey Irak politikalarında üç temel unsur vardır. Bunlar, bölgede kurulması muhtemel bir Kürt Devleti, PKK ve Türkmenlerin güvenliğidir.

Türkiye izlediği dış politika ile Irak'ın toprak bütünlüğünü ısrarla savunmuş, Irak'ta bir Kürt devleti kurulması olasılığını Türkiye'deki Kürt milliyetçiliğini artıracakı gerekçesi ile reddetmiştir.

ABD ile oluşan yeni işbirliği ile Kuzey Iraklı Kürt gruplar Kürt Devleti için planlar yapmaya başlamıştır. Medyaya yansıyan Kürt Devleti haritalarına göre bölgede kurulması düşünülen Kürt devletinin Federe bir yapıda değil de ayrıştırıcı unsurlarla 3 ülke İran, Suriye ve Türkiye topraklarında oluşturulacak birleşik bir devlet yapısı olduğu anlaşılmaktadır. (Kocaoğlu, 1995) 2008 Yılında İtalya'da basılan duvar haritaları (Milliyet, 2008: 29 Nisan), 2014 yılında CNN International'ın bölgede terör gruplarının çatışması haberi ile verdiği (Takvim, 2014: 8 Ekim) ve Türkiye'den tepki alan benzer haritalar belli aralıklarla ortaya çıkmıştır. Bu haritalar ile öncelikle Türkiye'nin ve bahsi geçen ülkelerin tavırlarının yumuşatılarak geçiş sağlanması amaçlanmıştır. Petrol zengini Kerkük'ün statüsünün değiştirilmesi ve Kürt bölgesine dâhil edilmesinin aynı planla örtüştüğü görülmüştür. Ancak Türkiye bir Kürt devleti kuruluşu girişimlerine taviz vermeyeceğini net bir tavırla ortaya koymuştur. (Özçelik, 2013: s. 9)

26 Mart 2001 tarihli ve Başbakan Bülent Ecevit imzasını taşıyan MİT, MGK gibi 8 önemli stratejik kuruma gönderilen genelge de Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti ilanının Türkiye tarafından kabul edilemeyeceği, bu doğrultuda bir deklarasyonun Türkiye tarafından “casus belli” (savaş nedeni) olduğu vurgulanmıştır. Kuzey Irakta bağımsızlık yönünde bir süreç Türkiye ve bölge istikrarı için tehdit oluşturacağı için Dışişleri Bakanlığının hazırladığı rapor doğrultusunda ivedilikle önlem alınması hususu Bakanlıklara ve ilgili kurumlara talimat olarak verilmiştir. (Evrensel, 2001: 17 Mayıs)

2003 sonrası Irak'ın bölünme senaryoları tekrar konuşulmaya başlayınca, dönemin (2004-2007) Dışişleri Bakanı Abdullah Gül “*Irak küçük bir Ortadoğu. Her defasında tüm muhataplarımıza açıkça şunu söyledik, Irak'ın bölünmesi ülkede şimdikinden daha büyük kaos yaratır. Bu kaos sadece Irak'la kalmaz tüm bölgeyi kapsar, dolayısıyla dünya barışı da ciddi şekilde tehlikeye girer. Biz şu görüşteyiz Irak bir Yugoslavya gibi olmaz. Çünkü Irak'ın komşuları Irak'ın Yugoslavya gibi bölünüp parçalanmasını*

istemiyor.” (Hürriyet, 2006: 27 Ekim) şeklinde verdiği demeçle Irak’ın bölünmesinin ne kadar muhtemel bir durum olduğunu dile getirmiştir. Bu dönemde Türkiye toprak bütünlüğünü koruyan bir Irak istemekte, ayrıca Irak hakkındaki sorunların BM gibi uluslararası platformlarda değerlendirilmesini istemiştir. (Aras, 2004)

Irak’ta başta Kürt milliyetçiliği olmak üzere Arap, Fars, Türk milliyetçilik akımlarının tırmanması bölge ülkelerinin ulusal bütünlükleri için tehlike oluşturmaktadır. Irak’ta yaşanacak milliyetçi tabanlı bölünme domino etkisi yaratarak bölgenin diğer ülkelerini de etkileyecektir. Bu durum komşu ülkelerin tamamını rahatsız etmektedir. Coğrafyanın geçmişine bakılırsa Osmanlı Devletinin de bölgeyi yönettiği dönemde Şiileri ve Kürtleri ayrı ayrı idari bölümlere ayırarak yönettiği görülmektedir. Bölge yeniden şekillendirilmeye çalışılırken bu hassasiyetler tekrar önem kazanmaktadır. (Özçelik, 2013: s. 3)

Türkiye toprak bütünlüğü temelli tavrını ilerleyen yıllarda da sürdürmüştür. Muhtemel bir mezhep çatışmasını engellemek için İran ile işbirliği öne çıkmıştır. 2006 yılında Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, İran’a ziyarette bulunmuş, burada yapılan görüşmelerin Irak gündemli olduğunu açıklamıştır. Görüşme içeriği Erdoğan tarafından: “Irak’ta herhangi bir bölünmenin gelecek için ne tür olumsuzluklara neden olabileceği noktasında hemfikiriz. Zira Irak’taki bu durum sadece Irak’ın sıkıntısı değil, tüm bölgenin sıkıntısıdır. Bu mezhepler arası çatışmayı nasıl durdurabileceğimiz üzerinde durduk.” şeklinde açıklanmıştır. (BBC Türkçe, 2006: 4 Aralık)

1.4. Ecevit Hükümeti (Koalisyon) ABD – Türkiye Irak Temasları

2001 yılı sonuna gelindiğinde Irak’a müdahale hazırlıkları tekrar başlamıştır. Ecevit hükümetinin Afganistan’a müdahale konusunda ABD’yi açıktan desteklemesi ve operasyona dâhil olması ile iki ülke arasındaki işbirliği üst seviyede sürmüştür. Türkiye, Afganistan’da operasyon sonrasında da barışı koruma gücüne asker vererek, Afgan polisini eğiterek ve oluşturulan Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (ISAF)’ın liderliğini üstlenerek katkı sunmaya devam etmiştir. (Uslu, 2006: s. 354) Fakat Irak’a müdahale konusunda ABD Türkiye’den aynı desteği bulamamıştır.

Ecevit Ocak 2002’de gerçekleştireceği ABD ziyaretine hazırlanırken bu ziyarette birinci gündem Irak olarak planlanmıştır. 16 Ocak 2002 tarihinde Ecevit, TÜSİAD üyesi iş

adamları ile birlikte ABD'ye giderek Bush ile yaptığı Beyaz Saray'daki görüşmede esas konular; Kıbrıs, AB ve Afganistan konuları olsa da, Irak konusu da gündeme gelmiştir. Aslında Türkiye, Irak'ın uzlaşmaz rejimini desteklememiş ancak stratejik hedefleri gereği Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur. Türkiye'nin operasyona destek vermesi için görüşmelerde ana gündem olarak görülen AB'ye üyeliği için ABD'nin daha istekli olacağı, Kıbrıs ve PKK konusunda bir çözüm bulunulacağı öne çıkarılmıştır. Türkiye'de Irak operasyonu ile ilgili planın toprak bütünlüğü, güvenlik, işbirliği unsurlarını artırıcı bir kapsamda olması halinde Türkiye'nin destek verebileceğini savunmuştur. (T.C. Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Haftalık Özet Değerlendirmesi Bülten, 2002)

Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda hassastır. Kuzey Irak'ta meydana gelebilecek bir ayrılık hareketinden endişe duymakta ve bunun ABD tarafından dikkate alınmasını istemektedir. Ancak ziyaretin diğer önemli gündemi olan Türkiye'nin ekonomik yardım beklentileri, yüksek sesli bir muhalefet göstermesinin de önünü kesmektedir. Kuzey Irak endişesi sadece bir ayrılık hareketi de değildir. Savaş durumunda gelebilecek mülteci akını ve Irak Türkmenlerinin durumu da Ankara için önemli noktalardır. Bu hassasiyetlerin dikkate alınması şartıyla Türkiye, Irak ile ilgili çözümlere destek verecektir. ABD Irak'a girecekse Türkiye'nin düşüncesi seyirci kalmamaktır. TSK'da Körfez krizinin aksine Irak'a aktif olarak girme eğilimi hâkimdir. Bu, hükümetle askerinin uzlaştığı bir fikirdir ve ABD'ye de bu şekilde yansıtılmak istenmektedir. (Bila, 2003: s. 32 – 37)

12 Ocak 2002'de Bush ile görüşen Ecevit tatmin edici cevaplar aldığını açıklamıştır. Irak konusunda kesin bir karara varılmadığını ABD'nin karar verirken Türkiye ile işbirliği içinde olacağını, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması konusunda Türkiye ile hemfikir olduklarını açıklamıştır. (Uslu, 2006: s. 357)

Ecevit'in ABD gezisi ile ABD'nin Irak'a muhtemel müdahalesine destek bulmak için baskıya başladığı da görülmüştür. Nitekim bu tarihten sonra ABD'nin Türkiye ziyaretleri artmaya başlamıştır. Mart ayında dönemin ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirmiştir. Cheney, Irak müdahalesinde kararlı olduklarını iletmiş Ankara'nın çekinceli olduğunu görmüştür. Türkiye'nin önceliğinin askeri harekât olmadığı, askeri harekâtın Türkiye'ye olumsuz etkilerinin kaçınılmaz olduğu,

çekincelerin dikkate alınması halinde bir işbirliği olabileceği Cheney'e söylenmiştir. ABD, Türkiye ile en sıkı ilişkilerini askeri düzeyde sağladığından askeri de işin içinde tutmaya özen göstermiştir. Cheney'in ısrarları üzerine diplomatik usullere göre doğru olmamasına rağmen Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu ile de görüşme imkânı sağlanmıştır. Usullere uydurmak amacıyla Başbakan Ecevit, Dışişleri Müsteşarı Uğur Ziyal ve Genelkurmay İkinci Başkanı Yaşar Büyükanıt'ta görüşmeye katılmıştır. Bu görüşmenin gerçekleştiği günden tam 1 yıl sonra aynı gün, ABD, Irak Müdahalesini başlatmıştır. (Yetkin, 2004: s. 44)

16 Temmuz 2002'de ziyareti gerçekleştiren bu kez ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz olmuştur. Ocak ayında karar verilen bu ziyaret, Türkiye ile işbirliği içinde olacağını söyleyen ABD için karar alma zamanının geldiğini ortaya koymuştur. Müdahale kararlılığı bir kez daha ortaya konulmuştur. Türkiye olmadan da ABD'nin müdahaleyi gerçekleştireceği haberi ile birlikte Başkan Bush'un gönderdiği mesajla Türkiye'nin endişelerinin de dikkate alındığı Türkiye'ye iletilmiştir. ABD, bu görüşmede Müttefik Türkiye'nin muhtemel müdahalede askeri işbirliğine hangi ölçüde katılacağını öğrenmek istemiştir. Wolfowitz, Ecevit'ten atılacak adımların Türkiye'nin ABD ile olan Stratejik Ortaklığı çerçevesinde olacağı yanıtı almış ve Washington'a Türkler Irak'ta bizimle olacak mesajı götürmüştür. Ecevit'in Wolfowitz'e verdiği yanıt o an ağızından tesadüfen çıkmamıştır. Bu yanıt önceden Dışişleri bürokrasisi ile birlikte oluşturulmuştur. (Ergin, Hürriyet, 2003: 17 Eylül) Wolfowitz ayrıca gizli bir kanal oluşturma teklifinde bulunmuştur. Bu teklif Temmuz 2002 Milli Güvenlik Kurulunda (MGK) kabul edilmiştir. MGK'nın bu kararı ile ABD özel timleri NİLE (Northern Iraq Liaison Element Teams) Türk timleri ile Kuzey Irak'a giriş yaparak istihbarat çalışmalarına başlamıştır. (Bila, 2003: s. 144 – 150) Bu karara birde ABD'nin keşif uçuşları yapmak istediği casus uçaklarına (U-2) hava sahasının kullanılması izni eklenmiştir. (Ergin, Hürriyet, 2003: 18 Eylül) Bu iki hamle Ankara'nın bir nevi müdahalede işbirliği yapacağının ilk adımları şeklinde yorumlanmıştır. Bu açıdan bakıldığı zaman, daha sonrasında tezkere süreci ve Irak müdahalesinde ABD'nin Türkiye'den destek alacağına dair ilk işaretler verilmiştir. İzinlerin ardından ABD, planlamalarını kuzey cephesi üzerinden yapmanın uygun olacağını düşünerek A planını bu cephe ağırlıklı yapma eğilimine girmiştir.

Ağustos ayının ikinci yarısına gelindiğinde ABD'nin Irak müdahalesi artık somutlaşmıştır. Dışişleri Bakanlığı ile Genelkurmay arasında gelişmeler üzerine bir çalışma grubu oluşturulmuş ve toplantılar gerçekleştirilerek bunlar rapor haline getirilmiştir. Türkiye, Irak müdahalesinin olası senaryolarına hazırlanmaya başlamıştır. Varılan eylem planı ise: Kuzey Irak'taki Türk askeri varlığının artırılması ve sınıra askeri yığınak yapmak olmuştur. Türkiye, Kuzey Irak'taki risk unsurlarını kontrol altına almayı planlamıştır. Türkiye tavrını ABD'ye bildirmek ve görüş alışverişinde bulunmak üzere 26 – 30 Ağustos 2002 tarihlerinde Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal'i ABD'ye göndermiştir. (Bila, 2003: s. 165 – 171)

Eylül ayı sonunda Dışişleri Bakanı Şükrü Sina Gürel ABD ziyareti gerçekleştirmiştir. Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice ve Dışişleri Bakanı Colin Powell ile görüşmüştür. Görüşmelerde Gürel'e muhtemel Irak operasyonu ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. ABD'nin planları içerisinde Türkiye üzerinden kuzey cephesi olmasına rağmen TSK'nın bölgeye girişinin olmadığı görülmüştür. Yani ABD ortak bir operasyon planı içerisine girmemiştir. (Bila, 2003: s. 177) Türkiye topraklarını üs olarak kullanmak isteyen ABD'nin operasyon için işbirliğini netleştirmek amacıyla Türkiye'den cevap almak istediği konular da netleşmiştir.

Dışişleri Bakanlığı bir çalışma hazırlayarak Amerika'nın acil taleplerine cevaplar oluşturulmuştur. Cevap verilmek istenen ve rapor olarak MGK'ya sunulan ABD talepleri şunlardır:

- 1- Keşif uçaklarının hava sahasını kullanması,
- 2- Yerel destek veren grupları eğitmek üzere ABD askeri ekiplerinin Türkiye topraklarını kullanarak Irak'a geçmesi,
- 3- Havaalanları ile belirlenen bazı limanlarda keşif yapılması,
- 4- Kuzey Irak'ta yerleşik bulunan ve ABD ile işbirliği halindeki grupların küçük ekipler halinde Türkiye'den geçerek eğitim almasına izin verilmesi,
- 5- Keşif uçuşlarının başlatılması ve kolaylaştırılması,
- 6- Danışma süreci faaliyetlerine başlanması, Türkiye ve ABD askeri uzmanlarının irtibat halinde olmaları

7- Kuzeyden açılacak bir cephe ile Irak'a müdahale edilmesi senaryosuna Türkiye'nin vereceği cevabı netleştirmesi,

Dışışleri bakanlığının MGK için hazırladığı ve ABD taleplerine verilecek yanıtlar ise şunlardır:

- 1- Keşif uçuşlarına izin verilebilir,
- 2- Danışma süreci görüşmeleri Dışışleri Bakanlığı ile yapılan irtibatlar ile koordineli olarak yapılabilir,
- 3- Eğitim amaçlı geçişlere bilgi verilmesi şartıyla izin verilebilir,
- 4- Diğer başlıklar karşılıklı müzakereler yoluyla anlaşılabilirse, değerlendirilecek ve olumlu olması halinde izinler verilecektir. (Bila, 2003: s. 177 – 178)

MGK Dışışlerinden gelen raporu aynen karar haline getirmişti. ABD ilk aldığı cevaplardan memnun kalmıştır. Fakat askeri yetkilileriyle iletteği daha sonraki talepleri Türkiye'nin kolay hazmedebileceği şeyler değildir. 80 bin asker ve 250 uçak konuşlandırma, havaalanı ve limanları serbestçe kullanma, lojistik ve çeşitli desteklerle adeta Türkiye'den kendisine üs olmasını istemiştir. (Yetkin, 2004: s. 80 – 81)

5 Ekim 2002'de Çankaya Köşkünde gerçekleştirilen Irak Zirvesinde Kuzey Irak'taki askeri varlığın bir kolorduya çıkarılması kararı alınmıştır. Fakat bu karar uygulanmamıştır. Ayrıca Kuzey Irak'ta bir Kürt Devletinin kabul edilemeyeceği, böyle bir çalışma olması halinde askeri harekâtında masada olduğu Başbakan Ecevit tarafından açıklanmıştır. (Hürriyet, 2002: 6 Ekim)

Ekim ayı Türkiye'nin 3 Kasım'da yapılacak seçimler nedeniyle daha çok iç politikayla meşgul olduğu bir ay olmuştur. Irak ve diğer dış politika konuları seçimin gölgesinde kalmıştır. Irak'a müdahalede olasılığına karşı alınacak tedbirler, işbirliği ve diğer ayrıntılar Dışışleri ve Genelkurmayın rutin takipleri ile sürmüştür. Konu hakkında alınabilecek tüm kararlar seçim sonrası kurulacak hükümete bırakılmıştır.

1.5. AK Parti İktidarı

Türkiye'de 2002 yılı iktidarda bulunan koalisyon hükümeti ortaklarının ayrıştığı bir yıl olmuştur. Hükümet ortakları arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve koalisyonun büyük

ortağı DSP'nin kendi içinde yaşadığı krizler işbirliğini taşınamaz hale getirmiştir. 2002 sonunda seçime gidilmiştir. DSP içerisindeki tartışmalar sürerken ilk olarak Kemal Derviş seçim yapılmasını teklif etmiştir. Daha sonra Hüsamettin Özkan, İsmail Cem ve onları takip eden grup DSP'den ayrılmıştır. Koalisyonun büyük ortağı zayıf düşmüştür. Koalisyon üyeleri aynı zamanda AB ile ilgili reformlar ve özellikle idam cezasının kaldırılması konusunda tartışmalar yaşamıştır. Bu şartlar altında MHP lideri Devlet Bahçeli'nin çağrısı gelmiştir. *"MHP Lideri Devlet Bahçeli, ekonomik sorunların "anlaşılmaz bir şekilde siyasi belirsizlik kavramına bağlandığını" belirterek, erken seçim çağrısı yaptı. Bahçeli, "Madem bir siyasi belirsizlik var... Gelin TBMM'yi 1 Eylül'de olağanüstü toplantıya çağıralım. 3 Eylül'de erken seçim kararı alalım. 60 günlük bir seçim takvimi içerisinde, 3 Kasım'da seçimleri yapalım" dedi."* (Sabah, 2002: 8 Temmuz) Bu teklif hem ANAP hem de MHP tarafından desteklenirken, DSP seçime gitmenin koalisyon üyeleri için yıkım olacağını savunmuştur. Fakat DSP yaptırım gücü kalmadığı için direnememiştir.

28 Şubat'ta iktidardan Post Modern Darbe ile indirilen Milli Görüş geleneği içerisinde yenilikçi kanat olarak adlandırılarak ayrılan ve partileşen hareket Ak Parti kurumsal kimliğine dönüşerek seçimin en ciddi adayı olmuştur. Nitekim seçimlerden de istediği sonucu alarak tek başına iktidar olmuştur. Koalisyon hükümetinin ortakları çok düşük oy oranlarında kalarak meclis dışına itilmiştir. Dönemin muhalefet partisi olan Doğru Yol Partisi de küçük farkla baraj altında kalmış ve Meclis'e girememiştir.

Ak Parti aldığı % 34 oy ile tek başına iktidar olmuş ve TBMM'ye 363 milletvekili göndermiştir. Meclisteki ikinci parti CHP, %19 oy alarak 178 milletvekili çıkarmıştır. Diğer partilerin Meclis'e girememesiyle iki partili bir meclis ortaya çıkmıştır. (Habertürk, 2002: 3 Kasım)

Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde Siirt'te okuduğu şiir nedeniyle 4 ay hapis cezasına çarptırılmış olması, siyasete devam etmesinin önüne engel olarak tekrar karşısına çıkmıştır. Erdoğan, 2002 seçimlerine girmesi yasaklandığı için milletvekili olamamıştır. Onun yerine partinin kurucularından olan Kayseri Milletvekili Abdullah Gül'ün hükümeti kurma görevini almıştır. Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından 16 Kasım'da hükümeti kurmak için görevlendirilmesinin ardından 18 Kasım 2002'de 58. Hükümet

kurulmuştur. 28 Kasım'da güvenoyu alan hükümet çalışmalarına başlamıştır. (Hürriyet, 2003: 2 Ağustos)

AK Parti kadro olarak bir merkez sağ koalisyonundan meydana gelmiştir. Merkez Sağ ve özellikle de ANAP geleneğinin birçok temsilcisi Ak Parti adına Meclis'e girmiştir. Az da olsa sol kökenli katılımcı ve birçok dini cemaatin yoğun olarak desteğini alan bir koalisyon ortaya çıkmıştır. (Taydaş ve Özdamar, 2012: s. 228) Erdoğan ve ekibinin çekirdek kadrosu Milli Görüş olarak adlandırılan İslamcı gelenekten gelmiştir. Fakat Milli Görüş gömleğini çıkardık tanımlaması ile değişime gittiklerini savunmuşlardır. Parti kendisini Erdoğan'ın ifadesiyle Muhafazakâr Demokrat olarak tanımlamıştır. Serbest piyasayı destekleyen, AB ile ilişkilerin geliştirilmesini ve üyeliği hedefleyen politikaları savunmuştur. Nasuh Uslu'nun değerlendirmesiyle: "Yeni dönemde Türkiye'nin Batı'yla bütünleşmesine karşı olan ve iktidardan ayak oyunları ile uzaklaştırılmış olan çevreler, ilginç bir şekilde belki klasik yönetici sınıfından daha ileri derecede Batı yanlısı tutum sergilemeye başladılar." (Uslu, 2006: s. 341) Ak Parti, bir araya getirdiği gruplar ile Milli Görüş geleneğinden çok Menderes'in Demokrat Partisi, Özal'ın ANAP'ı ve bir nebze de 1960'lı yılların Adalet Partisi'nin yeni bir tezahürü ve devamı görünümündedir. Bu partilerden ayrıldığı ana nokta çekirdek kadrosunun Milli Görüş geçmişi. Yeni bir parti olan Ak Parti 58. hükümette kritik bakanlıklara daha önce mecliste veya bakanlıklarda görev yapmış devlet tecrübesi olan kişileri getirmiştir. 28 Şubat'ta Refah Partisi'nin iktidardan indirilmesini destekleyen ve kendilerini laiklik yanlısı olarak tanımlayan gruplar Refah Partisi içerisinde çıkan Ak Parti'den pek hoşlanmamıştır. Hükümet oluşturulurken yapılan bu tercihler kısmen onları da rahatlatmıştır.

Erdoğan, Ak Parti Genel Başkanı olarak 2002 Aralık ayında ABD'ye yaptığı ziyarette, Dönemin ABD Başkanı Bush'la da özel bir görüşme yapmıştır. Görüşmenin ekonomik konularla ilgili kısmı kamuoyunda ön plana çıkmıştır. ABD'nin Irak operasyonuna destek olması karşılığında yüklü bir ekonomik paketi kabul ettiği konuşulmuştur. İlerleyen dönemde ekonomik konuların tekrar gündem olması üzerine Bush tarafından Ak Parti İktidarı "at pazarlığı yapmak"la suçlanmıştır. (Oyan, Birgün, 2019: 17 Mart)

1.6. Ak Parti Dönemi İlk Irak Temasları

Ak Partinin seçimden galip gelmesinin ardından ilk temas, ABD Başkanı Bush, Dışışleri Bakanı, Savunma Bakanı ve Ulusal Güvenlik Danışmanı ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sezer ve beraberindeki bürokratlar arasında Prag'da 20 Kasım'da gerçekleşmiştir. Hükümet henüz güvenoyu alarak göreve başlamadığı için görüşmede Sezer'e bürokratlar eşlik etmiştir. Bush, BM'nin 1441 sayılı kararı ile Irak'a müdahaleyi meşrulaştırdığından bahsettikten sonra Türkiye'nin desteğinin önemini vurgulamıştır. Sezer bu karardan duyulan memnuniyetle birlikte kararın bir savaş gerekçesi olmayacağını Bush'a hatırlatmıştır. Sezer, ABD'li muhataplarına görüşmelerin genelinde stratejik ortaklığa önem verdiklerini ama uluslararası meşruiyetin Türkiye'nin desteğini belirleyeceğini anlatmıştır. (Ergin, Hürriyet, 2003: 20 Eylül)

Ak Parti iktidara gelince Irak sorununu da önünde bulmuştur. 3 Aralık 2002'de Ankara'da ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, Dışışleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman ve ABD Büyükelçisi Pearson ile yapılan görüşmelere, 10 Aralık 2002'de ABD Başkanı Bush ile yapılan görüşmeye ve 18 Aralık 2002'de Çankaya Köşkünde Irak konulu zirveye Ak Parti adına Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan katılmıştır. Fakat Erdoğan meclise giremediği için resmi süreçler Abdullah Gül'ün Başbakanlığında yürütülmüştür. Hükümet güvenoyu alır almaz Irak mesaisine başlamıştır. (Bila, 2003: s. 194 – 198)

ABD yeni hükümetle temasları hemen başlatmıştır. 3 Aralık'ta ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ile ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı Mark Grossman temaslarda bulunmak için Ankara'ya gelmiştir. Dönemin Başbakanı Abdullah Gül, Dışışleri Bakanı Yaşar Yakış, Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal'in başkanlığını yaptığı bir heyet, Milli Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı ile ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile yemekli program tertip edilmiştir. (Ergin, Hürriyet, 2002: 3 Aralık) Irak konusunda Türkiye'den ABD'nin muhatabı olan tüm kurumlarla görüşme yapılmaya çalışılmış, Erdoğan'la yapılan görüşmede Bush'un seçim için tebrik mektubu ve Beyaz Saray daveti iletilmiştir. (Turan, Hürriyet, 2002: 5 Aralık)

Wolfowitz, Gül ile görüşmesinde planlarını yapmak için Türkiye'nin kararını bilmeleri gerektiğini, Türkiye'nin kuzey cephesinde tam desteğini istediklerini ve karar vermelerini

bekledikleri mesajını getirmiştir. Aceleci davranan ABD, biran önce Türkiye'nin destek kararı almasını beklemiştir. Gül, Wolfowitz'e hükümetin göreve yeni başladığını hatırlattıktan sonra Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğu, bu çerçevede görüşmelerin sürdürüleceği ve karar merciinin Meclis olduğunu söylemiştir. Gül, yapılacak görüşmeleri keşif, üslerin yenilenmesi ve yeni tesislerin inşası ve ABD muharip birliklerinin geliş izni şeklinde üç aşamaya bölmüştür. Bu üç adımın birincisinin hükümetin yetkisinde olduğu için olumlu yanıt verilebileceğini de eklemiştir. İlk onay kararı görüşmeden önceki hafta sonu Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde Cumhurbaşkanı ve Genelkurmay Başkanı ile birlikte alınmıştır. (Ergin, Hürriyet, 2003: 19 Eylül)

10 Aralık 2002'de Recep Tayyip Erdoğan, Beyaz Saray'da ABD Başkanı George W. Bush ile görüşmüştür. Bu görüşme ile ABD usullerinden birini Erdoğan için bozmuştur. Sadece devlet başkanlarının ağırlandığı Beyaz Saray'da Türkiye'den bir parti genel başkanı sıfatı ile gelen Erdoğan konuk edilmiştir. ABD bu jesti ile yaklaşan Irak müdahalesinde Türkiye'ye ve kuzey cephesine ne kadar önem verdiğini ortaya koymuştur. (Bila, 2003: s. 196 – 197)

ABD için görüşme istediği gibi olmamıştır. Erdoğan görüşmede "Girsek de girmesek de zarar göreceğiz" noktasına gelse de, Başkan Bush'a, diğer Müslüman ülkelerin tutumuna ilişkin sorular sormuştur. "Suudi Arabistan, Mısır, Suriye, Ürdün'ü de koalisyona katılmaya razı etmeniz bizim için önemlidir" diyerek, Irak'a karşı koalisyona katılan tek Müslüman nüfuslu ülke olmaktan rahatsızlık duyduğunu belli etmiştir. Yalnızca Erdoğan'ın kendi sözleri değil, Türk ve Amerikan kaynakları da, Ankara'daki yaygın kanının aksine, Erdoğan'ın, Irak operasyonunda ABD'ye destek olma sözü vermediğini doğrulamıştır. (Yetkin, 2004: s. 109)

ABD bundan sonra talepleri için baskıyı artırmış, Türkiye'yi karara zorlamıştır. 18 Aralık'ta Cumhurbaşkanlığı Köşkünde yapılan Irak – Kıbrıs bilgilendirme toplantısından sonra Mersin, İskenderun, Samsun, Trabzon limanları ile Sabiha Gökçen, Gaziantep, Diyarbakır, Muş ve Batman havaalanlarında keşif yapılması için izin verildiği duyurulmuştur. Başbakan Abdullah Gül'ün Müslüman ülkeler arasında yalnız kaldığı, izin verilmesi halinde bölge ülkeleri ile görüşerek savaşı bir çözüm bulunabileceği, ABD'nin müdahaleden vazgeçirilebileceği fikrinin destek bulması, toplantının bir diğer önemli kararı olmuştur. Cumhurbaşkanı Sezer'in de bu fikri desteklemesi ile 15 Ocak

2003 tarihine kadar Suriye, İran, Suudi Arabistan, Mısır ve Ürdün'ü kapsayan işbirliği ziyaretlerinin planlaması için Dışişleri Bakanlığı görevlendirilmiştir. (Yetkin, 2004: s. 112 - 114)

ABD, 21 Aralık'ta Türkiye Büyükelçisi Pearson aracılığı ile Türkiye'den askerlerinin geçişi için izin verilmesini istemiştir. ABD artık karar çıkması gerektiğini stratejik ortaklığın gereği olarak Türkiye'ye sunmuştur. Başbakan Abdullah Gül, karar için tekrar Meclis'i adres göstermiş ve sürecin işleyeceği cevabını vermiştir. (Yetkin, 2004: s. 115)

Aralık ayında gerçekleşen Irak zirveleri ile olası bir Irak Savaşının Türk ekonomisine etkisi de, askeri ve siyasi yönü ile birlikte değerlendirilmiştir. Karşılıklı ziyaretlerde ekonomi ile ilgili beklenen güvenceler alınamamıştır. (Öztop: 2016, s. 39 – 40) I. Körfez Savaşının ülkeye 100 milyar Dolar zarar verdiği, tekrarı halinde zararın daha büyük olacağı tahminleri yürütülmüştür.

24 Aralıkta Başbakan Abdullah Gül muhalefetin de görüşünü almak için CHP lideri Deniz Baykal ile görüşmüş, Türkiye'nin önündeki seçenekleri tek tek sayarak henüz kesin kararın oluşmadığını aktararak görüş alışverişinde bulunmuştur. (Hürriyet, 2002: 24 Aralık)

27 Aralık MGK'sı asker ile hükümeti bu konuda bir araya getirmiştir. Askerler müdahalenin geri dönülemez olduğunu, bu nedenle ABD'nin yanında olmak gerektiğini savunmuştur. Hükümet savaşı çözümü zorlamak istemiş ve şartları değiştirmek için diplomasiyi öncelermiştir. Başbakan Abdullah Gül, olası bir ABD'yi destekleme kararını, kamuoyu ve kendi partisine anlatmanın, onları bu karara ikna etmenin o kadar kolay olmayacağını değerlendirmiştir. Nitekim Hükümet üyesi bazı bakanlar dahi ilk baştan eleştirilerini kamuoyuyla paylaşmaktan çekinmemiştir. AK Parti Milletvekillerinden de benzer yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Dönemin kabinesinde yer alan Başbakan Yardımcısı Ertuğrul Yalçınbayır, Devlet Bakanı Mehmet Aydın, Kültür Bakanı Hüseyin Çelik ve Bayındırlık Bakanı Zeki Ergezen tezkerenin meclisten geçmesine karşı çıkmıştır. Türkiye kamuoyu da savaş karşıtı bir tutum sergilemiştir. Bu şartlar altında toplanan MGK'da karar alınması için Türkiye'nin uluslararası meşruiyeti gözetmesi ve 27 Ocak'ta açıklanacak BM silah denetçilerinin raporlarının beklenmesi kararı alınmıştır. Bu karar hem meşruiyet tartışmaları için hem de bölge ülkeleri ile kurulacak temaslar için Türkiye'ye zaman kazandırmıştır. (Yetkin, 2004: s. 115 - 120) ABD, kararın hemen

verilmemesinden rahatsız olmuştur. “ABD, gerçekten kendi çıkarları çerçevesinde Türkiye’nin etrafındaki bölgelere müdahalelerde bulunmakta ve Türk çıkarlarına aykırı düşen bu girişimlerinde Ankara’nın kayıtsız şartsız kendi yanında olmasını beklemektedir. Türk makamlarının kendi çıkarları çerçevesinde tereddüt göstermeleri de Amerikalılarca ihanet olarak algılanmaktadır.” (Uslu, 2006: s. 358)

27-28 Aralık tarihlerinde dönemin ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman Ankara’yı ziyaret ettiğinde Türkiye’nin işbirliği çerçevesi ortaya konulmuştur. Kuzey cephesinde ABD’ye yardımcı olunması amacıyla keşiflere izin verilmesi, Türkiye’ye yerleşecek askeri güç için inşaat izinlerinin verilmesi, ancak ABD tarafından talep edilen askeri gücün konuşlandırılması kararının mümkün olmadığı bildirilmiştir. Buna karşılık Grossman, kara harekâtı gerçekleşmezse Kürt ve Türkmenler arasındaki gerginliklerin önlenemeyeceği ve bölge petrollerinin taşındığı Musul ve Kerkük boru hatlarının güvenliğinin tehlikeye gireceğini yine de Türkiye üzerinden Irak’a girecek asker sayısında azaltma yapabileceklerini bildirmiştir. (Bölükbaşı, 2008: s. 29 – 30) 9 Ocak’ta ABD tarafından kara harekâtının kabul edilmemesi halinde Türkiye ile stratejik ortaklığın tehlikeye gireceğini ve ekonomik yardım paketinin askıya alınacağı açıklaması yapılmıştır. Türkiye’nin tek başına Kuzey Irak’a operasyon yapmamasını isteyen ABD askeri harekâtları da kontrolü altında tutmaya çalışmıştır. (Bölükbaşı, 2008: s. 39 - 41)

Başbakan Abdullah Gül, 23 Ocakta İstanbul’da bir Irak zirvesi düzenlemiştir. Bölgesel Girişim Dışışleri Bakanları toplantısı olarak anılan zirvede savaşın bölge ülkeleri ve ABD için risk olduğu ve Irak’ın da BM kararlarına uygun hareket etmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. (Bila, 2003: s. 209 - 211) Aynı tarihlerde ABD tarafından NATO’ya Türkiye’nin saldırılardan korunması için başvuru yapılmıştır. Dönemin NATO Genel Sekreteri George Robertson, Irak müdahalesi sırasında Türkiye’ye karşı bir tehlike arz etmesi halinde NATO tarafından 5. Maddenin işletileceği güvencesi verilmiştir. (Hürriyet, 2003: 22 Ocak)

Dönemin ABD Dışışleri Bakanı Powell, dönemin Başbakanı Abdullah Gül ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan 25 Ocak 2003’te Davos’ta bir araya gelmiş, Türkiye’nin savaşız bir çözüm isteği ve uluslararası meşruiyet sağlanmadan TBMM’den karar çıkmayacağı Powell’a bildirilmiştir. (Hürriyet, 2003: 26 Ocak)

1.7. ABD'nin Irak'a Müdahale Sürecinde BM'nin Tavrı

ABD Irak'a saldıracağını ilk ipuçlarını 2002'de ilan ettiği yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde vermiştir. Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisinde, Irak'ın kitle imha silahları ve biyolojik silahlar barındırdığı ve dünya barışını tehdit ettiği vurgulanmakta ve ABD'nin dünya barışını korumak ve kendisine dost ülkelere yönelik terörist saldırıları engellemek amacıyla tedbirler (preemptive actions) alacağı açıklanmıştır. Ayrıca diğer ülkeler de terör yanlısı eylemler gerçekleştirmemeleri konusunda uyarılmaktadır. ABD'nin aldığı tüm bu tedbirlerin, ABD'ye ya da dostlarına yönelik tehditleri ortadan kaldırmak amaçlı, araçlarının ölçülü ve nedenlerinin ise haklı olacağı ifade edilmiştir. Bu metinde dikkat çeken önemli bir nokta, BM'nin çatısı altındaki hukuk düzenine ve BM Antlaşması'nın ilgili hükümlerine hiçbir şekilde değinilmemiş olması, tek referansı ABD'nin kendi yargıları olmasıdır. (Göztepe, 2004: s. 85) Oysa BM Irak kararları hukuki olarak önemlidir. BMGK'nin 29 Kasım 1990 tarihli ve 678 sayılı kararı, Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrası alınmış ve Kuveyt hükümetiyle irtibatı olan tüm BM üyesi ülkelere Kuveyt'in işgalden kurtarılması, uluslararası barışın ve bölgede güvenliğin sağlanması için gerekli bütün önlemleri alma yetkisi vermiştir. (BMGK 678 Sayılı Kararı, 1990) Ama bu karar, BMGK'nin 3 Nisan 1991 tarihli ve 687 sayılı ateşkes ilanıyla yürürlükten kalkmış ve ateşkes ilanını ortadan kaldıran başka bir karar hiçbir zaman alınmamıştır. Bu ateşkes kararının en büyük önemi Irak'ın kimyasal, biyolojik ve nükleer kaynaklı silahlarının uluslararası gözetim altında imha edilecek olması ve Irak'ın silahlanmasının daima kontrol altında tutulacak olmasıdır. (BMGK 687 Sayılı Kararı, 1991) Irak bu yükümlülüğünü tam olarak yerine getirmemiş ve bu nedenle BM çok sayıda kınama kararı almıştır. 1998 yılı Ekim ayında Irak, BM silah denetçileriyle işbirliğini dondurmıştır. (Göztepe, 2004: s. 86)

8 Kasım 2002'de BMGK 1441 sayılı kararı kabul etmiştir. 687 sayılı BMGK kararına rağmen kitle imha silahları ve uzun menzilli silah üretimine devam eden Irak'ın, silah üretiminin kapsamı ve silahların bulundurulduğu yerler konusunda tam olarak bir rapor vermemiş olması kınanmıştır. (BMGK 1441 Sayılı Kararı, 2002) ABD, Güvenlik Konseyi'nin Irak'ın işbirliği yapması yönündeki çağrısını Irak'ın kendisinden beklenen yükümlülüğü yerine getirmemesi halinde 1441 sayılı karar gerekçe gösterilerek Irak'a karşı savaş açılabileceği yönünde değerlendirmiştir. Müttefik olarak İngiltere'yi de

yanına almıştır. BM üyesi devletlerin önemli bir çoğunluğu ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 1441 sayılı kararın hiçbir şekilde savaş ilanı olarak algılanamayacağını savunmuştur. BMGK daimi üyelerinden Çin, Rusya ve Fransa'nın 1441 sayılı kararın şiddet kullanımı konusunda herhangi bir yetki içermediğine ilişkin açıklamaları, kararın savaş tehdidi olarak anlaşılamayacağını ortaya koymuştur.. (La-Mamuri & Al-Meseudi, 2011: s. 231 - 232)

ABD ve müttefiklerinin Irak saldırısı sonrası BM, bir meşruiyet krizi yaşamıştır. 20 Mart 2003 sabahı Bağdat'ın havadan bombalanması ile başlayan Irak Savaşı BM'nin Irak konusunda birçok eylem planı hazırlamasına neden olmuştur. BM kararları daha çok denetimlerinin etkinliği, ekonomik yaptırımları ve Irak'ın yeniden yapılanmasında BM'nin rolü üzerine olmuştur. BMGK aracılığıyla alınan kararlar ve BM Genel Sekreteri'nin çabalarıyla Irak'a yapılan insani yardımların sürekliliği ve güvenliği sağlanarak, savaş sonrası Irak'ta yeni siyasal düzenin kurulması ve işgalin en kısa sürede sonuçlanmasına katkı sağlamıştır. (Göztepe 2004: s. 87 – 88)

28 Şubat 2003'te kabul edilen 1472 sayılı BMGK kararı müdahale öncesi BM'nin almış olduğu son karar olarak önem kazanmaktadır. Bu karar iki önemli içeriğe sahiptir. Birincisi ABD ve müttefiklerinin “işgal kuvvetleri” (Occupying Power) olarak tanımlanması, ikincisi ise Cenevre Sözleşmesinin savaş zamanında sivillerin korunması kararına yaptığı vurgudur. (BMGK 1472 Sayılı Kararı, 2003) Bu karar "Petrol Karşılığı Gıda Programı" çerçevesinde savaş sebebiyle yerine getirilemeyen sözleşmelerin gözden geçirilmesini ve 45 gün içerisinde uygulamaya koyulmasını öngörmektedir. ABD savaş kararını BM Antlaşması'nın VII. Bölümünde yer alan barışın tehdidi, bozulması ve saldırma fiili halinde alınacak tedbirlere (Resmi Gazete, TBMM Birleşmiş Milletler Andlaşması Onay Yayını, 1945) dayandırmaktadır. Ancak barış tehdidi ve barışın bozulması ile ilgili yeterince kanıt bulanmamaktadır. BM'nin Irak operasyonu ile devre dışı bırakılmış olduğu görüntüsü, BM ile birlikte uluslararası hukukun da güvenilirliğini zedelemektedir.

1.8. ABD'nin Irak'ı İşgali

ABD ve İngiltere önderliğindeki Koalisyon Kuvvetleri'nin Irak'a askeri müdahalesi ile başlayan II. Körfez Savaşı, bir yandan Irak'ın işgali öte yandan koalisyon ülkelerince Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu olarak adlandırılmıştır. ABD, tarafından işgalin

gerekçesi Saddam Hüseyin rejimini devirmek, Kitle imha silahlarına ulaşmak, bölgedeki terör gruplarını tasfiye etmek, Irak'ı özgürleştirmek ve Irak'ı Ortadoğu ülkelerine model yapmak gibi bir dizi gerekçe sunularak açıklanmıştır. Ancak bu açıklamalar hukuksuz operasyonu meşrulaştıramamıştır. (Caniklioğlu, 2007: s. 76 – 79)

Kuveyt üzerinden 20 Mart 2003'te karadan Irak'a giren ABD birliklerinin ilk hedefi başkent Bağdat olmuştur. Gece boyu süren bombardıman Bağdat'ta düzensiz bir direnişle karşılaşmıştır. Aslında, çok sayıda Iraklı asker koalisyon kuvvetlerinin ilerlemesine direnmemeyi seçmiştir. 9 Nisan'da Bağdat'ın ABD askerleri tarafından kontrol altına alınmasının ardından birkaç gün içerisinde Irak'ın diğer büyük şehirleri de kontrol altına alınmıştır. Güney Irak'ta ciddi bir direniş yaşamayan ABD kuvvetleri, kuzeye doğru ilerledikçe en büyük direnişi Saddam'ın Fedaileri olarak bilinen ve Baas Partisi taraftarlarının oluşturduğu düzensiz gruplardan görmüştür. Basra etrafında yayılmış olan İngiliz kuvvetleri paramiliter ve düzensiz savaşçılardan oluşan benzer bir dirençle karşı karşıya kalmıştır. Nisan ayı sonuna kadar kayda değer nitelikteki çatışmalar sona ermiştir. Çatışmaların yerini terör saldırıları almıştır. 13 Aralık 2003'te Saddam Hüseyin'in Tikrit'te saklandığı yer tespit edilmiş ve teslim olmuştur. (Encyclopedia Britannica, 2009)

İşgal hemen hemen ilk ayını doldurmuşken, 9 Nisan 2003'te başkent Bağdat'ın Firdevs meydanında bulunan Saddam Hüseyin heykeli, az sayıdaki Iraklının sevinç gösterileri arasında ABD ordusuna ait ağır makinalarla devrilerek tahrip edilmiş, heykelin baş kısmı kesilerek yerlerde yuvarlanmıştır. Bu olay Saddam Rejiminin düştüğünü simgelemiştir.

Irak'ın yönetimi tarafından Cumhuriyet Muhafızları - iktidar partisine bağlı ağır silahlı bir paramiliter grup - başkenti savunmak için görevlendirilmiştir. ABD uçakları, başkent çevresinde Cumhuriyet Muhafız birimlerine ağır hasar vermiştir. ABD kuvvetleri hafta boyunca ilerlemesine devam ederek 4 Nisan'da Bağdat'ın uluslararası havaalanının kontrolünü ele geçirmiştir. Irak'ta direniş grupları, zaman zaman etkili olsa da, oldukça dağınık yapısıyla sadece sonraki birkaç gün ABD birliklerine direnebilmiştir. 9 Nisan'da Bağdat'taki direniş çökmüş ve ABD askerleri şehri kontrol altına almıştır. Aynı gün Basra, şehre birkaç gün önce giren İngiliz kuvvetleri tarafından kontrol altına alınmıştır. Ancak, ABD birlikleri Kuzey Irak'ta konuşlanmak için Türkiye üzerinde cephe açmasına izin alamadığı için kuzeyde büyük bir cephe açma planları akamete uğramıştır. Türkiye'nin hava sahasını açması ile bölgeye Amerikan paraşütçü alayı girmiş ve

güneyden gelen ABD Özel Kuvvetlerine bağlı askerler 10 Nisan'da Kerkük'ün kuzey şehirlerini ve 11 Nisan'da Musul'u ele geçirmek için Kürt Peşmerge savaşçılarıyla birleşmiştir. Rejimin son büyük kalesi olan Tikrit, 13 Nisan'da ufak bir direnişle düşmüştür. İzole edilen rejim yanlısı gruplar sonraki günlerde savaşımaya devam etmesine rağmen ABD başkanı 1 Mayıs'ta büyük bir mücadeleye son verdiğini ilan etmiştir. ABD kuvvetleri tarafından yapılan yoğun bir araştırma sonucu Saddam Husseyin, 13 Aralık 2003'te yakalanmış ve çeşitli suçlardan yargılanmak üzere Haziran 2004'te Irak makamlarına teslim edilmiştir. Daha sonra insanlığa karşı suçlardan mahkûm edilerek 30 Aralık 2006'da idam edilmiştir. (Encyclopedia Britannica, 2009)

Baasçı rejimin çöküşünün ardından, Irak'ın büyük şehirlerinde çoğunlukla devlet dairelerine ve öne çıkan kurumlara yönelik bir yağma dalgası patlamış ve hem genel suç şiddeti hem de eski egemen iktidar yanlılarına karşı misilleme eylemleri gibi şiddet olayları yaşanmıştır. Yasaları ve düzeni sağlamak, işgal kuvvetleri için en zorlu görevlerden biri haline gelmiştir. Gerilla Savaşı kısa sürede tam kapsamlı bir şekilde gelişerek işgalcilere yönelik bombalı saldırılarla daha da şiddetlenmiştir. Gittikçe artan çatışmaların iç savaş olarak tanımlanması gerekirken Bush yönetimi bu terimi kullanmaktan kaçınmış ve bunun yerine “mezhepsel şiddet” etiketini tercih etmiştir. Koalisyon zayırları 2003'ün ilk çatışmalarından 1 Mayıs'a kadar 150 ölümlle sonuçlanmıştır. Ancak daha sonra ABD birliklerinin ölümleri arttı ve Kasım 2004'te ABD başkanlık seçimleri sırasında 1000'e ulaşmış ve 2007'nin başında 3.000'i aşmıştır; ABD askerleri dışında da diğer koalisyon ülkelerinden yüzlerce asker öldürülmüştür. Çatışma sırasında ölen Iraklıların sayısı belirsizdir. 2006 yılı sonunda yapılan çalışmalardan biri, ABD liderliğindeki istila ile Ekim 2006 arasında ölenlerin tahmini toplamını 650.000'den fazla olarak raporlanmıştır. Ancak rapor edilen diğer pek çok tahmin aynı dönem için rakamları yaklaşık 40.000 ile 50.000 arasında göstermiştir. (Encyclopedia Britannica, 2009)

Savaş sonrası ekonomi 35 yıllık Baas egemenliğinin ardından oldukça karışıktır. Daha sonra yavaş yavaş toparlanmaya başlamıştır. Ülke yıllık Gayri Safi Yurtiçi Hasılasını (GSYİH) fazlasıyla aşan bir borçlanma yüzünden bir süre daha yıpranmaya devam etmiştir. ABD işgalinin başladığı andan itibaren *Brookings Kurumu*'nun araştırmacıları Irak Endeksi adı altında savaşın gidişatı ile ilgili raporlamalar yapmıştır. Ülkenin en

büyük gelir kaynağı olan petrol, ihracat gelirlerinde 5 milyar dolarlık paya sahiptir. Savaş öncesi 2,5 milyon varil olan üretim fena halde kırılmış ancak 2003 yılında günlük 2 milyon verile ulaşmıştır. 2011’de bu rakam 2,7 milyon varil olmuştur. Varlığını sürdüren küçük silahlı gruplar savaşta yıpranmasına rağmen hala gerçekleştirdikleri terör saldırıları ile giderek kötüleşen enerji altyapısına zarar vermiştir. Bu silahlı gruplar savaştan sonraki yıllarda da işgalci kuvvetlere ve yeni Irak hükümeti yönetimine yönelerek Irak’ın yeniden inşa sürecini zorlaştırmıştır. Savaştan önce Irak’ta GSYİH 20 milyar dolar iken bu rakam 2011 yılında 113 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakamlar Irak’ta istikrarın sağlanması halinde ekonomik kalkınmanın zor olmadığını göstermiştir. (Aljazeera, 2011: 30 Aralık)

İşgal öncesi göç eden 1 milyon Iraklı’nın savaş sonrası geri dönmeleri beklenirken mezhep çatışmaları ile 2,5 – 3 milyon Iraklı dağınık kamplarda Suriye ve Ürdün’de yaşamak zorunda kalmıştır. 2010 yılında hazırlanan BM Mülteciler Yüksek Komiserliği raporunda 2008 yılı itibari ile ülkeye dönüş yapabilen Iraklıların da birçok problemle karşılaştıkları ortaya çıkmıştır. (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Anketi, 2010)

Irak’ın güneyindeki Şii bölgelerinde, Saddam rejiminden kaçan yerel dini liderlerin çoğu (Ayetullah’lar) ülkeye geri dönmüştür (Hürriyet, 2003: 30 Ağustos). Dünyanın dört bir yanından gelen Şiiler, Al-Necef ve Kerbela kutsal şehirlerinde hacca devam edebilmiştir. Ülke genelinde Iraklılar, eski rejimin mağduru olmuş sevdiklerinin aranması için acılı bir çalışma başlatmıştır; yıllar içinde hükümet programının sonucu olan sayısız toplu mezar ortaya çıkarılmıştır. (Radikal, 2003: 5 Mayıs) Şiiler Irak nüfusunun çoğunluğunu oluştursa da Irak’ın kurulmasından itibaren baskı altında olduklarından Saddam Hüseyin devrilene kadar ülke yönetiminde bulunmamıştır. Oysa ABD işgali sonrası kurulan yeni yönetimlerde Başbakanlar hep Şiilerden seçilmiştir. (Cesur, 2018: s. 12 – 15)

Yaşanan mezhep çatışmalarının yanı sıra, radikal terör örgütleri de Irak ve Ortadoğu genelinde bölge istikrarı ve siyasi dengeleri etkileyen faktörlerden olmuştur. Radikal örgütlerin faaliyetleri ile Irak’ta istikrarlı bir sistem kurma çabalar çıkmaza girmiştir.

ABD, 9 yıl süren işgal süresince kitle imha silahı bulamamış, bölgede yerel güçlerle yaşadığı çatışmalarda da ağır kayıplar vermiş, Irak’ta konuşlandığı tüm güçlerini geri çekmiştir. Savaş sonucu 1 milyondan fazla kişi katledilmiş, bölgede tecavüz ve işkencelerin yaşanmasına zemin hazırlanmıştır. Amerika’nın Irak’a getirdiği sistemin sonucu olarak 2003-2016 arasında 2152 intihar saldırısı yaşanmış, 650 bini sivil 1

milyondan fazla insan katledilmiş, 5 milyon çocuk yetim, 1 milyondan fazla kadın dul kalmıştır. Ayrıca 6 milyon insan mülteci statüsünde başka ülkelere gitmek zorunda kalmıştır. (Birgün, 2018: 21 Mart)

1.9. Irak, Türkiye İçin Neden Önemli?

Türkiye, Irak sınırlarının korunmasında tarihi bir sorumluluğa sahiptir. Bu sorumluluk Türkiye'yi Irak konusunda alınacak kararların doğal muhatabı kılmaktadır. Bununla birlikte, Irak'ın önemi sadece tarihi yönden değil, Irak'ın jeopolitik konumundan da kaynaklanmaktadır. Irak sınırlarını etkileyecek herhangi bir değişiklik kuşkusuz Türkiye'nin çıkarlarını da aynı oranda etkileyecektir. Irak üniter bir devlet olarak mı kalacak? Ya da üç yeni devlete mi bölünecek? Irak güçlü bir merkezi devlet olarak mı faaliyet gösterecek? Ya da Irak Batı yanlısı bir laik ülke mi olacak? İran imajında teokratik bir devlet haline mi gelecek? Soruları Türkiye'nin Orta Doğu'daki bölgesel çıkarları açısından önemli sorulardır.

Tarihsel ve jeopolitik faktörlerin yanı sıra, demografik konular da Irak'ı Türkiye için önemli bir bölge haline getirmektedir. Irak, Türkiye'nin kendi halkıyla akrabalık ilişkisi olan önemli sayıda Kürt ve Türkmen nüfusu barındırmaktadır. İki toplum arasındaki bu akrabalık ilişkisi, Türkiye'nin kendisini Irak'ın iç gelişmelerinden bağımsız tutma lüksünü ortadan kaldırmaktadır. Irak'ın geleceği ve Türkiye'nin refleksleri kuşkusuz, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ve ABD ile ilişkilerini de etkileyecektir. Kuzey Irak'ın geleceği ve orada oluşabilecek güç boşluğu Türkiye'nin PKK ile mücadelesini olumsuz etkileyecektir.

1990'lı yıllarda Türkiye Irak'ın toprak bütünlüğünü, Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlamasında hayati öneme sahip olarak kabul etmiştir. Saddam rejiminin baskıcı ve otoriter niteliğine rağmen, Bağdat'ın tüm ülkeye hâkim olması, Kürtlerin ve Şii grupların ayrılıkçı iddialarının en önemli kırılma noktası olarak görülmüştür. Saddam sonrası dönemde Türkiye, Iraklı Kürt grupların siyasi statüsüne ciddi bir endişe duymaya başlamıştır. Türkiye ayrıca, PKK'nın kuzey Irak'taki otorite eksikliğinden yararlanma, Türkiye'ye yönelik terör saldırıları düzenleme potansiyelinden de endişe duymuştur. Kürt gruplar, ABD desteği sayesinde nüfuzlarını artırırken, Türkiye giderek Irak'ın Türkmen toplulukları, yükselen Kürt etkisine karşı potansiyel denge unsuru olarak görmüştür. Bu noktada Irak'ta Türkmenlerin akıbeti de Türkiye'nin Irak ile ilişkilerinde endişeye sebep

olmuştur. Bununla birlikte, Türkiye'nin bu özel konuya yaklaşımı, Irak Türkmenlerinin Irak vatandaşı olduğu ve refahlarının gelişmesinin Bağdat ile bu toplum arasındaki ilişkinin niteliğine bağlı olduğu yönünde olmuştur. (Oğuzlu, 2016: s. 1)

Müdahale sonrası Iraklı Kürtlerin siyasi geleceği, Türkiye'nin Kürt sorununda her zamankinden daha fazla önem arzeden faktörlerden biri haline gelmiştir. Ankara'nın korkusu, eğer Irak'ın geleceği etnik farklılıkları yansıtırsa, Türkiye'deki Kürt sorununun da derinleşmesine zemin hazırlaması olmuştur. Türkiye'deki Kürtlerin Kuzey Irak'ta ortaya çıkan siyasi otoriteye giderek daha fazla ilgi gösterip göstermeyeceği, Türkiye'nin ulusal güvenlik çıkarlarını tanımlarken, Türk güvenlik politika yapıcılarının dikkate aldığı bir soru haline gelmiştir. Irak'ın kuzeyindeki siyasi gelişmeler uluslararası toplumu, Türkiye Kürtlerinin durumuna her zamankinden daha fazla dikkat etmeye yöneltmiştir. Aynı zamanda, Türkiye'nin içerdeki PKK terörünü ortadan kaldırma politikası, PKK'nın Kuzey Irak'ı lojistik bir alan olarak kullanma kabiliyetinin artmasından olumsuz yönde etkilenmiştir. (Oğuzlu, 2016: s. 1)

PKK'nın ana üssü, Türkiye sınırında Irak'ın kuzeyinde I. Körfez Savaşı'nın sonundan bu yana zayıf merkezi bir otoriteye sahiptir. PKK, orada üslerini Türkiye'ye saldırı başlatmak için kullanmaktadır. Örgütün Kuzey Irak'taki 4.000 ila 5.000 militanı eylemlerin azaldığı dönemlerde fazla dikkat çekmezken eylemlerin arttığı dönemlerde Türkiye'nin en acil güvenlik kaygısına dönüşmektedir. (Çağaptay ve Parris, 2003: s. 3 – 7)

Türkiye demokrasisinin dönüşümünün, Türkiye'nin AB üyelik sürecini etkileyen önemli bir faktör olduğu düşünülürse, Türkiye'nin güvenliği ve Kuzey Irak'taki gelişmeler süreci olumsuz etkilemektedir. PKK terörünün devamı, Türkiye'nin demokratikleşme sürecini yavaşlatmış görünmektedir, çünkü mevcut iç ortamda liberal demokrasi adına atılması gereken adımların giderek daha zorlaştığı görülmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Kuzey Irak kaynaklı artan güvenlik tehditlerine maruz kalması, AB'nin Türkiye'yi üye olarak kabul etmedeki isteksizliğini artırmaktadır. AB kamuoyu, AB'nin İran, Suriye ve Irak'la sınır olduğunu görmek istememektedir.

1.10. ABD'nin Irak'ı İşgali Sırasında Türkiye'nin Konumu

ABD'nin Irak işgalini başlattığı dönemde, AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Siirt'teki seçimlerin 9 Mart 2003'de tekrarlanması ile milletvekili olarak Meclis'e girmiştir. Ak Parti Kayseri Milletvekili Abdullah Gül'ün başkanlığındaki 58. Hükümetin, 11 Mart'ta istifa etmesinin akabinde Erdoğan başkanlığında 59. Hükümet 14 Mart 2003'te kurulmuştur. 59. Hükümet programı okunurken dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Irak krizi ve Türkiye'nin tutumuna vurgu yapılarak ABD ile süren müttefikliğin işlevine uygun politika üretileceğini açıklamıştır. (Radikal, 2003: 18 Mart) Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki yeni hükümet daha güvenoyu alarak göreve başlamadan, Irak krizi patlamış ve 1 Mart tezkeresi reddedilmiştir. Uzun süre tartışma konusu olan 1 Mart tezkeresinin reddi yeni hükümeti oldukça meşgul etmiştir. Erdoğan'ın kuracağı yeni hükümetin bu konuda işbirliğine daha fazla açık olacağı bizzat Erdoğan tarafından açıklanmıştır.

2004 Ocak ayına kadar Türkiye, TBMM'ye dört tezkere getirmiş ancak Irak konusunda istenilen siyaset yürütülememiştir. ABD ile tezkere öncesi müttefiklik konumuna tam anlamıyla dönülemedi.

Savaş başlamadan önce dönemin Başbakanı Abdullah Gül, barışı incelemek uluslararası işbirliği, bölgede çatışmaların artmaması ve Türkiye'nin çıkarları çerçevesinde hareket edeceklerini açıklamıştır. Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış'ın Türkiye gerekirse kendisi Kuzey Irak'a girer ve Türkmenleri korur şeklinde açıklama yapması kuzey cephesine sıcak bakılmadığı yönünde yorumlanmıştır. Başbakan Gül, Ocak ayında keşif için Amerikan birliklerinin ülkeye giriş çıkışını kapsayan mutabakat zaptını (modus operandi) imzalamıştır. Bu zapta göre keşif grubu sadece 150 Amerikan askerinden oluşacak, Amerika'nın daha sonradan Türkiye'ye asker göndermesi halinde maddeler yeniden gözden geçirilecek, çalışmalar sırasında Türkiye'nin zarar görmesi halinde, ABD tarafı bu zararı karşılayacak ve Türk tarafının da dâhil olduğu cezai bir ihtilafta Türk hukuku uygulanacaktır. (Göztepe, 2004: s. 90 – 91)

ABD'nin Irak müdahalesi yaklaşırken Ak Parti hükümeti, ABD Hazine Bakanlığı ile savaşın ekonomik faturasını pazarlık konusu yapmıştır. Amaç, 31 Ocak'ta yapılan MGK toplantısında alınan karara göre, Irak'a asker gönderilmesi, ABD'nin Türkiye üzerinden cephe açmasına izin verilmesi ve ABD askerlerinin Türkiye üzerinden Irak'a geçmesine

izin verilmesi halinde Türkiye'nin yaşayacağı ekonomik kayıplarının telafi edilmesi olmuştur. (Yetkin, 2004: s. 140 - 142) Ancak ilerleyen süreçte müzakereler belli bir noktaya gelse de 1 Mart kararı ile ekonomik görüşmelerde kadük kalmıştır.

ABD'nin I. Körfez Savaşında verdiği sözlerde durmamış olması AK Parti hükümetinin sert pazarlık stratejisi ile hareket etmesinde etkili olmuştur. Tüm taahhütlerin yazılı hale gelmesi beklenmiş, Kongreden karar alınması talep edilmiştir. (Kardaş, 2006: s. 306 – 330)

Türkiye, Irak'a bir askeri operasyon yapılması halinde Irak'ın parçalanabileceğini Irak'ın kuzeyinde bir Kürt Devleti kurulabileceğini iddia etmiştir. Türkiye, bu durumdan rahatsızlığını açıkça ortaya koymuştur. 2002 yılında dönemin Başbakanı Bülent Ecevit “Gözlerimiz sürekli Kuzey Irak'ta olacak. Eğer en küçük bir olumsuzluk ortaya çıkarsa, gereken tedbirleri alacağız, bölgede bir "fiili devlet" ortaya çıkarsa, Türkiye'nin bunu önleyecek olanaklara sahip olduğunu” vurgulayarak bu kapsamda bir askeri müdahalenin de düşünülebileceğini dile getirmiştir. (Hürriyet, 2002: 6 Ekim)

BÖLÜM 2: 1 MART İKLİMİ

2.1. Türkiye – ABD Tezkere Görüşmeleri

ABD, terör ve nükleer silahlar gerekçesi ile Irak’a müdahale kararı alınca Türkiye’nin desteğini almak için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Türkiye’den lojistik imkânları kullanma, bazı illerde kurulacak olan askeri üslere kolaylık ve operasyon şartlarına göre asker desteği talepleri ABD – Türkiye ilişkilerini gergin bir boyuta taşımıştır. Ancak Türkiye, BM onayı olmaksızın böyle bir müdahaleye yanaşmamıştır.

13 Ocak 2003 tarihinde ABD tarafından hazırlanan “Türkiye- ABD hükümetleri arasında Irak harekâtına ilişkin karşılıklı destek ve işbirliği hakkında mutabakat muhtırası” başlıklı belge Dışişleri Bakanlığına ulaşmıştır. ABD, Türkiye’den ülkenin ciddi sayıda havaalanı, liman ve operasyon ile ilgili çeşitli lojistik destek alanlarının kullanımını (tahsisini) istemiştir. Dışişleri Bakanlığı bu ucu açık talepler yerine uzlaşılan bir işbirliği yapılması adına bir görüşme taslağı hazırlamış, müzakereler yapılması için resmi onaylar alınmış, 1 Şubat 2003 tarihinde tezkere müzakereleri başlamıştır. (Bölükbaşı, 2008: s. 24 – 26)

Dönemin Başbakanı Abdullah Gül, kabinesi kurulduktan sonra, ilk icraat olarak Türkiye tarihi için önemli bir müzakereyi yürütmüştür. Siyasi, askeri ve ekonomik şartlarda uzlaşma sağlanması hedeflenmiştir. Ekonomik müzakerelerle ilgili kısmı özellikle ABD medyasında olumsuz olarak kullanılmıştır. Başta ABD’li diplomatlar olmak üzere çoğunluğu gizli çeşitli diplomatik yazışmaları yayınladığını iddia eden ve kamuoyunda önemli tartışmalar başlatan WikiLeaks isimli internet sitesi medyada “At Pazarlığı” olarak nitelendirilen yardım vaatleri ile ilgili bilgiler yayınlamıştır. Türk tarafına Irak Savaşına katılması karşılığında 5,5 milyar dolar teklif edildiğini iddia etmiştir. (Yeniçağ, 2011: 19 Şubat)

Dexter Filkin ve Eric Schmitt 19 Şubat 2003 tarihli New York Times’da yer alan yazılarında, ABD ile Türkiye arasında ekonomik destek hakkında pazarlık yapıldığı ve taraflar arasında bu konuda anlaşmazlık olduğu dile getirilmiştir. ABD tarafından teklif edilen hibe miktarının Türkiye tarafından talep edilenle arasında önemli miktarda fark olduğu için uzlaşılamadığı iddia edilmiştir. (New York Times, 2003: 19 Şubat)

ABD operasyon hazırlıkları sırasında taleplerine hemen cevap istemiş ve Türkiye ile tam ortaklık sağlanması halinde ABD tarafından sağlanacak yardım paketini ana hatları ile

açıklamıştır. Dönemin ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, Başkan Bush'un da Türkiye'nin kaygılarının farkında olduğunu, Türkiye'ye ekonomik yardım için Kongre'ye gitmeye hazır olduklarını söylemiştir. Türkiye'ye önerilen 4 - 15 milyar doların hibe olarak tamamının verilmesi yerine kredi programları öne çıkarılmıştır. Türk yetkilileri Irak harekâtı konusundaki kırmızı çizgilerini tekrarlayarak ekonomik açıdan potansiyel riskleri vurgulamıştır. Siyasi olarak operasyon ile ilgili ciddi çekinceleri olan Türkiye, ABD tarafından önerilen ekonomik destek planlarını da yetersiz bulmuştur. Dönemin Başbakanı Abdullah Gül, Türk askerî tesislerinin yerinde incelemesi için ABD'ye izin verirken tesislerdeki hazırlıklar, askerî birliklerin listesi, koalisyon güçlerinin rolü ve kuzey opsiyonuna Türkiye'nin katılımı kararları için süreci yayarak alanını genişletmeye çalışmıştır. (Yetkin, 2004: 147 - 149)

ABD'nin görüşmelerdeki en dikkat çekici taleplerinden biri gelecek askerlerin NATO-SOFA hukuki düzenlemesine tabi olmasını istemesidir. NATO'nun küçük çaplı operasyon ve tatbikatlar için kullandığı bu düzenlemeler ile cezai ve hukuki sorumluluklar ortadan kaldırılmak, gümrük ve vergilerden muaf olmak istenmiştir. ABD, Türkiye'nin askeri ve hukuki düzenlemeler yaparak işleri kolaylaştırmasını bir nevi açık çek vermesini istemiştir. ABD görüşmeler için gönderdiği metinlerde elektrik ve su faturalarına dahi yer verirken “harekât esasları” ve Türk askerinin Kuzey Irakta konuşlanması gibi hayati konulara yer vermemiştir. (Bölükbaşı, 2008: s. 36 – 43)

Şubat ayında müzakereler sürmüş ama planlandığı gibi bir yazılı anlaşma ortaya konulamamıştır. 25 Şubatta TBMM'ye gelmesi beklenen tezkere uzlaşma sağlanamayınca Meclis'e gelmemiş daha sonraya bırakılmıştır. Siyasi ve Ekonomik talepleri için yazılı taahhüt isteyen AK Parti iktidarı ay sonuna kadar istediğini elde edememiştir. Türkiye kendi askerlerini de önemli noktalara konuşlandırarak PKK ile mücadelede konumunu sağlamlaştırmak ve mülteci akınına engel olmak istemiştir. Fakat ABD'nin Türk askerinin daha kısıtlı bir hareket alanında olmasını istemesi ile uzlaşma zorlaşmıştır. (Gözen, 2005: s. 91 – 96)

Ekonomik yardım konusunda Türkiye 15 ila 90 milyar arasında müdahalenin durumuna göre tablo çıkarmış, ABD ise 4+ 2= 6 milyarlık bir limit koymuştur. Ekonomik yardım konusunda ABD basınında aşağılayıcı karikatürler yer alması Türkiye'yi karar noktasında olumsuz etkilemiştir. (Kesgin ve Kaarbo, 2010: s. 19 – 36)

Anlaşmazlık yaşanan bir konu da Türk askerinin Kuzey Irak'ta kimin emir komutasında olacağı konusu olmuştur. Türk askeri emir komutanının kendisinde olmasını isterken ABD tarafı Türk askerlerinin Peşmergeler'le çatışma yaşayabileceği ihtimalinden dolayı emir komutanının kendisinde olmasını istemiştir. (Bölükbaşı, 2008: s. 40 - 43)

ABD ile süren uzun pazarlık ve görüşmeler sonucu Türk hükümeti yurtdışına asker gönderme ve yabancı askerlerin Türkiye'de konuşlanması hakkında yetki alma konulu tezkereyi 1 Mart 2003'te Meclis gündemine getirmiştir.

2.2. Tezkere Öncesi MGK Toplantısı ve Önemi

Tezkerenin 1 Mart Cumartesi günü Meclise gelmesi planlanmış, 28 Şubat Cuma günü yapılacak MGK Toplantısında tezkere ile ilgili net bir tavsiye kararı beklenmiştir. Kamuoyu nezdinde MGK kararının etkisi olacağı değerlendirilmiştir.

MGK, 31 Ocak 2003 tarihinde aylık olağan toplantısında geçen bir aylık döneme ilişkin güvenlik raporları verilerine göre ülke genelindeki güvenlik ve asayiş durumu değerlendirilmiştir. Ülke güvenliğini ilgilendiren dış politika gelişmeleri de ele alınmış, Irak konusunda, BMGK'nin 1441 sayılı kararı uyarınca Irak'ın kitle imha silahlarından temizlenmesi gerektiği değerlendirilmiştir. (MGK Genel Sekreterliği, 2003)

BMGK'nin 1441 sayılı kararı 8 Kasım 2002 tarihinde Irak'taki Saddam Hüseyin rejiminin silahsızlanma yükümlülüklerini yerine getirmesi için son uyarı niteliğini taşıyan karardır. (BMGK 1441 Sayılı Kararı, 2002) 1441 sayılı karara göre Irak, 1990 Kuveyt işgalinden sonra yaşanan I. Körfez Savaşı'nın ardından BMGK tarafından 3 Nisan 1991 tarihinde alınan 687 sayılı kararın gerekleri olan kitle imha silahlarının denetimi konusunda BM ile yeterli iş birliği yapmamış, silah sanayisinde yatırım yapmaya devam etmiş ve Kuveyt'e ödemesi gereken savaş tazminatlarını ödememiştir. (BMGK 687 Sayılı Kararı, 1991) 1441 sayılı karar ile Irak yönetimine BM Silah Denetçileriyle işbirliğinin önemsenmesi ve uluslararası toplumu tatmin edecek bilgi ve belgeleri paylaşma açmasının önemi vurgulanmıştır.

Türkiye uluslararası toplumun karşı karşıya bulunduğu bu sorunun barışçı yollardan çözümünden yanadır. Ancak askeri bir operasyon başladığı takdirde, ulusal çıkarlarını korumak için gerekeni yapacaktır. Askeri bir seçeneğe yönelmek bölge ülkelerini tehlikeli sonuçlara sürükleyecektir. Bu noktada MGK uluslararası hukukun esas alınarak

olaya bakılacağını, Türkiye'nin anayasal olarak da bunu yapmak zorunda olduğunu vurgulamıştır. (MGK Genel Sekreterliği, 2003)

28 Şubatta tezkerenin hemen arifesinde toplanan MGK dikkatleri üzerine çekmiştir. 4,5 saat süren MGK toplantısı sona ermiş ancak hükümeti rahatlatacak bir tavsiye kararı çıkmamıştır. MGK tarafından bir açıklama yapılmış ve açıklamada “*Milli Güvenlik Kurulu, 28 Şubat 2003 tarihinde aylık olağan toplantısını yapmıştır. Toplantıda; ABD'nin Irak'a olası müdahalesi konusunda, ABD ile yapılan müzakerelerde, ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir. Kıbrıs konusunda ise BM Genel Sekreteri'nin son önerileri görüşülmüştür. Geçen bir aylık dönemde ülke genelindeki güvenlik ve asayiş durumu gözden geçirilmiştir*” ifadesi kullanılmıştır. (MGK Genel Sekreterliği, 2003) MGK tarafından yapılan açıklama İngilizceye çevrilerek Washington'a fakslanmıştır.

AK Parti kurucularından Ertuğrul Yalçınbayır, o süreçte bir tarafta MGK diğer tarafta parti içi sürekli toplantılar yapıldığını söylemiş, 29 Aralık 2002 günlü MGK toplantısında bir tezkere söz konusu olduğunda uluslararası meşruiyet şartının aranması gerektiği yönünde tavsiye kararı alındığını, 28 Şubat 2003'de yapılan MGK toplantısında askerin desteğinin istendiğini dile getirmiştir. Bu tavsiye kararı Bakanlar Kurulunu bağlamasa da önemli bir etki edeceği beklenmiştir. Yalçınbayır, Hükümet tarafından bu tavsiye kararından dönülmesi yönünde bir talep olduğunu ancak konu hakkında Meclis'in karar vermesi gerektiği yönünde karar alındığını iddia etmiştir. (Radikal, 2016: 11 Şubat)

2.3. Birinci Tezkere (6 Şubat 2003)

Üs ve tesislerin hazırlanması için Türkiye'ye gelecek öncü birlikler konusunda heyetler arası müzakereler başladıktan kısa bir süre sonra adım atılmıştır.

Türkiye'deki askeri üs, tesisler ve limanların yenilenmesi, geliştirilmesi ve inşası çalışmaları ile ilgili altyapı faaliyetlerinde bulunmak üzere, ABD'li teknik ve askeri personelin 3 ay süreyle Türkiye'de konuşlanmasına izin verilmesine dair karar, 6 Şubat 2003'te TBMM'de görüşülerek 193'e karşı 308 oyla kabul edilmiştir. Bu tezkere, BM silah denetçileri tarafından Irak'ta nükleer silah bulundurma ve üretme iddialarının hala incelendiğini, ama yine de ABD'nin ne olursa olsun Irak'a gireceğinin dünya kamuoyunda kabul gördüğü bir ortamda meclisten geçirilmiştir. Tezkereye göre askeri üs ve limanların yenilenmesi ve geliştirilmesi esas olmak üzere ABD'nin Türkiye'de bir Kuzey cephesi

açması planlanmıştır. Bu konu hakkında hukuki ve teknik yönler ABD ile 8 Şubat'ta mutabakat muhtırası ise karara bağlanmıştır. TBMM karar almadan önce Türkiye'ye 150 ABD askeri gelmiştir. 150 askere ek olarak 4000 askerin daha Türkiye'ye gelmesi, bu askerlerin adi suçlar işlemeleri halinde Türk hukukuna, diğer suç unsurlarında ise ABD kanunlarına göre yargılanması kararlaştırılmıştır. (Göztepe, 2004: s. 90 – 91)

Amerikan askeri birlikleri Türkiye'ye bu çalışmalar için 11 Şubatta gelmeye başlamış, havaalanı, liman, müdahale için stratejik görülen noktalar ve lojistik imkânlar ile ilgili hazırlık çalışmaları yapmıştır. 1 Mart tezkeresine kadar öngörülen askeri personelin 2015'i Türkiye'ye intikal etmiştir. (Bölükbaşı, 2008: s. 35)

Bu kararın ardından askeri hazırlıkların ABD tarafında oluşturduğu beklenti diğer izinlerinde kolay alınacağı ve Türkiye'nin de bu müdahalenin içinde olmaya sıcak baktığıdır. Oysa Türkiye kamuoyunda savaş karşıtı söylem ve eylemlerin artarak yer edinmesinin önünü açmıştır. Dini bir bayram öncesinde alınan komşu bir Müslüman ülkeye askeri müdahale sürecine destek niteliğindeki bu karar manevi atmosferin de etkisiyle kamuoyunda tepki toplamıştır.

2.4. İkinci Tezkere (1 Mart 2003)

1 Mart 2003'te Meclisteki tezkere oylaması yapılmadan önce açıklama yapan CHP Milletvekili Önder Sav, Türkiye'nin tezkereyi kabul etmesi halinde Irak Savaşına fiili olarak da katılacağını savunmuştur. Önder Sav, yaptığı konuşmada tezkereye karşı çıkarak ABD gemileri için düşman gemileri tabirini kullanmıştır. Dönemin Başbakanı Abdullah Gül'ün danışmanı Ahmet Sever'in kaleme aldığı, “Abdullah Gül ile 12 Yıl: Yaşadım, gördüm, yazdım” adlı kitabında AK Parti içindeki durumu anlatılırken; Beşir Atalay, Mehmet Aydın, Ertuğrul Yalçınbayır, Bülent Arınç, Zeki Ergezen, Azmi Ateş ve Kemalettin Göktaş gibi isimlerin tezkereye karşı olduğunu ve bunu parti içinde açık açık kulis yaparak diğer vekillere anlattıklarını, Recep Tayyip Erdoğan'ın ise tezkerenin mutlaka meclisten geçmesi konusunda ısrarcı olduğunu yazmıştır. (Sever, 2017: 101 – 107)

2003 yılının ilk iki ayında yapılan anketler halkın % 94 oranında savaşa karşı olduğunu ortaya koymuştur. Kanaat önderleri, birçok akademisyen, medya, farklı dünya görüşlerine sahip sivil toplum örgütleri, cemaat ve tarikatlar, Irak Savaşı karşıtlığında

buluşmuşlardır. Bu kamuoyu içerisinde en baskın aktör İslamcı kamuoyudur. Dini hassasiyetleri ile savaşa karşı çıkan bu gruplar aynı zamanda iktidarda bulunan Ak Parti tabanının da ana eksenini oluşturmaları sebebiyle milletvekillerini etkisi altına almıştır. İslamcı veya muhafazakâr olarak adlandırılan televizyon ve gazeteler yayınları ve kampanyaları ile tavırlarını açıktan göstermiştir. Bunlar milletvekillerine mesaj ve mailler ile baskı yapılmasının başını çekmiştir. Sonuçta ciddi sayıda milletvekilinin de aynı düşüncede olduğu oylamayla ortaya çıkmıştır. (Gözen, 2005: s. 73 – 99) Yeni Şafak gazetesi 2019 yılında yayınladığı bir değerlendirme yazısıyla tezkere sürecinde yaptığı habercilik ile 1 Mart Tezkeresini kendisinin engellediğini haberleştirmiştir. (Yeni Şafak, 2019: 3 Mart)

Tezkerede ret kararının alınmasında diğer bir unsurun ayrılıkçı grupların oluşacak yeni dengelerden faydalanarak karışıklık çıkarma ihtimali olduğu iddia edilmiştir. Türk milletinin çoğunluğu ABD'nin Irak müdahalesine karşıyken Türk askerini de bu coğrafyaya yollamanın kamuoyunda tepki oluşturacağı yaygın olarak kabul görmüştür. (Kıbaroğlu, 2005: s. 247 – 250)

Tezkere oylaması öncesinde Türkiye'de dini gruplardan da tezkerenin reddedilmesi yönünde tepkiler gelmiştir. Nakşibendi Şeyhinden vekillere mesaj ve mektup gönderildiği iddia edilmiş, İskenderpaşa Cemaatinin lideri aynı zamanda Sağduyu Partisi kurucusu Muharrem Nureddin Coşan tarafından AK Partili vekillere çağrıda bulunularak sağduyulu olmaları istenmiştir. Basına verdikleri ilanlarda Zorbalıkla işgal ile Müslüman bir ülkenin işgaline ortak olmanın vebaline vurgu yapılmış. Hak olanın yanında durmanın önemi vurgulanmıştır. Gücün, para ve silah olmadığı hak olduğu vurgusu ile hakkın yanında olmanın ağır sorumluluğunun alınması çağrısı yapılmıştır. (İskenderpaşa, 2003: 25 Şubat) Nurettin Coşan AK Parti milletvekillerini uyararak, kısa vadeli faydaya bakmamaları, uzun ve meşakkatli bir yolsa da doğru yolu takip etmeleri gerektiğini söylemiştir. Anadolu Gençlik Derneği, Mazlumder gibi muhafazakâr kimlikleri ile ön plana çıkan dernek ve kuruluşlar da eylemlerin organizasyonunda yer almıştır.

Tezkere öncesi Ak Parti grubu uzun istişareler gerçekleştirmiştir. 3 gün boyunca milletvekilleri toplantılar yapmış karar üzerinde tartışmalar yaşamıştır. 1 Mart sabahı Erdoğan parti grubu ile bir araya gelmiştir. Grup kararı alınarak tezkere geçebilecekken bu sorumluluk alınmak istenmemiştir. Milletvekilleri böyle önemli bir kararda kendi

iradelerini kullanmaya sevk edilmiş oylama da gizli oturum ile yapılmıştır. (Tosun, Star, 2017: 15 Ekim)

Yapılan oylamaya katılan 533 milletvekilinden 250 ret, 264 kabul, 19 çekimser oyu kullanılmıştır. Sonuçta Anayasanın 96. maddesinde öngörülen 267 salt çoğunluğa ulaşılamadığından tezkere kabul edilmemiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 2003)

Müzakere heyetinin başında bulunan Deniz Bölükbaşı'na göre tezkerenin geçmemesinin sebebi Ak Parti içindeki Kürt kökenli vekillerdir. Bu vekillerin Türk askerinin Kuzey Irak'a girmesini istemedikleri için hayır oyu verdikleri tezine. Barzani'nin oylamadan bir hafta önce "Türk askeri kuzey Irak'a giremeyecek çünkü Meclis'te 70 adamım var" demecini de kanıt olarak göstermektedir. İslamcı eğilimli vekillerin karşıtlığını da buna eklemektedir. "Dolayısıyla asker onay verseydi de fark etmeyecekti" ifadesiyle askerin sorumlu olmadığını iddia etmiştir. Dönemin ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, "Türk ordusu tezkerenin geçmesi için gereken liderlik rolünü yerine getirmedi" diyerek TSK'yı suçlamıştır. Ama Bölükbaşı, TSK'ya ABD tarafından en çok 'Neden daha fazla bastırmadınız' şeklinde gönül koyucu bir açıklamanın gelmiş olabileceğini söylemiştir. (Özer, Hürriyet, 2014, 7 Ekim) ABD'nin Irak'a yapacağı müdahalenin meşru olup olmadığı tartışmaları, AK Parti içinde farklı seslerin çıkması, hükümetin etkili bir halkla ilişkiler politikası yürütememesi ve devlet organlarının açık bir işbirliğinin olmaması, özellikle de askeri makamların sessiz kalması ve düşük profilli tutum sergilemesi tezkerenin geçmemesinin etkenleri olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye 1 Mart 2003'te almış olduğu kararla stratejik partneri ABD'nin planlarına ortak olmamayı seçmiştir. Bölgesel çıkarlar (Kürt bölgesi, PKK ve Ekonomi) açısından bunun hata olacağı görüşü ağırlık kazanınca denklemin tamamen dışında kalmak istemeyen Türkiye 20 Mart tezkeresi ile çözüm üretmeye çalışmıştır. Ara çözüm konusunda Türkiye'nin hamlesi biraz geç kalmıştır. 20 Martta parlamento tezkerayı meclisten geçirirken aynı gün ABD, Irak müdahalesini başlatmıştır. Burada ana risk kuzey cephesi için ABD'nin Kürtleri ana müttefiki olarak görmesidir. (Çandar, 2004: s. 51 - 57)

2.4.1. Tezkerenin Önemi

Genel olarak bakıldığı zaman dış politikayı hükümetler şekillendirmekte Parlamentolar etki etmekten çok destekler konumda kalmaktadır. Tezkere kararı istisna bir durum olarak

Meclis'i öne çıkarmıştır. Hatta geleneksel karar alma süreçlerinde Cumhurbaşkanı ve askeri yetkililerde ön plana çıkarken burada hepsi ikinci planda Meclis'in gölgesinde kalmıştır. Aynı zamanda karar tek parti dönemlerinin Meclis'in hükümeti sürekli desteklemesi gibi oluşan doğal durumunun da istisnası olmuştur. (Kesgin ve Kaarbo, 2010: s. 19 – 36) Burada bir faktör olarak Ak Parti hükümetinin yeni olması ve parti liderinin henüz mecliste olmamasının da kararı etkilediği söylenebilir.

Türkiye'nin ABD – Irak Savaşının dışında kalmasının önemli bir sebebi olarak ekonomik kaygılar gösterilebilir. Türkiye, I. Körfez Savaşı tecrübesiyle bu savaşa müdahil olursa karşılaşacağı ekonomik maliyetlerin büyüklüğünden endişe etmiştir. Operasyona çekinceli yaklaşan Türkiye'nin, müdahaleden sonra Kuzey Irak'tan gelecek göç dalgasını önlenmek için asker sevkiyatı isteği de, ABD tarafından ilk etapta temkinli karşılanmıştır. (Kardaş, 2006: s. 306 – 330)

Dış politika Türkiye'de genel olarak elit grup ve ya grupların tartışma alanı olmuş ve sokakların ilgisini çekmemiştir. Oysa bu kararda devlet kadar kitleler de dış politikaya yön vermiştir. (Kesgin ve Kaarbo, 2010: s. 19 – 36)

1 Mart 2003 Tezkeresi, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra kendisini konumlandığı yer ve ABD müttefikliği için en ciddi kırılma noktası olmuştur. Tezkere kararı, daha sonraki yıllarda yaşanan eksen kayması tartışmaları, Rusya ve bölge ülkeleri ile işbirliği arayışlarıyla doğrudan ilişkilendirilmiştir. Türk Dış Politikasının bağımsız aktör olarak uluslararası politikada yer alma arayışının örnek vakası olmuştur.

2.4.2. Tezkere Oylaması

TBMM'den, gereği, kapsamı, sınırı ve zamanı Anayasanın 117'inci maddesine göre milli güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerinin yurt savunmasına hazırlanmasından Meclise karşı sorumlu bulunan hükümet, tarafından belirlenecek şekilde TSK'nın Kuzey Irak'a gönderilmesine; etkili bir caydırıcılığın sürdürülmesi amacıyla Kuzey Irak'ta bulunacak bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına ve muhtemel bir askeri harekât çerçevesinde yabancı silahlı kuvvetlere mensup hava unsurlarının Türk hava sahasını Türk makamları tarafından belirlenecek esaslara ve kurallara göre kullanmaları için gerekli düzenlemelerin Hükümet tarafından yapılmasına, Anayasanın 92'inci maddesi uyarınca 6 ay süreyle izin verilmesi istenmiştir. Tezkerede,

en fazla 62 bin yabancı askeri personelin 6 ay süreyle Türkiye'de bulunması öngörülmüştür. Yabancı kuvvetlerin hava unsurları 255 uçak ve 65 helikopteri aşamayacaktır. (Habertürk, 2013: 12 Şubat) Görüldüğü üzere bu tezkere hem yurtdışına (Kuzey Irak'a) asker göndermeyi hem de ABD adına Türkiye topraklarından Irak'a kuzeyden yeni bir cephe açmayı kapsamaktadır.

2003 yılında Meclis'te bulunan iki partiden, Ak Parti'nin 361 milletvekili varken CHP'nin milletvekili sayısı 178'dir. Oylamaya katılan 533 milletvekilinden 264'ü kabul oyu verirken, 250 milletvekili ret oyu vermiş, 19 milletvekili ise çekimser kalmıştır. Anayasa'nın 96. Maddesine göre sağlanması gereken salt çoğunluk sağlanamadığı için tezkere dört oy farkla reddedilmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 2003) Oturumun kapalı olarak gerçekleşmesi ve çok uzun sürmesi ret kararının tartışmaların akabinde alınan bir karar olduğunu göstermektedir. TBMM'de Kapalı oturum yapılmasının üzerinden 16 yıl geçmesine rağmen gizlilik kararı hâlâ kaldırılmamıştır. Tutanakların gizli olması nedeniyle Mecliste yaşanan tartışmalar ve kararı bireysel olarak etkileyen milletvekilleri ile bakanlar tam olarak bilinmemektedir. TBMM bugüne kadar 250'nin üzerinde kapalı oturum gerçekleştirmiş bunlar arasında 30'dan fazlası 10 yıllık süreyi aşmasına rağmen hala kapalı tutulmaktadır. (Habertürk, 2013)

İkinci tezkere TBMM'de görüşülünceye kadar İskenderun limanında bekletilen ABD askerleri ve teçhizatları ret oyu çıkmasına rağmen Irak sınırına doğru harekete geçmiştir. Muhaliflerden gelen itirazlar üzerine Genelkurmay Başkanlığı bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır. (Göztepe, 2004: s. 95 – 96) *“TBMM'nin 6 Şubat 2003 tarihli tezkeresi ile hükümete verilen yetki ve imza altına alınan mutabakat muhtırası uyarınca çeşitli üs ve tesisler ile bunlar arasındaki kara ve demiryollarında yabancı ülke askeri personeli, araç ve teçhizatlarının hareketi görülmekte, bunlar bazen izinsiz faaliyetler olarak yansıtılmaktadır. Yabancı unsurlarca yürütülen faaliyetler, Meclis yetkisine dayalı mutabakat muhtırasına uygun olarak yapılmaktadır ve TSK ve ilgili makamlarca yakından kontrol edilmektedir.”* (Hürriyet, 2003: 6 Mart) Bu açıklama ile Genel Kurmay Başkanlığı ABD askeri ve teçhizatının hareket etmesinin dayanağının ABD ile birinci tezkere dışında imzalanan Mutabakat muhtırası olduğunu belirtmiş ve birinci tezkere dışındaki TSK faaliyetlerinin de meşru olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

2.5. Reddedilen Tezkerenin Olumsuz Yanları

Tezkerenin kabul edilmesi halinde Türkiye'nin izleyeceği yol, askeri ve siyasi açıdan alacağı önlemler müzakerelerle çerçeve bir biçimde plânlanmıştır. Ancak tezkerenin geçmemesi durumunda, Türkiye'nin izleyeceği politika birçok soru işareti barındırmaktadır. Muhtemel senaryoların dışında kalma riski ortaya çıkmıştır.

Türk askerinin Kuzey Irak'ta olmaması PKK'nın bölgeden daha rahat faydalanması ve moral gücünü artırabilmesi riskini beraberinde getirmiştir. 2003 sonrası bölgede askeri eğitimler planlayan ABD, terör örgütü PKK ile Kürt grupları ayırt etmek için çaba harcamamış bu tabloyu güçlendirmiştir. Yakın döneme kadar bölgeye askeri destek ve fon aktaran ABD, verdiği desteklerin dolaylı da olsa terör örgütleri ve örgütlerle ilişkili gruplara gitmesinden ciddi bir kaygı duyduğunu ortaya koymamaktadır. (TRT Haber, 2017: 1 Haziran)

4 Temmuz 2003'te Süleymaniye'de konuşlandırılmış Özel Kuvvetlerin üs olarak kullandıkları binaya ABD askeri ve Barzani yanlısı Peşmerge gruplarınca birlikte baskın düzenlenmiş, 11 Türk askeri kafasına çuval geçirilerek esir alınmıştır. Bu durum kamuoyunun tepkisini çekmiş, 1 Mart tezkeresi reddedildiği için ABD'nin intikam alma ve cezalandırma şekli olarak algılanmıştır. Türk toplumunu derinden etkileyen olay Türkiye – ABD ilişkilerinde yaşanan en gergin olaylardan biri olarak değerlendirilmektedir. (Yeni Şafak, 2019: 4 Temmuz)

Kuzey Irak'ta yaşayan Türkmen halk saldırılara maruz kalmış, bölgede Türk askeri varlığının kısıtlı olmasından dolayı yeterince korunamamıştır. 21 Ağustos 2003 tarihinde Türkmenlerin önem verdiği İmam Musa Ali Türbesi Peşmerge tarafından yıkılmış protesto edenlere de ateş edilmiştir. 7 kişinin öldüğü saldırılarda çok sayıda kişi de yaralanmıştır. Saldırıları daha sonrasında Irak Türkmen Cephesi (ITC) binalarına yönelmiş, Türkmenlerin silahlarının bir kısmına el konulmuştur. (Duman, 2012)

Irak'ın ABD tarafından işgali ekonomimize de olumsuz yansımış, bölgenin istikrarsızlaşması sonucu terör faaliyetleri artmış, terörle mücadelede ayrılan devlet bütçesi artırılmak zorunda kalmıştır. Türkiye, 2000 yılında yaklaşık olarak 9,9 milyar dolarlık savunma harcaması yaparken 2005 yılına gelindiğinde bu rakam 12 milyar doları

aşmıştır. (Üçler, 2017: s. 162 - 167) Bunun yanında tezkere onaylandığında alınacak mali yardımlarda alınamamıştır.

Dönemin Türkiye ABD Büyükelçisi Osman Faruk Loğoğlu'na göre 1 Mart tezkeresi kabul görmüş olsaydı Irak'ta Türkiye'nin daimi siyasi ve askeri bir varlığı olacak ve Türkiye Irak'ta yaşanan gelişmelerde söz sahibi olacaktı. Bu siyasi ve askeri varlık ABD'ye bağımlı olmayacaktı. Türk askeri hiç ateş etmese dahi bölgedeki siyasi ve askeri denklemlerin bir parçası olarak kalacaktı. ABD'nin Irak'taki hataları Irak lehine ve dolayısıyla Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda önlenebilecekti. Mesela Irak devlet kurumları tasfiye edilmeyip Irak ordusu dağıtılmasaydı, IŞİD son yıllardaki kadar büyüyemezdi. (Loğoğlu, Gazete Duvar, 2018: 1 Mart)

1 Mart 2003 tezkeresi öncesinde ABD ile yürütülen müzakerelerde Türk tarafına başkanlık eden Deniz Bölükbaşı, Irak sınırından 40 kilometre içerdeki Yağmur Hattı'nın "Habur'un güneyinden, Fays-Habur'dan başlayarak Zaho Boğazı'nı, Dohuk'un doğusundan Atruş ve Barzan'ın güneyinden geçen ve Hayat Vadisi'nden İran-Irak sınırına kadar uzanan geniş bir bölgeyi kapsadığını" ABD ile yapılan anlaşma gereğince Türkiye'nin kontrolünde olması planlanan Yağmur Hattı'nın, "PKK'nın toplanma, konaklama ve eğitim amaçlı kullandıkları kampları ve silah, mühimmat, erzak depolama alanlarının tümünü kapsadığını" açıklamıştır. Ayrıca Bölükbaşı, tezkerenin geçmesi halinde Kuzey Irak'a girerek Yağmur Hattı'na kadar konuşlanacak Türk askeri sayısını, 4 takviyeli tugay ve özel görev kuvvetlerinden oluşan Akrep timleri halinde toplam 31 bin kişi olacağını da dile getirmiştir. (Hürriyet, 2008, 1 Şubat)

2.6. Reddedilen Tezkerenin Kazandırdıkları

Türkiye 1 Mart 2003'te aldığı bu önemli tezkere kararı ile daha sonraki yıllarda bağımsız bir aktör olarak bölgede hareket alanını genişletmiş, kendisini bağımlı politikalar üretmek zorunda olan ülke imajından sıyırmıştır. Tezkere kararı Türkiye'ye sonraki yıllarda bölgenin yeniden inşasına katkı sağlayan ve çatışma alanlarında tarafsız çözüm üretebilen bir pozisyon kazandırmıştır. (Köse, 2010: s. 18 - 24)

Türkiye bu kararı ile AB içinde bölgesel güven ve istikrarın sağlayıcısı konumuna gelmiştir. Türkiye güvenlik riskini artıran bölgesel yaklaşımın tersine çatışmaların uzağında kalarak AB sınırlarında güvenli alanlar sağlayan bir karara imza atmıştır.

Avrupalı liderlerin ciddi bir kısmı baştan beri böyle bir müdahaleye karşı oldukları için Türkiye'nin böyle bir tutum içinde olması takdir ve destek görmüştür. (Gözen, 2006: s. 36 – 40)

Türkiye 1 Mart'ta aldığı kararla kendisine savaş dışı bir pozisyon belirlemiştir. Politik olarak ortaya barış vizyonu koyması orta ve uzun vadede Türkiye'nin çıkarına olmuştur. Ayrıca Irak Savaşının olumsuz sonuçlarının da dışında kalmayı başarmıştır. Parlamento'nun gücü, demokratik karar alma süreci ve barış tarafında yer alması AB ile ilişkilere olumlu yansımıştır. Türkiye'nin dünya üzerindeki prestij ve imajını tersine çeviren, aktör olarak karar veren, dünya barışına katkı sağlayan ülke görüntüsü ile birlikte kendi kamuoyu ile barışık olması hasebi ile de ayrıca önemlidir. (Gözen, 2005: s. 73 – 99)

ABD ile elli yılı aşkın süredir neredeyse kesintisiz süren işbirliği güven bunalımına girerken Türk Dış Politikası, askeri müdahaleler yerine yumuşak güç ve kurumsal demokratik dönüşümleri öne alan AB'ye yakın karar almıştır.

Türkiye – AB ilişkileri 2003 kararı sonrası olumlu bir yapıya bürünmüştür. Türkiye'nin stratejik vizyonunda da AB daha fazla yer almaya başlamış yasal düzenlemelerin hızla yapılmaya başlandığı görülmüştür. Türkiye bu dönemde AB'nin temel değerleri olarak kabul edilen özgürlük, demokrasi, insan hakları, temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi alanlarda reformlar yapmıştır. Nitekim yapılan reformlar ile Türkiye'nin AB üyelik süreci, tarihsel sürecinin en yüksek ivmesine ulaşmıştır. 17 – 18 Haziran 2004'te yapılan AB Brüksel Zirvesinde Türkiye reformlarına destek bulmuş denetimler kaldırılmıştır. 16 – 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesinde ise 3 Ekim 2005'te tam üyelik müzakerelerine başlanmasına karar verilmiştir. (Özer, 2009: 99 - 104)

Müdahale konusunda Türkiye'nin uyarılarının dikkate almayan ABD, Irak'tan düzen ve istikrar sağlanması zor bir yapıyı arkasında bırakarak çekilmek zorunda kalmıştır. Şüphesiz Irak'ın yeniden inşası eskisinin yıkılması kadar kolay olmamıştır. ABD'nin Irak müdahalesinden geriye anarşi ve istikrarsızlık kalmıştır. Savaş sona erdikten sonra daha fazla asker ve sivil hayatını kaybetmiştir. Müdahale sırasında Abu Gharib cezaevi ve çeşitli noktalarda ortaya çıkan insan hakları ihlalleri durumu daha da trajik hale getirmiştir. Bu tablo, 1 Mart kararını eleştirenlerin dahi Türkiye'nin bu suçlara ortak

olmaması adına tavrını simgeleyen 1 Mart tezkeresini tekrar düşünmesini sağlamıştır. (Gözen, 2005: s. 73 – 99)

ABD'nin baskısına rağmen Türkiye'nin Suriye ve İran ile ilişkileri geliştirmesi bölge ülkelerince Batı'nın ileri karakolu olarak görülen Türkiye'ye bakış açısını değiştirmiştir. Türkiye'nin ABD'den bağımsız ve bölge yararına politika yürüttüğüne inanç artmıştır. AK Parti'nin İslamcı kökenleri de Ortadoğu ilişkilerinin gelişimine katkı sağlamıştır. AK Parti döneminde AB'ye üyelik sürecinde atılan olumlu adımlar da Ortadoğu ülkeleri arasında Türkiye'ye olan ilgiyi arttırmıştır. (Sinkaya, 2011: s. 91)

2.7. Tezkerenin Aktörleri ve İzledikleri Politikalar

Türkiye'nin 1 Mart Tezkeresi kararı, parlamentonun dış politika aktörü olarak gücünü ve sınırlarını göstermektedir. Geleneksel olarak, parlamenter demokrasilerin dış politikalarında meclisler önemli oyuncular olarak görülmemektedir. Bunun yerine, kabineler genellikle baş politika yapıcı makamlar olarak kabul edilir. Hükümet meclis çoğunluğuna sahipse yasama organları genel olarak kabineyi desteklemektedir. 1 Mart 2003 tarihinde Türk parlamentosu, bu geleneksel ilkeyi meclis lehine bir aktör olarak esnetmiştir. (Kesgin ve Kaarbo, 2010: s. 19 – 36) Meclis'in böyle bir karar almasında bir toplumsal talep ile beraber siyaset kurumunu etkileyen liderler, hükümet, sivil toplum, medya ve askeri faktörleri de değerlendirmek gerekmektedir. Bu noktada en göz önünde olan aktörler dönemin Başbakanı Abdullah Gül, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, TSK, tezkere dönemi öncesi Bülent Ecevit'in Başbakanlığını yaptığı koalisyon hükümeti, Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Medya ve Sivil toplum kuruluşları olmuştur.

❖ Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer:

Türk dış politikası ile ilgili kararlara genelde Cumhurbaşkanları etki etmekte, yönlendirmekte iken Ahmet Necdet Sezer karara dâhil olma yönünde rol almaktan çekinmiştir. Uluslararası meşruiyet aranması çağrısını ilk başlarda dile getirse de müdahale etme kemiğe büründüğünde kararı meclisin ve hükümetin alması gerekliliğine vurgu yapmış ve öne çıkmamıştır. (Taydaş ve Özdamar, 2012: s. 1 – 3)

❖ Ecevit Hükümeti:

Başbakanlığını Bülent Ecevit'in yaptığı DSP, MHP ve ANAP koalisyonu ABD ile ilk temasları gerçekleştirmiştir. Cumhurbaşkanı ile ortak toplantılarda uluslararası meşruiyet vurgusuna önem verilse de ABD'nin bazı taleplerini çok kısa süre içerisinde kabul etmeleri savaş hazırlıklarında Türkiye'nin ABD'ye destek olacağı mesajı taşımıştır. İlk temaslardan sonra NİLE timlerinin geçiş izni verilmiş ve yakın koordinasyon başlatılmıştır. Hukuki zeminin hazırlanmadan bir operasyon yapılmaması ve Kuzey Irak'ta mevcut otonom yapının devletleşeceği politikalardan uzak durması için ABD'ye çağrılar yapmıştır. (Kardaş, 2006: s. 306)

Bu hükümet Irak müdahalesi ile ilgili güvenlik ve ekonomik sorunlar temelli bir perspektif benimsemiştir. Ekonomik ve Güvenlik temelli politikanın temel öncelikleri ise şunlardır: Birinci öncelik Türkmenlerin korunması ve Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmaması olmuştur. İkinci sırada ise I. Körfez Savaşı ve sonrasında Türkiye'ye yansıyan ekonomik maliyet ve kayıpların tekrarlanmaması ve savaşın Türk ticaretine etkisi gelmiştir. (Kardaş, 2006: s. 306 – 330)

❖ Asker:

Kurulduğu günden bu yana Türkiye Cumhuriyetinde askeri müdahaleler belli aralıklarla yaşanmış, asker sivil siyasetin hep içinde olmuştur. Sivil siyaset açıktan olmadığı zamanlarda da askeri vesayeti çeşitli yöntemler ile hissetmiştir. Oysa Irak müdahalesi konusunda TSK sessiz kalmıştır. Elbette bunda 2002 de Genelkurmay Başkanı olan Hilmi Özkök'ün etkisi büyüktü. Özkök sivil – asker ilişkilerinin batılı anlamda bir yapı kazanması taraftarıdır. (Taydaş ve Özdamar, 2012) Askerin uzak durmasının bir nedeni de Ak Parti hükümetinin geçmişiştir. Ülkede seküler bir yapının ve Laikliğin savunucusu olarak kendini konumlandıran TSK, İslamcı bir hükümet ile sorumluluk paylaşıyor olmaktan hoşlanmamıştır. Riski hükümetin alarak sorumluluğu da üstlenmesini istemiştir. (Taydaş ve Özdamar, 2012: s. 5 – 7)

❖ Dönemin Başbakanı Abdullah Gül:

Sürekli olarak barışçıl çözümü öne çıkarmaya çalışmıştır. Danışmanı Ahmet Davutoğlu ile birlikte diplomasi trafiği oluşturmuş, zirve tertiplemiş ve savaş dışı çözüm için ana rolü üstlenmiştir. Başbakan Abdullah Gül'ün barışçıl çözümler için bu kadar bastırıyor

olması bazı gruplarca açıktan ABD taleplerine direnmek olarak algılanmıştır. (Kardaş, 2006: s. 306 – 330) anlamıyla değerlendirildiğinde tezkereye karşı çıkan milletvekilleri için cesaret kaynağı olduğu söylenebilir. Hükümet olarak savaşı bir çözüm bulunması isteklerini tüm görüşmelerde ve kamuoyu önünde dile getirmesi ve Irak’a komşu ülkeler nezdinde barışı teşvik edici diplomasi yapmasıyla kararın en belirgin aktörlerinden olmuştur.

❖ Recep Tayyip Erdoğan:

ABD’nin sözlerinde durması ve bölgede yeni oluşacak yapı ile ilgili endişeleri olmasına rağmen Erdoğan daha pragmatist bir yaklaşıma sahiptir. (Taydaş ve Özdamar, 2012: s. 12) Engelleyemiyorsak dışında kalmamalıyız diye düşünen Erdoğan Tezkerenin geçmesi adına tavır koymuştur. (Kardaş, 2006: s. 306 – 330) Ak Parti gibi farklı grupların bir arada bulunduğu bir partiyi güçlü liderliği ile yönetiyor olsa da tezkere konusunda parti kararı aldirmaması milletvekillerinin onun görüşünün aksine oy kullanmalarının önünü açmıştır. Erdoğan bir Irak müdahalesini haklı bulmadığını her defasında açıklamasına rağmen tezkerenin reddedilmesini de bölgede yeni kurulacak denklem içerisinde söz sahibi olma fırsatının kaçırılması olarak görmüştür.

❖ Medya ve Sivil Toplum Örgütleri:

Tezkere sürecinde önemli aktörler olarak medya ve sivil toplum örgütleri öne çıkmıştır. Memur ve işçi sendikaları, meslek kuruluş ve odaları, cemaatler ve sivil toplum kuruluşları Irak’a asker gönderilmemesi için eylemler gerçekleştirmiştir. 1 Mart Tezkeresinin görüşüldüğü gün Sıhhiye’de başlatılan eylem 40 bin kişinin katıldığı tespit edilmiştir. Sanatçıların ve Meclis dışındaki partilerinde desteklediği eylem ile parlamentoya son çağrılar yapılmıştır. (Yeni Şafak, 2003: 2 Mart) Hem medyanın hem de sivil toplum örgütlerinin çoğunluğu savaş karşıtı kampanyaların organizasyonlarında önemli yerlerde olmuştur. Sivil toplum örgütlerinin başını çektiği bir grup Irak’ta canlı kalkan olma eylemi başlatmış ve Irak Konsolosluğundan vize almıştır. Türkiye ile birlikte dünya kamuoyunda da önemli savaş karşıtı kampanyalar yapılmıştır. Barış çağrıları kendisine medya üzerinden genişçe yer bulmuştur. Yeni Şafak Gazetesi “Savaşa ‘Aydın’ Direnişi” başlığıyla 2 Kasım 2002’de yapmış olduğu haber, “13 binden fazla Amerikalı akademisyen, Bush’un Irak’a saldırı planına karşı hazırlanan mektuba imza koydu. Londra’da ‘cadılar bayramı’ savaş karşıtı protestoya dönüştü” haberi ve benzer haberlere

geniş yer ayırmasıyla barış yanlılarının sesi olmuştur. Aynı gazete 5 Şubatta atmış olduğu manşette “Kararı veren Akıbetten Sorumludur”, ve 6 Şubatta “Katliama Evet mi? Hayır mı? ABD’nin Katliamına Asla Ortak Olmayız” ifadelerine yer vermiştir. (Yeni Şafak, 2019: 3 Mayıs) Aynı şekilde Türk toplumunun savaş karşıtı taleplerini her platformda hükümete duyurmak için organizasyonlar yapan sivil toplum örgütleri, müzakere süreçlerinden, tezkereye kadar çabalarını sürdürmüştür. Milletvekillerinin mesaj ve mail yağmurlarına tutulmaları için kampanyaları yönetmiş, bayram izinlerinde milletvekillerine seçim bölgelerinde baskı unsuru oluşturmuştur.

Tablo 1
Irak Savaşından Önce Türk siyasi Aktörlerin Pozisyonları

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer	Türkiye Uluslararası Hukuk kurallarına göre hareket etmeli, Yabancı askerlerin ülke toraklarına konuşlanmasına izin ve askeri harekâta destek verilmemeli
Bakanlar Kurulu	ABD’den taleplerine tazminat karşılığı cevap verilmelidir.
Ak Parti	1 Mart Tezkere oylaması öncesi 363 vekili vardı. 40 ila 100 civarının savaş karşıtı olduğu tahmin ediliyordu.
CHP	178 vekili vardı ve tamamı tezkereye karşıydı.
Asker	Hiçbir beyanat yapılmadı. Ancak Kuzey Irak’ta kontrolün bir parçası olmak istedi.
Dışişleri Bakanlığı	Düşük profil sergileyerek genelde ABD’ye destek eğiliminde olmuştur.
İş Dünyası	ABD’ye verilen destek ile Savaşın getireceği ekonomik sorunlar yüzünden endişe içindedir.
Kamuoyu	Savaş Karşıtı.

Kaynak: Kesgin ve Kaarbo, 2010

2.8. Tezkerenin Reddedilmesi Sonrasında Yaşananlar

Koalisyon güçlerine Türkiye topraklarını, Türk askerine de Irak’ın kapısını açacak tezkerenin reddedilmesi, ABD’de şok etkisi yaratmıştır. Konu hakkında ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz CNN Türk’e verdiği röportajda oylamanın reddedilmesinden sonra, Türkiye’nin daha ağır bir bedel ödediğini iddia etmiştir. Türkiye’ye tezkerenin geçmesi halinde önemli ekonomik destek verileceğini, ret kararı ile bu destekten mahrum kalınacağını söylemiştir. Tezkere oylamasının farklı sonuçlanması halinde Irak’ta istikrarın sağlanması için bu kadar vakit

kaybedilmeyeceğini savunan Wolfowitz, istikrarın sağlanamamasının Türkiye'nin de lehine olmadığını ifade etmiştir. (TGRT Haber, 2003: 6 Mayıs)

TSK'nın tezkere karşısındaki tutumu ABD tarafından tartışma konusu yapılmıştır. ABD'nin güvenlikten sorumlu makamları, tezkerenin geçmemesinin baş aktörü olarak askeri bir konuda yeterince sorumluluk almadığını iddia ettikleri TSK'yı görmüştür. ABD konuyu demokratik bir alandan çok teknik olarak askeri uzmanlık alanı olarak değerlendirmiştir. (Özer, Hürriyet, 2014, 7 Ekim)

Dönemin ABD Başkanı George W. Bush, 1 Mart tezkeresinin Türkiye tarafından kabul görmemesine kadar olan süreci ve o sırada yaşananları 2010'da kaleme aldığı "Decision Points" adlı kitabında şöyle anlatmıştır: *"Türkiye'ye topraklarını kullanabilmek için aylardır baskı yapıyorduk, böylece 4'üncü Piyade Tümenimizden on beş bin asker kuzeyden Irak'a girebilecekti. Ekonomik ve askeri yardımda bulunma, Türkiye'ye IMF'nin kilit programlarına erişimi için yardım etme ve Türkiye'nin AB'ye üyeliği için destek sözü vermiştik. Başbakan Abdullah Gül'ün kabinesi, talebimizi onaylamasına rağmen Türk parlamentosu 1 Mart'taki oylamayı yaptığında, tezkere az farkla reddedildi. Hayal kırıklığına ve hüsrana uğramıştım. Şimdiye kadar yaptığımız en önemli taleplerimizden birinde, NATO müttefikimiz Türkiye, Amerika'yı yarı yolda bırakmıştı."* (Habertürk, 2013, 12 Şubat)

Dönemin ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld de 2011'de yayınlanan 'Bilinen ve Bilinmeyen' adlı kitabında 1 Mart tezkeresinin reddedilmesiyle alakalı "Amerikan yönetimi tezkerenin geçeceğinden emindi. Ancak TBMM, jilet farkıyla ABD'nin geçiş talebini onaylamadı. Bölgedeki kilit bir NATO müttefikinden destek alınamaması, operasyonel açıdan ciddi terslik olmasının yanında, siyasi bir utançtı..." şeklinde cümlelere yer vermiştir. (Habertürk, 2013, 12 Şubat)

Dönemin Başbakan Yardımcısı Ertuğrul Yalçınbayır, 2016 yılında yaptığı bir açıklamada 1 Mart tezkeresine hayır diyen 48 milletvekilinin SMS ile çağrılarak grup başkanvekilleri tarafından firçalandığını ve ardından 20 Marttaki tezkerenin meclisten geçtiğini savunmuştur. (Radikal, 2016: 11 Şubat)

1 Mart Tezkeresi'nin reddi Türkiye'de de uzun süre tartışma konusu olmuştur. Karar birçok savaş karşıtı memnun ederken, bazı gruplar ise Türkiye'nin tarihi bir fırsat

kaçırdığını savunmuştur. Başbakan Abdullah Gül, tezkere sürecinde Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök ile aralarında geçen diyalogu “Kıbrıs Harekâtı hariç, askerlerin Başbakanlığa bu kadar çok geldiği dönem olmamıştır.” Genelkurmay Başkanı'na, “Sabahtan öğlene kadar bakıyorum bardağın dolu tarafını görüyorum, öğleden sonra akşama kadar baktığımda boş tarafını görüyorum” şeklinde dile getirmiştir. (Habertürk, 2013: 12 Şubat)

Dönemin Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök yıllar sonra 2012’de Radikal Gazetesi'nden Murat Yetkin'e verdiği röportajda; *“Tezkere geçseydi her şey çok farklı olurdu. ABD ile güzel bir ‘Mutabakat Muhtırası’ hazırlamıştık. Elbette anlaşmazlıklar vardı ancak pürüzler küçük ayrıntılarda saklıydı. Herkes işin maddi boyutuna bakıyor, paradan daha önemli olan güvenlik ve idare boyutunda avantajlar elde edecektik. Tezkere geçseydi Irak’a 20-25 bin asker girecekti. Zaten Özel Kuvvetlerimiz oradaydı ve yeni gidecek olanlar da onlara katılacaktı. Sınır boyunca, geçiş bölgelerinde tampon bölge kurulacaktı. Uzun süre orada kalacak, geçişleri kontrol altında tutarak, gerektiğinde harekâtı oradan sürdürecektik. PKK konusunda bugünden çok daha avantajlı olurduk. Tezkere geçmeyince, anlaşmayı da imzalayamadık”* şeklinde konuşmuştur. (Habertürk, 2013, 12 Şubat)

ABD’nin Irak operasyonu için bir diğer iddia ise henüz görüşmeler bitmeden ABD’nin b planı olan güneyden müdahaleye karar vermiş olduğudur. Bu iddiaların sahipleri, ABD tarafından farklı operasyon planları yapıldığı halde Türkiye’yi karar nedeniyle sıkıştırdığını savunmaktadır. (Mengü, Yeniçağ, 2019: 3 Mart)

1 Mart tezkeresinin reddedilmesiyle ABD askerlerinin Türk toprakları üzerinden Irak’a girmeleri engellenmiş olsa da tezkerenin içeriğinde hava sahasının kullanılmasına dair engelleyici bir madde bulunmaması ve 20 Mart Tezkeresinin onaylanmasıyla Türk hava sahası kullanılmıştır. İncirlik Hava üssünden havalanan uçaklar kuzeyden Irak’ı bombalamıştır. (Altuntaş, BBC Türkçe, 2018, 2 Ağustos) Tezkerenin reddi esasta tam olarak karşılık bulmamış, ABD ve koalisyon güçleri istediği desteği kısmen almıştır.

1999 Helsinki Zirvesi ile AB perspektifi ivme kazanan Türkiye 2005 sonrası tam üyelik müzakerelerine başlamıştır. Türkiye’nin uyguladığı dış politikada güvenlik ve gerilim ekseninden ayrılıp ekonomik işbirliğine dayalı, barışçıl siyaset gütmesi AB ülkelerince olumlu karşılanmıştır. (Özcan, 2008: s. 90) 1 Mart oylaması Türkiye’yi savaş dışında

tutmuş, Fransa, Almanya gibi AB'nin güçlü devletleri ve bazı Arap ülkelerinin Türkiye'ye sempati duymasını sağlamıştır. Türkiye çok yakın bir müttefikinin bile bazen ABD'ye hayır diyebileceğini göstermiştir. (Gözen, 2005: s. 73 – 99)

AB'nin, ABD'nin tek güç olduğu sistem tasavvurunun değişmesi adına yeni aktör olarak değerlendirilmesini isteyen ve aynı zamanda birliğin yönetici güçleri konumunda olan Almanya ve Fransa, Irak Savaşında ABD'nin tek taraflı karar alarak uluslararası kamuoyunu görmezden gelmesinden rahatsız olmuştur. Bu dönemde AB içerisinde yapılan kamuoyu araştırmalarında birlik üyesi ülke halklarının çoğunluğunun Irak savaşına karşı olduğu ve savaşı meşru olarak görmediği, Almanya ve Fransa vatandaşlarında savaş karşıtlığının birlik ortalamasından daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. (Özdikmenli ve Ovalı, 2008: s. 105 – 106)

Tezkere kararı ilk dönemlerinde daha çok Ak Partinin İslamcı kimliğine bağlanmıştır. O dönem Başbakan yardımcısı ve Recep Tayyip Erdoğan'a yakın isimlerden olan Abdullatif Şener 2016 yılında vermiş olduğu bir radyo röportajında, *"Tezkerenin kabul edilmemesi yurtiçinde ve yurtdışında parlamenter sistemin sağlıklı olarak işlediğini gösterdi. Hükümetin gönderdiği tezkerenin Meclis tarafından reddedilmiş olması AB ülkeleri nezdinde ülkemizdeki demokrasinin ne kadar güçlü olduğu algısını oluşturdu. Ayrıca Arap Müslüman ülkelerinde Türkiye'nin kredisi ve değeri arttı. Pek çok Müslüman ülke Türkiye'nin işgalcilerle işbirliği yapmamış olmasından dolayı iktidara karşı sempati duymaya başladı. İleriki yıllarda Erdoğan'a dair Arap dünyasında artan ilginin başlangıcı da 1 Mart Tezkeresi'dir. Yani Erdoğan geçmesini istediği halde tezkerenin geçmemiş olması kendisine prestij kazandırmıştır"* şeklinde konuşmuştur. (Oğhan, Sputnik Türkiye, 2016: 9 Şubat)

2.9. Üçüncü Tezkere (20 Mart 2003)

Recep Tayyip Erdoğan, mahkûmiyet kararının kaldırılması ve siyasi yasaklılığının sona ermesinin ardından Kasım 2002 seçimlerinin Siirt ilinde yenilenmesi sonucu parlamentoya girerek Başbakanlık görevini Abdullah Gül'den devralmıştır. 19 Mart 2003 Çarşamba günü TBMM'ye üçüncü bir tezkere sunulmuştur. Tezkerenin konusu ABD hava kuvvetlerinin Türkiye hava sahasını – bir hava koridoru açılarak – 6 ay süre ile kullanmasına ve TSK güçlerinin Irak'a yerleştirilmesine izin verilmesidir. Sunulan Hükümet tezkeresi, 20 Mart Perşembe günü Genel Kurul'da görüşülerek kabul edilmiş ve

763 sayılı TBMM Kararı, 21 Mart'ta Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Tezkerenin kabulünden yaklaşık 5 saat sonra ABD Bağdat'ı bombalamıştır. (Oyan, Birgün Gazetesi, 2019: 17 Mart)

Türkiye üçüncü tezkereyi Meclisten geçirmiş ancak müdahalenin aynı gün başlamış olması nedeniyle ABD tarafında bu geç kalınmış bir hamle olarak görülmüştür. Tezkere daha önceki ekonomik ve siyasi müzakerelerden bağımsız fiili bir müdahale durumuna göre Türkiye'nin konumunu ortaya koymaktadır. Burada dikkat çeken bir husus Erdoğan'ın Meclise girmiş olmasından sonra işin sıkı tutulmuş olması ve parti grubunun önceki tezkere oylamalarına göre fire vermemesidir.

Tablo 2

Meclise sunulan 3 farklı Tezkerenin oylama sonuçları (Kesgin ve Kaarbo, 2010)

	Kabul	Ret	Çekimser	Toplam
6 Şubat	308	193	9	510
1 Mart	264	250	19	533
20 Mart	332	202	1	535

Kaynak: Kesgin ve Kaarbo, 2010

BÖLÜM 3: 1 MART TEZKERESİNİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ

ABD tarafından Irak işgal edilirken Türkiye'nin Irak işgalinde askeri destek vereceği varsayılmış, operasyon planları bu yönde belirlenmiştir. Türkiye'nin tavrı ise operasyona açık destek vermek yerine savaşı çözümü katkı sağlamak yönünde olmuştur. Operasyon öncesi dönemin Başbakanı Abdullah Gül, bölgedeki 5 ülkeyi ziyaret etmiş ve sonunda Türkiye'nin ABD – Irak krizinin barışçıl yollarla çözülmesinden yana olduğunu dile getirmiştir. Bu düşüncüyü dünya kamuoyuna duyurmak için Türkiye, Suudi Arabistan, İran, Mısır, Ürdün ve Suriye'den oluşan bu 6 ülke temsilcilerinin katıldığı İstanbul merkezli bir zirve toplantısı düzenlenmiştir. Yapılan ziyaretler ve toplanan zirveden savaşı engelleyebilecek bir sonuç çıkmamıştır. Tek başına iktidar olan Ak Parti milletvekillerinin de ret oyları ile onay alamayan 1 Mart Tezkeresi, Türkiye'nin Irak işgalinin dışında kalmasını sağlamış ve ABD ile ilişkilerinin güven bunalımına girmesine yol açmıştır. Bu kararın dış politikada AB ve Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilere önemli yansımaları olmuştur. (Sönmezoğlu, 2015)

3.1. Türkiye – ABD İlişkilerine Etkisi

George Washington Firkateyninin İstanbul'u ziyareti ile 1800 yılında başlayan Türk – Amerikan ilişkileri II. Dünya Savaşı sonunda müttefiklik ilişkisine dönüşmüştür. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya ABD için 2000'li yıllarda öncelikli güvenlik ve stratejik alan haline gelmiştir. Özellikle Ortadoğu ülkelerinin yaşadığı problem ve çatışmalar, ABD'nin güvenlik stratejisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu doğrultuda ABD ile Stratejik Ortaklık tanımı ile ilişkilerini sürdüren Türkiye'nin, siyasi ve ekonomik politikaları da ABD'nin ulusal güvenlik stratejisinin şekillenmesine etki etmiştir. (Durmuş, 2011: s. 1 – 7)

Türk – Amerikan ilişkileri bu güne kadar 3 kez ciddi şekilde sarsılmıştır. Birincisi 5 Haziran 1964'te dönemin ABD Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararı almadan önce müttefiklerine danışması gerektiğini bildirdiği Johnson Mektubu olarak bilinen olaydır. Mektupta Kıbrıs Müdahalesi sırasında Sovyetler Birliğinin de müdahaleye dâhil olması halinde NATO tarafından Türkiye'nin savunulamayacağı, Türkiye'de bulunan ABD askeri teçhizatının bu müdahale sırasında

kullanılamayacağı uyarısı yapılmıştır. (Durmuş, 2011: s. 6 – 9) ABD, iki NATO üyesi ülke arasında yaşanması muhtemel bir çatışma durumunda Yunanistan lehine tavır alacağını açıklamış bu durum Türkiye’de müttefik ülke ABD algısı ile ilgili ilk önemli yıkıcı etkiyi yapmıştır. Türkiye’nin tüm barışçıl çabalarına rağmen Kıbrıs’ta Türklere yönelik saldırılar sona ermemiş, sistemli olarak artmıştır. Bunun üzerine 20 Temmuz 1974’te Türkiye, Kıbrıs Barış Harekâtını başlatmış ve adada o zamana kadar saldırı altında bulunan Türkleri koruma altına almıştır. Adada iki otonom bölge ve Türk tarafının talebi ile bölgeler arasında güvenli bir hat oluşturulmuştur. Harekâtın yapılmasını istemeyen ABD ile ilişkiler ikinci kez gerilmiştir. 2 Şubat 1975’de ABD, Türkiye’ye 3 yıl sürecek silah ambargosu başlatmıştır. Türkiye geri adım atmamış 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti, 15 Kasım 1983’te ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur. (Habertürk, 2014: 22 Temmuz)

Türk – Amerikan ilişkisinde üçüncü sarsıntı ise Irak işgali öncesinde ABD operasyon hazırlıklarını tamamlanmak üzereyken, TBMM tarafından 1 Mart 2003’te Amerikan askerlerinin Türkiye topraklarını kullanarak Irak’a geçmesini öngören tezkereyi reddetmesiyle yaşanmıştır. İlk iki sorunun aksine bu kez ABD, Türkiye’nin başka bir ülke ile ilişkileri için değil kendisinin organize ettiği bir operasyon için Türkiye ile karşı karşıya gelmiştir. ABD tarafında, kendisinin direk muhatap olarak ret almasından dolayı Türkiye’ye karşı güvensizlik oluşmuştur.

ABD – Türkiye ilişkileri, Amerikalı yöneticilerin 1 Mart tezkeresinin reddedilmesi sonrasında verdiği sert tepkiler nedeniyle gerilmiştir. Türklerin parlamentoda bir hata yaptığını ve yapılan bu hatayı kabul etmeleri gerektiğini savunan dönemin ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz, CNN Türk’te yaptığı mülakatta, *“Türkiye bizden daha fazla bedel ödedi. Çünkü bir bütün olarak ekonomik paket şimdi verilenden çok daha büyük olabilirdi... Kuzey Irak’ta sağlamamız gereken istikrarı çok daha hızlı sağlayabilirdik... Kuzey Irak’ta istikrarı kurabilmemiz Türkiye’nin de çıkarınadır... Ordu, hangi nedenle olursa olsun, o önemli ve de oynamaları gereken liderlik konumuna tam olarak sahip çıkamadı.”* ifadelerini kullanmıştır. (TGRT Haber, 2003: 6 Mayıs) Dışişleri Bakan Yardımcısı M. Grossman da Wolfowitz ’in açıklamalarını destekleyen demeçler vermiştir. İkili Türkiye’nin hata yaptığını kabul etmesi gerektiğini savunmuştur. Bu

açıklamalar Türkiye’de ABD karşıtlığını artırmıştır. (Oyan, Birgün Gazetesi, 2019, 17 Mart)

Türkiye olmadan Kuzey Cephesi planlayan ABD müttefik olarak Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile Peşmergelerini görmüştür. Türkiye tarafından kırmızı çizgi olarak görülen Musul ve Kerkük’e Peşmerge’lerin girerek şehri ve nüfus kütüklerini yağmalaması Türkiye’yi rahatsız etmiştir. (Kara, 2007: s. 33 – 37) Türkiye, ABD tarafından Bağdat ele geçirildiğinde Kerkük’te başlayan yağmalama olayları sırasında bölgede bulunan Türkmen halkın ABD ordusunca korunmasını talep etmiştir. Türkiye, Türkmenlerin korunmaması halinde bölgeye kendisinin müdahale edeceğini, Suriye ve İran’ın da müdahil olacağı problemlerle bölgenin daha da karışmasına izin vermeyeceğini muhataplarına iletmiştir. Daha sonra Kuzey Irak’tan gelecek olası tehlikeleri önlemek için Türkiye, Irak’ın kuzeyine asker göndermek istemiş ancak Amerika, Kuzey Irak’ta tek taraflı bir müdahaleye karşı çıkmıştır. (Öztürk, 2011: s. 16 – 17)

4 Temmuz 2003’te Süleymaniye şehrinde Amerikan 173. Hava İndirme Bölüğü’ne bağlı askerler yerel bir Kürt siyasi lidere suikast düzenleneceği, Türk askerinin elinde çok sayıda patlayıcı ve mühimmat olduğu yönünde istihbarat aldıkları iddiası ile Türkmen Cephesi binasına baskın düzenlemiş ve 11 Türk askeri başlarına çuval geçirilerek tutuklanmıştır. Türk komutanlar ateş emri vermemiş, Türk askeri de bu nedenle direnmemiştir. Türkiye kamuoyunda bu olay ABD’nin tezkere olayıyla ilgili rövanş alma hamlesi olarak nitelendirilmiştir. Karşılık olarak Türkiye Irak’a mühimmat gönderilen Habur Sınır kapısını kapatmış, Florida’da bulunan Türk irtibat birimini çekmiştir. 5 Temmuz 2003’de dönemin Başbakanı Erdoğan, ABD Dışişleri Bakanı Dick Cheney ile telefonla görüşerek çuval olayının biran önce soruşturulmasını istemiştir. (Akçay, 2010: s. 87)

Tutuklanan askerler Bağdat’a götürüldükten 60 saat sonra serbest bırakılmıştır. Olay Türkiye halkında büyük karşılık bulmuş, Türk medyasında hükümetin olaya yeterli tepkiyi vermediğine dair haber ve yorumlar yapılmıştır. (Altuntaş, BBC Türkçe, 2018, 2 Ağustos) Daha sonra Genelkurmay Başkanı olan dönemin Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı İlker Başbuğ’da ileri tarihlerde olayla ilgili demeçler vermiştir. Başbuğ anlık talimat alınamadığı için Türk askerlerinin olayda karşılık vermediğini, olayın zamanlama

olarak provokatif olduğunu savunmuştur. Yeterli tepki verilemediği eleştirilerini kabul eden Başbuğ, olaydan kısa bir süre sonra Genelkurmay 2. Başkanlığına atanmasının ardından kriz değerlendirmesi yaptığını ve Kuzey Irak'ta bulunan tüm birliklere kendilerine saldırı olması halinde saldırganların kim olduklarına bakılmaksızın misliyle yanıt verilmesi yazılı talimatını verdiğini, verilen talimatın ABD'li muhataplarına da iletilerek böyle bir olayın tekrar yaşanmaması için tedbir alındığını savunmuştur. (Milli Gazete, 2019: 4 Eylül)

5 Ağustos 2003'te Başbakanlıkta yapılan toplantıda Türkiye Irak'a asker gönderme konusunu gündeme almış, Irak'ta istikrarın sağlanması için asker gönderilebileceği fikri ağırlık kazanmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve TBMM Başkanı Bülent Arınç, BM kararı olmadan Türkiye'nin Irak'a asker göndermesine karşı çıkmıştır. 14 Ağustos'ta BM'den karar çıkmış ve Türk askeri Bağdat'ın Batısında görevlendirilmiştir. Talabani ve Barzani, ABD'nin Türk askerini Irak'ta istemesini kabul etmediklerini ve Irak'tan Türk askeri varlığının geri çekilmesi yönünde açıklamalar yapmıştır. (Akçay, 2010: s. 92)

Türkiye'nin kaygılarının dikkate alınmaması, Türkmenlerin konumu ve PKK'nın Irak'ta rahatça faaliyet göstermesinden dolayı Türk - Amerikan ilişkileri gerilmiştir. Sonrasında yaşanan Arap Baharı sürecinde Türkiye, halk hareketlerini desteklerken bölge ülkelerine model olarak öne çıkmıştır. Bu durum Türkiye – ABD ilişkilerini de olumlu etkilemiştir. (Öztürk, 2011) ABD – Türkiye ilişkilerinde tezkere kararı sonrası eksen kayması iddiaları ortaya çıkmıştır. Fakat kriz uzun süreye yayılmamış, iki tarafında açıktan krizde ısrarcı olmaması, terörle mücadelede eşgüdüm ihtiyacı gibi nedenlerle işbirliğinin kesilmediği bir safhada kalmıştır. (Baba ve Karagül, 2012: s. 34)

2003 sonrası ABD ile gerilim yaşayan Türkiye, otonom bir dış politika fırsatı yakalamıştır. Irak operasyonunda yaşanan krizler ile saygınlık kaybeden ABD'ye ek olarak İsrail ilişkilerinde de gerilimler yaşaması çok boyutlu politikalar üretmesini kolaylaştırmıştır. Bu durum bölge ülkeleri ile ilgili yeni ilişkiler ve çözümler üretme imkânı sağlamıştır. Türkiye imkânları değerlendirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Müslüman kimliğini kaybetmeden batılı anlamda bir demokratik yönetimi tercih etmiş olan Türkiye, seküler yapısı, ekonomik gelişme trendiyle de değişim arayan Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için iyi bir rol model olmuştur. Ancak Türkiye'nin

NATO ve batı ile uzun süreli işbirliği bağları tamamen bağımsız roller almasına engel olmuştur. (Ayhan, 2011: s. 19) (aktaran: Baba ve Karagül, 2012: s. 35)

Terörizm ile mücadele ve bölgesel ortaklıklar Türkiye – ABD ilişkilerinin kopmasının aksine müttefikliğinin sürdürülebilirliğini sağlamıştır. Bu devamlılık Türkiye’nin, İran, Suriye ve Libya ile yakın ilişkilerine kısıtlamalar getirmiştir. Arap Baharı ile kitlesel halk hareketleri ortaya çıktığında Türkiye, halk hareketlerinin yanında durmuştur. Fakat olayların kestirilemeyen sonuçlara evrilmesiyle desteğini belli bir seviyenin üstüne çıkarmamıştır. (Baba ve Karagül, 2012: s. 35 - 37)

ABD için önemli bölgelerle sınırları, Lübnan askeri gücünde bulunması, İsrail ile ilişkileri ve enerji koridorundaki jeopolitik konumu düşünüldüğünde, Türkiye hala önemli bir müttefik konumunda olmuştur. 2007 yılında ABD’nin Kuzey Irak politikaları için Türkiye, hala önemli bir lojistik ve ekonomik imkân sağlamaktadır. Özellikle bölgenin benzin, gıda ve enerji ihtiyaçlarının karşılanması için Türkiye’nin konumu önem arz etmektedir. 2007 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı Avrupa ve Avrasya Bürosu Başkan Yardımcısı Daniel Fried Temsilciler Meclisinde bu önemi ayrıntılı olarak dile getirmiş, Türkiye ilişkilerinin önemini vurgulamıştır. (Babacan, 2018)

3.2. Türkiye – AB İlişkilerine Etkisi

Türkiye Irak konusunda ABD ile farklı yönde politikalar güderken AB ile ortak politikalara yönelmiştir. Özellikle Fransa ve Almanya, Türkiye’nin savaş dışı duruşunu desteklemiştir. Türkiye, AB içerisinde İngiltere ile bu konuda ayrı düşmüş olsa da İngiltere ile ilgili Irak coğrafyasına dair toplumsal hafızasında da olumsuz bir algıya sahip olması anlaşmazlığı ikinci plana itmiştir. Türkiye’de I. Dünya Savaşından sonra Musul ve Kerkük’ün sınırların dışında bırakılması konusunda İngiltere’nin sorumluluğunun ve etkisinin oldukça fazla olduğuna inanılmaktadır. İngiltere’ye rağmen 1 Mart kararı AB nezdinde olumlu bir etki yapmıştır. (Çandar, 2004: s. 37 – 60)

Türkiye ile AB barış yanlısı politikalarla yakınlaşmıştır. Bu yakınlaşma şüphesiz Türkiye’nin AB üyelik sürecini de olumlu etkilemiştir. AB’ye üyelik için AB standartlarına sahip insan haklarına saygıyı öne alan Türk yasaları, ekonomik ve politik sistemlerde entegrasyonunun yanında bölge ve çevre ülkelerle de istikrarı ve güveni sağlayacak bir yapıda olması Türkiye’nin elini güçlendirmiştir.

İktidara gelmesinden itibaren Ak Parti hükümetinin Ortadoğu politikalarının AB değerleriyle uyumlu olduğu görülmüştür. Öncelikle iç politikada yapılan yasal düzenlemeler dış politikayı da etkileyerek AB değerlerine doğru değişim gösterilmesini sağlamıştır. Bu dönemde akademik olarak Avrupalılaşma üzerine yapılan çalışmalarda kayda değer bir artış olmuştur. Türkiye ile AB'nin komşuluk politikalarının da karşılıklı olarak etkileşim yaşayacağı değerlendirilmiştir. (Oğuzlu, 2012)

2005'te başlayan müzakere süreci Türkiye'ye çeşitli yükümlülükler getirirken AB'ye de bazı sorumluluklar yüklemektedir. Türkiye'nin kriterlere uygun olarak reformlarını gerçekleştirmesi gerekirken AB'nin de anlaşmalara sadık kalarak iyi niyet esasına göre hareket etmesi gerekmektedir. Tam Üyelik Müzakere Çerçeve Belgesi bir iyi niyet girişimi olarak değerlendirilse bile, bu belgenin içerisinde yer alan düzenlemelerin önemli bir kısmı aslında problemlerin kaynağını oluşturmaktadır. Türkiye için AB'ye üye olan diğer devletlere göre daha kapsamlı bir müzakere sürecini tanımlayan müzakere belgesi, ilişkilerin çıkmaza girmesine müsait içeriğe sahiptir. Kıbrıs'ın problemleri çözülmeden birliğe dâhil edilmesi adadaki problemleri çıkmaza sokarken Türkiye'nin AB üyelik sürecinde de birden fazla faslın ilerlemesine engel olacaktır. Ayrıca ilerleyen süreçlerde AB üye devletlerinde aşırı sağcı grupların hükümetlerde etkili olması ile müzakerelerde haksız engeller artmıştır. Bunun yanında Ak Parti hükümetlerinde süreç içerisinde kuralların değiştirilme samimiyetsizliğinin görülmesi ve meşruiyet için artık AB'ye ihtiyaç duyulmamasının verdiği rahatlık ile AB üyelik gündemi eski değerini görmemiştir. (Demir, 2016: s. 107 - 124)

AB içerisinde siyaset anlayışı Müslüman veya Türk karşıtlığı üzerine kurulu siyasi grupların güçlenmesi tarafları olumsuzluğa sürüklemiştir. Merkel ve Sarkozy gibi liderler Türkiye'nin üyeliğine karşıt açıklamaları ile müzakerelerin olumsuz havasına katkı sağlamıştır. 11 Aralık 2006'dan sonra Kıbrıs konusu görüşmelerin tamamını bloke edecek bir konuma gelmiştir. Bu durum Türkiye'nin üyelik heyecanını azaltmıştır. (Usul, 2011: s. 223 – 245)

Son yıllarda Türkiye'nin güvenlik kaygıları artmış, terör bağlantılı Kürt grupların faaliyetlerinin artması üzerine güvenlik öncelikli politikalara alan açılmıştır. İç politika özgürlük ve demokrasiyi artırıcı reformların kamuoyunda karşılık bulamayacağı yapıdadır. Aynı dönemde AB, yaşadığı mali kriz nedeniyle iç politikaya ağırlık vermiş,

Türkiye'nin üyeliği ile oluşacak ek maliyetleri göze alamamıştır. (Oğuzlu, 2012: s. 20 – 29)

3.3. Türkiye – Ortadoğu İlişkilerine Etkisi

Ak Parti'nin iktidara gelmesinin ardından bölge siyasetindeki gelişmeler ve partinin temel politika anlayışının sonucu olarak Türkiye Ortadoğu'ya daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası aktif bir dış politika izlemek isteyen Türkiye için merkezi bir aktör olma ve bölge de yapıcı rol üstlenmek için konjonktür de aynı dönemde daha elverişli hale gelmiştir. (Erol ve Ozan, 2014: s. 193 – 195)

1 Mart tezkeresinin reddi ile Türkiye Arap coğrafyasında bir umut ışığı olarak görülmeye başlanmıştır. Tezkerenin reddi bölge ülkeleri ile Türkiye ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye ABD'ye kayıtsız şartsız boyun eğen bir ülke olarak görülmemiş, süper güce direnen bir imaj sergilemiştir. Başta İran olmak üzere bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkiler de bundan olumlu etkilenmiştir. İran yönetimi tarafından İran topraklarında doğalgaz çıkarılması için Türk yetkililer ülkeye davet edilmiştir. (Albayrak, Yeni Şafak, 2007: 3 Ekim) Irak'ta bölgenin iç sorunlarıyla paralel olarak merkezi hükümet ve bölgesel yönetim ile sıcak ilişkiler kurulmuştur. En önemlisi 1 Mart tezkeresi kararı bölge ülkelerinin yönetimlerinden ziyade bölge halkları arasında Türkiye'ye sempatiyi artırmıştır.

Türkiye'nin tezkereyi reddetmesinin ardından ABD'nin Türkiye'den beklentileri azalmış, Türkiye'nin bağımsız hareket etme alanı genişlemiştir. Irak'ın toprak bütünlüğünü savunan devletlerle Irak için işbirliği toplantıları gerçekleştirilmiştir. Irak amacıyla yapılan toplantılar zamanla ekonomik ve siyasi konularda istişare toplantılarına dönüşmüştür. Türkiye'nin tezkereyi reddetmesi ile bölgede artan imajı yeni inisiyatifler almasını kolaylaştırmıştır. (Baba ve Karagül, 2012: s. 34)

Türkiye'ye karşı ön yargıların kırılmaya başladığı Arap medyasında da hissedilmiştir. Örneğin 2005 yılında dönemin Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Filistin, İsrail ve Ürdün ziyareti gerçekleştirmiş. Bu ziyaret Lübnan gazetesi El Hayat'ta "Ortadoğu'da Yeni Bir Türk Dili" başlığı ile ele alınmıştır. Ziyaretin gizli ve açık mesajları olduğuna odaklanan gazetede, Arap dünyasında alışılanın dışında bir dilde

mesajlar olduğu, Türkiye'nin alışılmış bölge ilişkileri ve İsrail ilişkilerinden farklı politikalar ürettiği yorumları yapılmıştır. (Şayır, 2018: s. 73 – 87)

2003 yılında Ortadoğu ülkelerinin birçoğu Türkiye gibi savaşa karşı tutum içerisinde olmalarına rağmen bölgesel çatışmaların da etkisi ile birlikte hareket edememiştir. BM'den sonraki en büyük uluslararası kuruluş olan İslam Konferansı Örgütü / İslam İşbirliği Teşkilatı (İKÖ / İİT) üyelerinin bölünmesinden dolayı yeterli tavrı gösterememiş ve savaşı engelleyememiştir. Irak'ın işgal edilmesi ile bölgede ilişkiler ve sorunlar daha da karmaşık bir hal almıştır. (Doğan, 2016: s. 5 – 6)

Ak Parti iktidarı ile Ortadoğu'ya ilgisi artan Türkiye kısa sürede ilişkilerini güçlendirmiştir. Bölge politikalarının geliştirilebilmesi için İKÖ'nün daha etkin olmasını savunan Türkiye, teşkilat içerisinde de konumunu güçlendirmiştir. 2004 yılında İKÖ Genel Sekreterlik görevinin seçimle belirlenmesine karar verilmiş ve bu göreve seçimle gelen ilk Genel Sekreter aynı yıl Ekmeleddin İhsanoğlu olmuştur. Bir Türk'ün Genel Sekreter seçilmesi Türkiye'nin teşkilattaki statüsünü sağlamlaştırmıştır. Siyasi bağların kuvvetlenmesini ekonomik işbirliği takip etmiştir. 2008 yılında dünyada ekonomik kriz yaşanırken Türkiye, batının daralan pazarının yerini İslam ülkeleri ile ikame etme politikası gütmüştür. (Doğan, 2016: s. 5 – 8)

11 Eylül saldırıları sonrası Batı ile arasına mesafe koyan Suudi Arabistan yönetimi bir yandan da El Kaide terör örgütünün tehdidi ile karşılaşmıştır. Bu dönemde terörle mücadelede benzer söylemlerde bulunan Türkiye ve Suudi Arabistan Irak gündemli toplantılarda da benzer politikalar üretmiştir. Bu yakınlaşma iki ülke arasında çok sayıda ekonomik girişimin de başlangıcı olmuştur. 1 Ekim 2003'e Riyad'da Türk – Suudi İş Konseyi Kuruluş Anlaşması imzalanmış ve konsey 2004 yılında faaliyete başlamıştır. 2005 yılında güvenlik ve işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun İKÖ Genel Sekreteri olması ikili ilişkilere olumlu etki yapmıştır. 40 yıl sonra Suudi Arabistan kralı 2006 ve 2007 yıllarında Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirmiştir. İki ülke dış politikada seçeneklerini artırmaya yönelik politikalarıyla, Irak ve Filistin sorunlarında yakın hareket etmiştir. (Ataman, 2009: s. 72 - 74)

Türkiye'nin komşularıyla sıfır sorun politikası bölge ülkelerinde iç çatışmaların artmasıyla uygulanabilirliğini kaybetmiştir. Arap Baharı süreciyle birlikte Türkiye'nin Suriye, Mısır ve İran ile ilişkileri zarar görmüştür. Süreç içerisinde Türkiye'nin aksine

statükonun devamından yana tavır alan Suudi Arabistan ile de ilişkiler zayıflamıştır. Çatışma ortamı ekonomik bağımlılık tezlerini çürütmüş, milliyetçi söylemleri güçlendirmiştir. (Oğuzlu, 2012: s. 20 – 29)

2012 yılından sonra Türkiye, Mısır ve Suriye’de yaşanan olaylara direk müdahil olmuş, ABD ve batı ülkelerinin bölgedeki çıkarlarını dikkate almadan bağımsız bir politika ortaya koymaya çalışmıştır. Türkiye, bölgesel politikalarında Müslüman Kardeşleri önemli bir yere konumlandırmış ve yeni bir düzen kurma çabasına girmiştir. Mısır’da Sisi’nin darbe ile iktidara gelmesi Suriye’de ise uzun süren çatışmalara rağmen Esad yönetiminin ayakta kalması, Türkiye’nin iki ülke ile ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. (Efegil, 2016: s. 46 – 51)

Türkiye’nin bölge ile diyalogunun artması, Türk yaşam tarzına ilgiyi de artırmıştır. 2007 yılından sonra çok sayıda Türk dizisi Arapçaya çeviri yapılarak bölgede yayınlanmış, diziler büyük ilgi görmüştür. (Şayır, 2018: s. 73 – 87)

2009 yılında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Davos Zirvesinde İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres’e Gazze saldırıları ile ilgili tepki göstermiş, zirve yönetiminin konuşma hakkını kısıtladığı gerekçesiyle toplantıyı terk etmiştir. Bu olay dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. Ortadoğu ve Yunan medyası Erdoğan’ın tavrından övgü ile bahsederken, batı basınında olay ayrıntılı olarak kendisine yer bulmuş, İsrail basınında ise Türk – İsrail ilişkilerinin olumsuz etkilenmesi ön plana çıkarılmıştır. (Radikal, 2009: 31 Ocak) Davos Krizi, Ortadoğu’da Türkiye imajına olumlu etki yapmış, özellikle de dönemin Başbakanı Erdoğan’ın bölgede lider olarak öne çıkmasını sağlamıştır. Olumlu hava Arap baharı sürecinde dağılmış, coğrafyada yaşanan bölünmeler Türkiye’nin bölge ülkeleri ile ilişkilerine de yansımıştır. 2017 yılında yaşanan Katar krizinde Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır’ın başını çektiği grup Katar’ı yalnızlaştıran tepkiler ortaya koyarken Türkiye, Katar’ı destekleyen ve gerilimi düşürmek isteyen taraf olmuştur. Aynı yıl Irak’ın kuzeyinde yapılan referanduma karşı Türkiye ve Irak merkezi hükümetinin karşı duruşları iki ülke hükümetlerini tekrar yakınlaştırmıştır. (Şayır, 2018: s. 73 – 87)

3.4. Türkiye – Rusya İlişkilerine Etkisi

Türk – Rus ilişkileri tarihsel olarak 18. yüzyıldan itibaren Rusların Boğazlar, Akdeniz ve Kafkaslar üzerinden Türk topraklarına yayılma arzusundan dolayı savaşlar ve karşı ittifaklar üzerine kurulmuştur. (Aydın, 2006: s. 152 – 156) Bölge üzerinde rekabet taraflar için karşılıklı düşman tanımlaması oluşturmuştur. Karadeniz, Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Asya'nın belli bir kısmında yaşanan çekişme Soğuk Savaş döneminde doğu ve batı bloğu mücadelesinde pekişmiştir. Bu dönemde Rusların Türk algısı Pantürkist politikalarla kendisini zayıflatabilecek, NATO üyesi bir düşman tanımlaması olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında 1990'lı yıllarda ekonomik ve siyasi işbirlikleri kurulmaya başlanırken tarihsel güvensizlik ilişkilerin derinleşmesini engellemiştir. (Çelikpala, 2015: s. 119 – 122) Bu dönemde iki tarafta Avrasya'da farklı etkinlik kurma çabalarını devam ettirmiştir. Rusya, Sovyetlerden kalma lehine statükoyu devam ettirme politikaları güderken, Türkiye bölgedeki Müslüman ve Türk topluluklar ile yeni bir yapı kurmak istemiştir. (Çelikpala, 2005: s. 83 – 88) Türkiye kısa vadede bu politikalardan sonuç alamaması üzerine ilerleyen süreçte politikalarını yumuşatmak zorunda kalmıştır.

11 Eylül'de New York'ta bulunan Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terör saldırılarının ardından, Ankara ve Moskova'nın uluslararası terörizme karşı savaşa hazır oldukları yönünde benzer demeçler vermesi iki ülkeyi yakınlaştırmıştır. TBMM'nin 1 Mart 2003 tarihli Tezkereyi reddetmesi, ABD'nin Irak Savaşı'na karşı duruş ortaya koyması, Türk-Rus ilişkilerinde güven inşasını kolaylaştırmıştır. TBMM'nin Tezkereyi reddetmesi ile ABD askerlerinin Irak işgali için Türk topraklarını kullanmasına engel olması, operasyonu hukuksuz bulan, BM gündemine geldiğinde Güvenlik Konseyi üyesi olarak veto yetkisini açıklayan Rusya tarafından olumlu karşılanmıştır. Terörle mücadelede verilen ortak mesajlardan sonra iki ülkeyi yakınlaştıran ikinci büyük gelişme reddedilen tezkere olmuştur. Türk Parlamentosunun kararı, Rusya'nın gözünde Türkiye'yi, ulusal çıkarları söz konusu olduğunda müttefiklerine karşı çıkabilen ve dış politikada bağımsız bir politika anlayışında olan bir ülke olarak konumlandırmıştır. (Özdal, Özerten, Has ve Demirtepe, 2013: s. 21 – 22)

2000'li yıllarda Karadeniz merkezli güvenlik politikalarında benzer tepkiler ve ortak adımlar ile Türkiye – Rusya ilişkileri gelişmeye devam etmiştir. İki ülkede de iktidar değişimleri ile dini kimlikler biraz daha ön plana çıkmıştır. Türkiye'nin Batı tarafından

İran'a uygulanan yaptırımlara çekimser kalması, ABD'nin tanımıyla şeytan üçgeninde yer alan Suriye ile iyi ilişkiler kurması Rusya ile ilişkilerinde olumlu etkenler olmuştur. Bu çerçeveden bakılırsa 2003 Irak Krizi sonrası özellikle ABD tarafından dışlanan iki devletin birbiri ile yakınlaştıkları görülmüştür. (Çelikpala, 2015: s. 129 – 135)

Türkiye'nin 1 Mart 2003 tezkeresi ile ortaya koyduğu dış politikada bağımsız karar alma politikası, iki ülke arasındaki siyasi ve diplomatik temasları da arttırmıştır. Özellikle Türkiye tarafının girişimi ile ilişkilerin kurumsallaştırılması ve kökleştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Türkiye'nin önerisi ile iki ülke arasında Üst Düzeyde Stratejik İşbirliği Konseyi kurulmuştur. Böylece her iki ülkenin liderleri ve bakanları her yıl düzenli olarak görüşebilmesi ve sağlam bir siyasi diyalogun sağlanması öngörülmüştür. Türkiye, 1990'lı yıllarda yaşanan gerginlikleri sona erdirmeyi amaçlamış ve yapılan işbirliğinin bölgesel alanlardaki rekabetin olumsuz etkilerini de en aza indireceğini planlamıştır. (İmanbeyli, 2015: s. 1 – 6)

Türkiye'nin artan enerji ihtiyacı ile Putin yönetiminin enerji ihracını önceleyen ekonomi politığının örtüşmesi, işbirliğinin ekonomik ayağını oluşturmuştur. Özellikle 2004 yılından Rusya'nın 2008'de Gürcistan'ı işgal operasyonuna kadar ilişkiler sekteye uğramadan kesintisiz sürmüştür. Ekonomik çıkarlar tarafları bir arada tutmuştur. Rusya'nın Gürcistan operasyonu Türk – Rus ilişkisinin siyasi ayağı için turnusol kâğıdı işlevi görmüş ekonomik işbirliği olsa da bölgede politik sorunlar ve çözüm önerilerinin birbirinden farklı olduğu bir kez daha ortaya çıkarmıştır. (Çelikpala, 2015: s. 134 – 136)

2009 yılında olayların nispeten sakinleşmesinin ardından Rusya'ya giden dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül işbirliğinin olaylardan etkilenmediği mesajı vermiştir. Ziyareti önemli kılan bir diğer unsur ise Abdullah Gül'ün Tataristan'ın başkenti Kazan'ı da ziyaret etmiş olması ve Kazan'ı ziyaret eden ilk Türk Cumhurbaşkanı olmasıdır. Rusya tarafından rekabet döneminde Türkiye'nin uzak durması istenilen bölgeler işbirliği ile Türkiye'ye açılmıştır. İşbirliğinin ekonomik sonuçları da iki ülkeyi memnun etmeye başlamış 2010'da 40 milyar dolara yaklaşan ticaret hacmi için 100 milyar dolarlık hedefler belirlenmiştir. (İmanov, 2012: s. 470 - 477)

Türkiye – Rusya ilişkilerinin gelişmesinin kültürel yansıması olarak Türkiye de 2007 yılını Rus Kültür Yılı, Rusya ise 2008 yılını Türk Kültür Yılı ilan etmiştir. 2010 yılında

diplomatik ilişkilerde 90. yıl kutlanırken karşılıklı iyi niyet hamleleri devam etmiştir. (İmanov, s. 2012: 474 – 481) 2018 yılında Moskova’da Türk Kültür Merkezi açılmıştır.

Türkiye – Rusya ilişkileri, 2015 yılında Suriye – Türkiye sınırında düşürülen Rus uçağı ile büyük bir kriz yaşamış, karşılıklı suçlamalar ve tedbirler açıklanmıştır. (BBC Türkçe, 2015, 4 Aralık) Alınan tedbirler uzun vadede yumuşamış ve Türkiye – Rusya ilişkileri tekrar işbirliği eksenine dönmüştür.

3.5. Türkiye – Irak İlişkilerine Etkisi

Irak ilişkilerinin yakın dönemini iki ülkenin geçmiş ilişkileri derinden etkilemiştir. Bu nedenle önce ikili ilişkilerin geçmişine bakmak gerekir. Türkiye için Irak 1926 yılına kadar yaklaşık 400 yıl Osmanlı hâkimiyetinde olması, son dönemde Kuzey Irak olarak adlandırılan bölgenin bir bölümünün Misakı Milli sınırları içerisinde olmasıyla özel bir anlam ifade etmektedir. Bu nedenle Ankara anlaşması ile Türkiye nezdinde sorunlu bir sınır çizilmiş olsa da Türkiye için Irak ve özelinde Kuzey Irak hep önemli bir politik saha olmuştur. Ankara Anlaşmasının ardından Türkiye – Irak ilişkileri yapılan ikili ve çoklu anlaşmalar ile olumlu yönde gelişirken bir taraftan da iç politik hamlelerin etkisi ile gerginlikler yaşanmıştır. 1937 yılında Türkiye, Irak, İran ve Afganistan arasında imzalanan Sadabat Paktı ve 1955 yılında Türkiye ile Irak arasında imzalanan ardından da genişletilen Bağdat Paktı olumlu ikili ilişkileri olumlu etkilerken 1958’de Irak’ta yaşanan darbe, 1965 yılında Türkiye’nin Fırat Nehri üzerine Keban Barajını yapmaya başlaması ve 1970’lerde Irak yönetiminin Türkmenlere baskı yapması gerginlik unsurları olmuştur.

Soğuk Savaş boyunca Sovyetleri çevreleme politikası güden ABD için bölge önemli bir yer tutmuştur. Bölgede Müslüman ülkelerin komünizm karşıtlığı ile bir arada tutulmasını amaçlayan yeşil kuşak projesi, Irak’ın 1959’da Bağdat Paktı’ndan ayrılarak Sovyetler ile yakınlaşmasının etkisiyle kısmi zarar görmüştür. Fakat Bağdat Paktı merkezi Ankara’ya taşınarak CENTO (Merkezi Antlaşma Teşkilatı) adıyla faaliyetlerini sürdürmüştür. (Ataman, 2008: s. 402)

Türkiye yakın dönem politikalarında Irak’ta, tüm halkı temsil edecek ve halka karşı sorumlu, komşu ülkelerle barış içinde yaşayan bir yönetim istemektedir. Irak’ın siyasi rejimini Irak halkı belirlediği takdirde Irak’ın istikrarlı, refah seviyesi yüksek, kendi içinde ve komşularıyla barışık bir ülke olabileceğini düşünmektedir. (Özçelik, 2013, s. 3)

Türkiye – Irak ilişkilerinde hem gerilim hem de işbirliği konuları genelde sınır ilişkilerinin yoğun olduğu Kuzey Irak üzerine olmuştur. Zengin kaynakları, demografik çeşitliliği ve güvenlik politikaları için stratejik konumu bölgeyi özel kılmaktadır. Türkiye’nin önceliği bölgenin terör faaliyetlerinden arınarak güvenli hale gelmesi olmakla birlikte Türkmenlerin bölgedeki güvenliği ve ekonomik işbirliği de Türkiye tarafından önemsenmektedir.

Türkiye’nin bölgede izleyeceği politikaları için iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Birincisi güvenlik endeksli yaklaşımdır. Bu yaklaşım Kuzey Irak’ta Kürtlerin kurumsal yapılanmasına terör grupları ayırmasına girmeden karşı çıkmak, bölgede devlet kurma çabalarını bastırmak temellidir. Temel argümanı Kürdistan fikrinin öz itibarı ile Türkiye’nin parçalanmasını içerdiği ve demografik ortaklığın zamanla teröre desteğe dönüşme potansiyelidir. Buna karşın ikinci yaklaşım ise inşacı yaklaşımdır. Bu görüşün argümanı ise Kuzey Irak Kürtleri ile iyi ilişkiler kurmanın hem ekonomik kalkınmayı artıracığı hem de iç politikada sorunların çözümüne katkı sağlayacağıdır. (Oğuzlu, 2008: s. 5 – 22)

Türkiye – Irak ilişkileri özellikle Kuzey Irak temelli incelenecek olursa tezkere sonrasında 3 dönem olarak ele alınması doğru olacaktır. Birincisi Irak operasyonu ile oluşan yeni dengeler ve otoritenin yeniden tesis edilmesi sürecindeki ikili ilişkilerdir. İkinci dönem güvenlik endişelerinin kısmen yumuşadığı işbirliği çabaları, üçüncü dönem ise çabaların somutlaşarak ortak ekonomik projelerin yapıldığı dönemdir. Son yıllarda terör faaliyetleri ile bölgede oluşan problemler henüz tam anlamıyla kontrol altına alınamadığı için değerlendirilmemiştir.

3.5.1. 2003 Irak Operasyonu Sonrasında Yeni Irak ve Yeni Dengeler

2003’te “Irak’a Özgürlük Operasyonu” adıyla ABD öncülüğünde gerçekleştirilen müdahale sonrasında Türkiye, Irak’ta toprak bütünlüğünün korunmasını olmazsa olmaz olarak görmüştür. Merkezi hükümetin güçlü olduğu yeni bir sistem kurulmasını her platformda savunmuştur. Türkiye’nin endişe duymasının sebebi toprak bütünlüğünün Kuzey Irak’ta yeni bir devlet kurulması yönünde bozulmasıdır. Sınırdaki kurulacak bir Kürt devleti hem güvenlik riskleri hem de akrabalık ilişkilerinden dolayı Türkiye için riskler oluşturacaktır. Fakat devlete dönüşmese de Kuzey Irak Özerk Bölgesi yetkilerini kısa sürede genişletmiştir. (Karaçoban, 2015: s. 193)

Türkiye, Irak operasyonunun dışında kalmasıyla Irak'ın yeni statüsü ile ilgili kararlarda da ilk etapta yeterince söz sahibi olamamıştır. Operasyon sonrası Türkiye – Irak ilişkileri daha çok güvenlik endişeleri üzerine olmuştur. Irak'ın yeniden inşası için kısmi bir işbirliği söz konusu olmuştur.

PKK'nın Irak'ta otorite boşluğunu kullanarak Irak'ın yeniden inşası sürecinde faaliyetlerini artırdığı bu dönemde, terörle mücadele politikası Kuzey Irak'ta karşılık bulmayan Türkiye, ilişkilerini Irak merkezi hükümeti ile ortak yürütmüştür. (Anadolu Ajansı, 2019: 3 Mayıs)

Kürt gruplarının Irak'ta işgal sonrası ABD ile kurdukları iyi ilişkiler, 2003 Temmuzunda kurulan Geçici Yönetim Konseyinde kilit noktalara gelmelerini kolaylaştırmış, Irak'ın yeniden dizayn edilme sürecinde Kürtlerin karar mekanizmalarını etki edebilmelerini ve istedikleri sonuçları almalarını kolaylaştırmıştır. (Öğür, Baykal ve Balcı, 2014: s. 39)

Kürtler hem Geçici Yönetim Konseyi'nde hem de Irak Geçiş Hükümetinde güçlü konumlar elde etmiştir. 2004 yılında Irak Geçiş Hükümeti Geçici Yönetim Yasası'nı kabul etmiş, bu yasa ile “Kürdistan Bölgesel Yönetimi” kurulmuştur. (Öğür, Baykal ve Balcı, 2014: s. 39) Türkiye, 2007 yılında bölgeye aktif dönüş yaptığıında, karşısında kurumsallaşmasını belli bir seviyeye taşımış bir Kürdistan Bölgesel Yönetimi bulmuştur. (Balcı, 2014: s. 10)

Bölgede Kürt hareketlerinin başını çeken Talabani'nin KYB'si ile Barzani'nin KDP'si 2005 yılında yapılacak seçim öncesi işbirliği yapmış, yapılan bu işbirliği sonucunda önce Mesut Barzani Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) Başkanı, ardından da Celal Talabani Irak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. (Öğür, Baykal ve Balcı, 2014: s. 40 – 41)

Irak'ta artan terör faaliyetleri ve kuzeyde bir Kürt devleti hedefine karşı Türkiye'nin Irak'ta korumaya çalıştığı Türkmenler bölgenin asli unsurlarındandır. Türkmenler bin yılı aşkın bir süredir Irak'ta özellikle de Kuzey Irak'ta yaşamaktadır. Irak yönetimleri, dönem dönem Türkmenleri Araplaştırmak veya Kürtleştirmek amaçlı asimilasyon politikaları izlemiş, buna rağmen Türkmenler politik sahada barışçıl yollardan vazgeçmemiş ve silahlı mücadeleyi reddetmişlerdir. ABD'nin Irak işgali sonrasında da Irak'ta asimilasyon politikası devam etmiş, Türkmen şehri Kerkük'ün, Barzani ve Talabani tarafından

demografik yapısı değiştirilerek Kürt nüfusu arttırılmaya çalışılmıştır. (Yılmaz, 2006: s. 127 – 142)

Türkiye, süreç boyunca Kerkük şehrinin nihai statüsünü belirlemek için yapılacak referandumun ertelenmesi gerektiğini savunmuştur. Türkiye'ye göre Kerkük, farklı etnik ve dini kökenli grupların yüzyıllarca bir arada yaşadığı ve nihai statüsüne tüm Iraklıların karar vermesi gereken Irak'ın minyatürüdür. Irak halkının çoğunluğu tarafından kentin Kürt kontrolüne geçmesine karşı çıkıldığı halde petrol zengini Kerkük'ün Irak Kürdistan bölgesine dâhil edilmesi iç çatışmaları arttıracaktır. Irak'ın idari yapısı ile ilgili olarak Ankara, etnik ve dini farklılıklardan ziyade coğrafi kriterlere dayanan federal bir Irak fikrini desteklemektedir. (Oğuzlu, 2016: s. 1)

Kerkük konusunda halk oylaması yapılmadan önce Saddam yönetiminin baskısı ile bölgeden ayrılmak zorunda kalanların geri dönüşü planlanmıştır. Türkiye Türkmenlerden aldığı bilgiler ve diğer verilerle Kerkük ile alakası olmayan Kürtlerin IKBY tarafından Kerkük kayıtlarına seçmen olarak eklendiğini savunmuştur. IKBY yönetimi usulsüz dönüş işlemi yapılmadığını iddia etse de Türkiye'yi ikna edememiştir. Türkiye, demografik yapının değiştirilerek olası referandumda çoğunluk sağlanması için usulsüzlük yapıldığı iddialarında ısrarcı olmuştur. (İnat, 2006: s. 3 – 4)

Kerkük, Kuzey Irak Yönetimine dâhil olursa Türkiye'nin bölgede yapmış olduğu terörle mücadele politikası zarar görecektir. Kerkük'ün statüsüne göre günlük 1-1,5 milyon varil petrol ile buna bağlı yaklaşık yıllık 25-50 milyar dolar arası gelirin kim tarafından yönetileceği de belli olacaktır. (Özçelik, 2013, s. 10)

3.5.2. Yumuşama Dönemi

Türkiye – Irak ilişkileri, 2005 yılından sonra Irak Merkezi Hükümeti ile güçlenerek devam etmiş, 2008'de Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kurulmuştur. İşbirliği 2009 yılında çeşitli alanlarda 50'ye yakın başlıkta mutabakat metni imzalanarak zirve yapmıştır. (Anadolu Ajansı, 2019: 3 Mayıs) Türkiye, bu dönemde birincil muhatap olarak gördüğü Bağdat yönetimi ile iyi ilişkilerin IKBY'nin ayrılıkçı hareketlere girişmesini de zorlaştırmasını planlamıştır.

Bağdat yönetimi ile ilişkilerde normalleşme adımlarının başlamasının ardından 2007 yılında Türkiye Kuzey Irak'la da yeniden aktif olarak ilgilenmeye başlamıştır. İlişkileri

geliştirmek amacıyla işbirliği yapılabileceği açıklamaları yapılmıştır. (Hürriyet, 2007: 15 Şubat) Terörle mücadelesinde Irak'ın kendi sorumluluklarını yerine getirmemesi halinde gerekli harekâtı yapacağı mesajını her fırsatta dile getiren Türkiye, bu dönemde bölgeden de destek almaya başlamıştır. ABD ile de karşılıklı anlık bilgi paylaşımlarının güçlendirilmesi ile Türkiye terörle mücadelede teknik ve psikolojik avantajını sağlamlaştırmıştır.

Türkiye'nin bu döneme kadar Kuzey Irak politikalarının ana aktörlerinden olan Irak Türkmenleri, Irak savaşından sonra bütünlüklerini kaybetmeye Irak'ta yaşanan mezhep ayrışmalarına dâhil olmaya başlamışlardır. Irak'ta mezhep çatışmaları arttıkça Türkmenler içinde de ayrışma artmıştır. Türkmenlerin çoğunluğu kendisini etnik kimlikten çok dini kimlikleri ile tanımlamaya başlamıştır. (Erkmen, Anadolu Ajansı, 2016: 26 Ekim) Özellikle Kerkük olmak üzere bölge de Türkmenlerin haklarını korumak Türkiye için önemli bir misyondur. Fakat Türkiye'nin, Türkmenleri bir bütün kabul ederek koruma politikasını yürütme imkânı kalmamıştır. Türkiye'nin bölge politikalarında çeşitlilik oluşturma ihtiyacı doğmuştur. Bu durum Türkiye'nin Türkmenlerden vazgeçmesi değil bölgenin diğer unsurları ile de ilişkilerini geliştirmesi anlamını taşımaktadır. İlişkilerin güçlendirileceği grupların çoğu ile Türk toplumunun akrabalık bağlarının olması politika üretmeyi kolaylaştırmıştır. Dönemin Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül bu durumu, Kuzey Irak'ta Kürtler de Türkmenler de bizim akrabamız Irak'ın toprak bütünlüğünü istememiz içişlerine karışmak değil onların huzuru içindir şeklinde açıklamıştır. (Hürriyet, 2007, 13 Ocak)

Irak yönetimi 2006 yılında Kerkük sorununun çözümü ve şehrin siyasi geleceği için üç aşamalı bir süreç başlatmıştır. Bu süreç 2007 Mart ayından önce Hristiyan, Türkmen ve Kürtlerin şehre geri dönerek normalleşme sürecinin başlaması, şehrin gelecekteki statüsü için yapılacak referandumun seçmenlerinin belirlenmesi ve bu seçmenler ile referandum yapılarak Kerkük'ün statüsünün belirlenmesidir. Bu süreçlerin yaşanmasında üç etnik grup olan Türkmen, Kürt ve Hristiyan nüfusu sayısının sürekli değişmesi engel teşkil etmiştir. Türkiye, bölgedeki rolü ve izlediği politikalar ile referandum sürecini askıya aldırması, daha sonra da rafa kalkmasında önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye bölgesel ve uluslararası işbirliğini arttırarak güven sorunu yaşadığı ABD ile normalleşme adımları atmış, terörü besleyen sosyo-ekonomik ve etnik temelli sebepleri

yok etmeye yönelik politikalar üretmiş ve Kuzey Irak yönetimini PKK ile mücadelesine ortak edebilmek için çalışmalar yapmıştır. (Davutoğlu, 2009)

2007 yılında Türkiye'nin bölge için kapsamlı politik hamlelerini, askeri operasyonları takip etmiştir. Tarafların hepsine temas eden Türkiye'nin girişimleri sonucunda Talabani'ni de, PKK'ya karşı Irak topraklarını terk etme çağrısında bulunmuştur. (Hürriyet, 2007: 8 Eylül)

Türkiye ile IKBY arasındaki yakınlaşmanın Türkiye'ye hem güvenlik hem de ekonomik olarak katkı sağlayacağı görülmüştür. Bölgenin zengin yeraltı kaynaklarının yönetimi, işlenmesi ve taşınması ile ilgili projeler karşılıklı ekonomik kazanımlar sağlayacaktır. Türkiye aynı zamanda bölgenin yeniden inşasında da daha fazla rol alacaktır. IKBY ile iyi ilişkiler kuran Türkiye, Kürtlere karşı bir politika içinde olmadığını PKK ile mücadelesinin tamamen terörle mücadele kapsamında faaliyetler olduğunu dünya kamuoyuyla beraber Kürt asıllı vatandaşlarına da IKBY ortaklığı ile bir kez daha göstermiş olacaktır. (USAK, 2007: s. 13)

Türkiye bölgede hem işbirliği yönünde hamleler yapmaya başlamış hem de askeri tedbirlerini attırmaya devam etmiştir. Bu politikaların karşılık bulmasıyla bölgesel yönetim 2007 sonrasında da PKK ile arasına mesafe koymaya yönelik açıklamalarını artırmıştır. 2009 yılında Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani, daha sonra IKBY Başkanı Neçirvan Barzani PKK'ya silah bırakma, Türkiye'ye karşı Irak topraklarını kullanarak saldırıda bulunmama ve Irak topraklarını terk etme çağrılarını yapmıştır. (Özcan, 2010-A: 165) (aktaran: Balcı, 2014: s. 53)

Türkiye'de iç politik gelişmelerin bir sonucu olarak 2008 yılından itibaren askeri bürokrasinin dış politikayı etkileme kapasitesi azalmıştır. Bunun sonucu olarak Türk dış politikası birçok alanda olduğu gibi Kuzey Irak ilişkilerinde de güvenlik önceliklerinden ekonomik önceliklere yönelmiştir. Ekonomik işbirliklerine ek olarak ABD'nin bölgeden çekileceğini açıklaması ile Türkiye – IKBY birbirine yakınlaşmıştır. (Özcan, 2010-B: s. 175) (aktaran: Balcı, 2014: s. 51)Yakınlaşmanın ve işbirliğinin sonucunda 2011 yılında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Erbil'i ziyaret etmiş, daha önce muhatap kabul edilmeyen IKBY Başkanı Mesut Barzani'ni ile görüşmüştür. (Öğür, Baykal ve Balcı, 2014: s. 51)

3.5.3. İşbirliği Dönemi

Türkiye – Irak ilişkilerinde Stratejik İşbirliği Konseyi kurulması ile yükselen ivme kısa sürede IKBY ilişkilerine de yansımaya başlamıştır. Türkiye, konum olarak IKBY için dünyaya özellikle de Avrupa’ya açılan kapı, enerji kaynaklarını taşıyacak yol anlamını taşımaktadır. IKBY’nin de bu konum nedeniyle Türkiye’yi enerji projelerine daha fazla dâhil etmeye çalıştığı görülmektedir.

Türkiye bu dönemde denge sağlamaya çalışmış, IKBY ile ortak projeler gerçekleştirirken Irak Merkezi hükümeti ile de ilişkilerini iyi tutmaya gayret göstermiştir. Fakat tarafların biri ile yaptığı anlaşmalar bazen anlaşmaya taraf olmayana rahatsız etmiştir. Örneğin 2010 yılında IKBY’nin rahatsız olacağını bilerek Irak hükümeti ile Kerkük – Yumurtalık boru hattının sözleşmesini 15 yıl uzatmıştır. İlk etapta Irak merkezi hükümetine karşı rahatsız edici hamleler yapmayan, merkezi hükümetin bilgisi olmadan IKBY ile anlaşma imzalamayan Türkiye, 2011 yılında ExxonMobil şirketinin direk IKBY ile anlaşma imzalamasının ardından bu tavrını değiştirmiştir. (Balcı, 2014: s. 18)

Dönemin Başbakanı Erdoğan’ın 2011 Erbil ziyareti karşılıklı güvenin oluştuğunu göstermiştir. Ziyaretin en önemli noktası IKBY Doğal Kaynaklar Bakanı Aşti Hawrami ile de görüşmesi olmuştur. Türkiye bu görüşmeden sonra İran ve Rusya’ya bağımlılığını azaltmanın yolu olarak ucuz Kuzey Irak gazı ve petrolüne ayrı bir ilgi göstermiştir. Bu tarihten sonra enerji işbirliği yeni projeleri beraberinde getirmiştir. 2012 yılında dönemin Enerji Bakanı Taner Yıldız, IKBY ziyareti gerçekleştirmiş, bu ziyarette Irak merkezi hükümetinin onayını almadan enerji anlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşmalara göre geliştirilecek boru hatları ile kapasite 1 milyon varile ulaşacaktır. (Öğür, Baykal ve Balcı, 2014: s. 51 – 52) Neçirvan Barzani’nin Türkiye ziyaretinde aynı yıl yeni boru hatlarının yapılması gündeme gelmiş, enerji nakil boru hatları inşasına 2013’te başlanmıştır. (Çandar, Radikal, 2012: 26 Mayıs) Dönemin IKBY Doğal Kaynaklar Bakanı Aşti Hawrami anlaşma kapsamında petrole ek olarak gerçekleştirilecek gaz ihracatının 2016’da başlayacağını duyurmuştur. (Erdil, Hürriyet, 2013, 20 Haziran)

İşbirliği Türk özel şirketlerine de olumlu yansımıştır. IKBY ile iyi ilişkilerden önce faaliyetlerine başlayan Çukurova Grubuna ait Genel Enerji bölgedeki en büyük Türk yatırımı olmuştur. Başta Taq Taq petrol bölgesi olmak üzere bölgenin petrol ve doğalgaz kaynaklarının olduğu bölgelerde önemli yatırımlar yapmıştır. Türk şirketler Türkiye’nin

bölge ile ilişkilerinin gelişmesi ile bölgenin elektrik dağıtımından kaynakların aranmasına ve nakline çok önemli yatırımlarda bulunmuşlardır. (Balcı, 2014: s. 20 – 22)

Türkiye'nin IKBY ile yakınlaştığı dönemde Irak hükümeti ile ilişkiler de Irak'ın iç politikasından kaynaklı gerilime dönmüştür. Irak'ta 2010 yılında yapılan seçimde Türkiye'ye yakın grupların desteğini alan İyad Allavi'nin listesi birinci parti olmuştur. Şii grupların ittifakı ile tekrar başbakan seçilen Nuri el-Maliki bu gerekçe ile Türkiye karşıtı bir tutum sergilemeye başlamıştır. Maliki'nin başbakanlığı döneminde Türkiye'nin IKBY ile tek taraflı enerji anlaşmaları imzalaması da eklenince ilişkiler daha fazla gerginleşmiştir. (Anadolu Ajansı, 2019: 3 Mayıs)

ABD'nin 2009 yılında açıkladığı Irak'tan çekilme planı 2011 yılında tamamlamıştır. ABD'nin çekilmesinin ardından özgür bir Irak'tan çok denge sağlanması zor grupların güç mücadelesine sahne olan bir yapı ortaya çıkmıştır. Ülkede Sünni gruplar ile dönemin Başbakanı Maliki arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Benzer sıkıntılar IKBY ile Irak merkezi hükümeti arasında da yaşanmasına rağmen bu anlaşmazlık ekonomik anlaşmazlıkların gölgesinde kalmıştır. Irak anayasasına göre bölgedeki petrol satışından pay alacak olan IKBY, tek başına uluslararası anlaşmalar imzalamaya başlamıştır. Merkezi hükümetin ekonomik tedbirler alması ile gerilim artmıştır. (Kalaycı, 2013: s. 41 – 50) IKBY'nin geri adım atmasıyla kısmi çözümler üretilmiş fakat ekonomik çerçeveye tam olarak sağlanamamıştır.

Türkiye bu dönemde iç politikada çözüm süreci olarak isimlendirilen projesini başlatmıştır. PKK'nın silah bırakmasını ve Kürt asıllı vatandaşların sorunlarının çözümünü hedefleyen proje, IKBY ile ilişkilere önemli bir katkı sağlamıştır. IKBY Başkanı Mesut Barzani süreç içerisinde yapılan Diyarbakır mitingine Kürt sanatçı Şivan Perwer ile birlikte katılmış, barış mesajları vererek Kürt vatandaşları projeye destek vermeye çağırmıştır. (Türkiye Gazetesi, 2013: 17 Kasım)

Irak merkezi hükümetinin aynı anda IKBY ve Türkiye ile problemler yaşaması tarafları yakınlaştırmış, ekonomik işbirliği, çözüm süreci ile bir dönem üst düzey işbirliği yaşanmıştır. Daha sonra Irak ve Suriye'de terör örgütlerinin otoriteleri sarsması, Türkiye'de çözüm sürecinin akamete uğraması ile sınır ötesi harekâtların yeniden başlaması ve iç politikaların ülke gündemlerini daha fazla meşgul etmesi üzerine taraflar ortak projelerin bir kısmını tamamlayamamıştır. İlişkiler bölgenin yeni problemlerinden

olumsuz etkilenmiş ve dalgalı bir seyir izlemiştir. 2017 yılında IKBV bağımsızlık referandumu yapmayı denemiş, bunun üzerine ilişkiler kopma seviyesine gelmiştir. Bu girişime Irak merkezi hükümeti ve Türkiye ortak tepkiler vermiştir. Irak merkezi hükümeti IKBV'ye yaptırımlarda bulunmuş Türkiye'de bu yaptırımları desteklemiştir. Bölgenin istikrara kavuşması için son dönemde teröre karşı da ortak hareket eden Türkiye ile Irak ilişkilerinin geleceği bölgenin istikrara kavuşması ile doğrudan ilişkilidir.

SONUÇ

Türkiye II. Dünya Savaşı sonrasında kendisini Batı Blok'u içerisinde konumlandırmış, Kıbrıs meselesi dışında ABD ile uyum içerisinde hareket etmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra ilişkiler yeniden şekillenmeye başlamıştır. Yeniden şekillenen ilişkilerden sadece Türkiye – ABD ilişkileri değil, Türkiye ile AB, Rusya, Ortadoğu, Afrika ve Asya pasifik ilişkileri etkilenmiştir.

Sovyetlerin yıkılmasının ardından, ilk etapta Türkiye ile AB ve ABD'nin çıkarları bölgesel olarak örtüşmüştür. Türkiye'nin Orta Asya ve Azerbaycan ile akrabalık ilişkileri, Rusya içerisindeki özerk Müslüman bölgeleri etkileme potansiyeli, Rusya'nın Sovyet ardılı coğrafyayı tekrar kontrol altına almaması için önemli görülmüştür. Türkiye'nin bölgede etkisini artırmaya yönelik politikaları ABD ve Avrupa'dan özellikle Almanya'dan destek almıştır. Türkiye bu politikalarını istikrarlı olarak sürdürememiş, diğer bölgeler için ise benzer ortak paydalarda buluşmak kolay olmamıştır. Türkiye kendisine yeni bir politik konum belirleme arayışına girmiştir. 2002 yılından sonra yaşanan iktidar değişikliği ile Ak Parti tek başına iktidara gelmiş, Türk Dış Politikasının da ana belirleyicisi olmuştur. Ak Parti iktidara gelir gelmez önünde ilk önemli politik sınavı olacak Irak Savaşını bulmuştur.

Uluslararası kamuoyu nezdinde Afganistan operasyonu henüz tartışmalıyken, BM'den onay alamadan, silah denetçilerinin raporlarının da yeterli gerekçeyi sağlamamasına rağmen ABD, aceleci bir kararla 2003 yılında Irak operasyonuna girişmiştir. Türkiye'nin müttefik olarak uyarılarını dikkate almayan ABD, Türkiye'den operasyona zaman kaybetmeden destek vermesini beklemiştir. Türkiye'nin işbirliğini şekillendirmek için yaptığı görüşmeler ABD Başkanı Bush tarafından at pazarlığına benzetilmiş, sürecin ortak yürütülmesi için yeterli çaba gösterilmemiştir. Süreç sonunda aksi bir karar çıkmayacağından emin olan ABD, tezkere kararının ardından travma etkisi yaşamıştır.

1 Mart 2003 günü TBMM tarihi bir karara imza atmıştır. 1 Mart'ta alınan kararın baş aktörleri geleneksel yaklaşımın aksine politikacılar kadar kamuoyunun tamamıdır. Savaş karışıklığında buluşan farklı görüşlerden kişi ve gruplar, milletvekillerine baskı unsuru olmuş, medyadan da destek alarak tezkere reddedilene kadar eylemlerde bulunmuştur.

Ak Parti’ni oylama için grup kararı almaması tezkereye muhalif vekilleri cesaretlendirmiş ve tezkerenin meclisten geçmemesi kolaylaşmıştır.

Tezkere kararı Türkiye’nin demokratik olgunluğunu, barıştan yana olma refleksini kendi toplumu ile barışık bir şekilde ortaya koymuştur. Teknik olarak incelendiğinde tezkere oylamasında evet oyları daha fazla olmasına rağmen, kararsız oyların hayır oyu olarak değerlendirildiği ve onay için salt çoğunluğun evet oyu kullanma şartı arandığı anayasanın 96. maddesi gereği tezkere TBMM’den geçmemiştir. Türkiye, 20 Mart’ta meclisten geçirdiği yeni tezkere ile ABD operasyonları için hava sahasını açmış olsa da 1 Mart tezkeresinin getirisi olarak savaşın ana cephelerinden biri olmaktan kendini kurtarmıştır.

Ekonomik krizden henüz çıkmış kırılgan Türkiye ekonomisinin yanı başında bir savaşın içine sürüklenmesini kaldırabilecek gücünün olup olmadığıdır. Türkiye haklı olarak daha önceki örneklerinde olduğu gibi Amerika’nın maceralarının ekonomik bedellerini kendisi ödemek istememiştir.

PKK ve Kürt grupların kontrolü için tezkerenin geçmesi gerektiğini savunan grupların argümanları reel politikte yeterli dayanaklara sahip değildir. Kürt gruplar, gerek tezkere görüşmelerinde gerekse kendi medyalarında ABD’li yetkililer tarafından sürekli kollarlanmış, operasyona içerden destek verecek milis güç olarak görülmüştür. Türkiye operasyona dâhil olsa dahi ABD tarafından en son istenecek şey Türk askeri ile Kürt grupların karşı karşıya gelmesidir. Henüz Türkiye ile ilk temaslar kurulmuşken bu grupları eğitmek amacıyla öncü birlikler Türkiye’nin de izniyle Irak topraklarına geçmiş onları operasyona hazırlamıştır. ABD’nin Irak operasyonunda birincil müttefik olarak düşündüğü grupları kontrol altında tutma beklentisi, öngörülmesi zor problemler ve çatışmaları beraberinde getireceği gibi bölgede tekrar aktif rol alma ve hareket etme kabiliyetini de kısıtlayacaktır.

Sivilleşme adına son yıllarda önemli adımlar atan Türkiye, MGK’nın yapısını değiştirerek sivil bir yapıya bürünmesinin ardından 1 Mart kararı ile askeri bir operasyonda sivil otoritenin daha fazla inisiyatif almasıyla karara varmıştır. TBMM’nin 1 Mart Tezkeresi ile özgüveni ve etki gücü artmıştır. Ak Parti’nin muhafazakâr kökenleri nedeniyle bu karar ilk etapta sivilleşme, barışçıl tavır ve demokratik yapıdan çok duygusal sebeplere bağlanmaya çalışılsa da 2005 yılına kadar AB üyeliği konusunda

gerçekleştirilen kurumsal dönüşümler ve hızlı yasal düzenlemeler ile hükümet kendisini ispatlamıştır.

2011 yılında bölgeden otoriteyi sağlayamadan çekilen ABD sonrası da Irak'ta çatışmalar ve anlaşmazlıklar devam etmiştir. Suriye iç savaşının da etkisi ile artan terör faaliyetleri, otorite boşluğunu artırmıştır. Bugün bölge coğrafyasında hala devam eden iç çatışmalar, Türkiye'nin klasik güvenlik öncelikli yaklaşımının aksine tezkere kararıyla kendisini dışında tuttuğu riskleri, mezhep çatışmalarından uzak kalarak bölgenin güvenli limanı olma pozisyonunu güçlendirdiğini ortaya koymaktadır.

21. yüzyılın konjonktüründe uluslararası sistem revize olurken, Türkiye'nin de kabuğunu kırarak statik anlayışın dışında politika üretme ihtiyacı doğmuştur. Bu anlamıyla 1 Mart tezkeresi, Türkiye'nin yeni dönemde gerçek bir aktör olmanın gereği olarak müttefikleri ile ters düşmek pahasına da olsa kararlarını kendi dinamikleri ile vereceği yönünde iradesini ortaya koymuştur. Çok boyutlu bir dış politika izlemek hedeflerini paylaşan Ak Parti hükümeti için AB ilişkilerinde sıçrama tahtası, Ortadoğu coğrafyasında saygın bir giriş imkânı olmuştur.

1 Mart 2003 Tezkeresi kararı Türkiye'nin yeni politik konum arayışında demokratik ve insani yönü öne çıkarmıştır. Daha önceki yıllarda diğer ülkelerle ilişkilerinde iktidarın şekli ve iç politikalarını ikinci planda tutan Türkiye, bu tarihten sonra Ortadoğu ülkelerinin demokrasilerini geliştirmelerine de ön ayak olmaya çalışmıştır. Arap baharı sürecinde halk hareketlerine destek vermesiyle bu politika bir bütünlük oluşturmuştur. Filistin halkının insani dramlarının savunucusu olmak adına Davos Zirvesinde dönemin Başbakanı Erdoğan'ın tavrı, Mısır'da seçimle gelen ilk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin darbe ile devrilmesine en sert tepkinin Türkiye'den gelmesi aynı politik duruştan kaynaklanmaktadır. Elbette ülkelerin dış politikaları tek bir olaydan etkilenecek şekillenmemektedir. Türk dış politikası da farklı birçok parametrenin etkisi sonucunda oluşmaktadır. Fakat 1 Mart Tezkeresi, Meclisi demokratik bir karar mekanizması ile öne çıkarması, askeri beklentilerin aksine sivil bir kararla savaş dışında kalınması, bağımsız karar alma açısından Türkiye'nin ABD uydusu bir devlet olmadığını göstermesi ve Türkiye'nin bölgede barışı sağlamaya yönelik bir hamlesi olarak, politik konumunda yaşanan dönüşümde önemli bir anlam ifade etmektedir.

Türkiye, 1 Mart Tezkeresi ile eksen kayması yaşamamıştır. Dış politikada perspektifini tek yönlü bir yaklaşımdan alternatifli çözümler yönünde genişletme isteğini yansıtmıştır. Tezkere sonrasında ABD ile ilişkilerin normalleşmesi ve işbirliğinin devam etmesi için çaba harcanmış, nitekim ikili ilişkiler güven bunalımını aşarak tekrar olumlu bir çizgiye kavuşmuştur. Yapılmak istenen ABD ile iyi ilişkilere sahipken, AB, Rusya ve Çin ile de işbirliğini geliştirmek, komşuları ile ilişkilerinde özgün bir politikaya sahip olabilmektir. 2003 yılından sonra Türkiye, Rusya ilişkileri enerji projeleri ağırlıklı olarak güçlenmiş, güvenlik politikalarında da önceki dönemlere kıyasla önemli işbirliği alanları oluşmuştur. AB ile ilişkiler ilk etapta hız kazanmış ve tam üyelik müzakerelerine başlanmıştır. Türkiye üzerine düşen sorumlulukları hızla yerine getirmiş, uyum yasaları hızlı bir şekilde Meclisten geçirilmiştir. Türkiye'nin de desteği ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Kıbrıs'ta yapılan referandumda Annan Planına evet oyu kullanmasına rağmen Rum tarafı planı veto ederek süreci sabote etmiştir. Türkiye, bu süreçte AB'den beklediği destek ve tepkileri alamamıştır. Aksine AB tarafından Kıbrıs Rum Kesimine tam üyelik verilerek Kıbrıs'ın tamamı için muhatap kabul edilmesi, hem Kıbrıs'ta kalıcı barışın hem de Türkiye'nin AB üyelik sürecinin çıkmaza girmesine sebep olmuştur. Türkiye – AB ilişkilerinin 2006 sonrasında irtifa kaybettiği söylenilebilir. Taraflar sonraki yıllarda iç politikalarına yoğunlaşmış ve ikili ilişkiler ikinci planda kalmıştır. Türkiye – Çin ilişkileri ise tüm dünyada artan Çin ekonomik etkisi ile birlikte ticaret hacminin genişlemesi sürecini yaşamıştır.

Tezkere süreci ile sembolize edebileceğimiz yeni politik yaklaşım en çok Türkiye'nin Ortadoğu politikalarını etkilemiştir. 2003 yılından itibaren bölgede tüm problemlere dolaylı da olsa değen bir Türkiye karşımıza çıkmıştır. İİT'de etkinliğini artırmış, bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini güçlendirmiştir. Suriye – İsrail görüşmelerinde arabulucu rolü üstlenmiş, Hamas'ın siyasal sistem içerisinde kalması için çaba sarf etmiştir. Türkiye, Suriye'de çatışmalar başlamadan Esad yönetimine reform yapılması çağrısında bulunmuş fakat çağrılar karşılıksız kalmıştır. İran ile ilişkilerini ABD'ye rağmen geliştirmiş, ticaret hacmini ciddi oranda artırmıştır. Türkiye bölge politikalarında Müslüman Kardeşler Hareketi ile iyi ilişkiler geliştirmiştir. Mısır'da seçim ile iktidara gelmiş Müslüman Kardeşler Hareketinin desteklediği Mursi yönetiminin darbe ile iktidardan indirilmesi üzerine en sert tepkiyi veren ülke Türkiye olmuştur. Mısır'da ABD, Suudi Arabistan gibi birçok ülke darbe yönetimini tanıırken Türkiye uzunca bir süre aksi

yönde tavır takınmıştır. Arap baharı sürecinin oluşturduğu yeni atmosferde Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri otoriter yönetimleri fonlayarak statükoyu koruma yoluna giderken Türkiye halk hareketlerini en çok destekleyen ülke konumunda olmuştur. Bu durumun sonucu olarak Katar krizi, Müslüman Kardeşler Hareketinin statüsü gibi konularda Suudi Arabistan, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri, Türkiye ile karşı karşıya gelmiş, Türkiye'nin teröre destek verdiği algısı oluşturmaya çalışmışlardır.

Tezkere kararı Türk toplumunun tamamına yakınından olumlu tepkiler aldığı gibi AB ve bölge ülkelerinde de Türkiye'ye karşı sempati oluşturmuştur. Meşruiyeti tartışmalı bir işgalin ortağı olmak yerine uluslararası hukuk ve barışı temsil eden bir ülke olma imajı kazandırmıştır. Operasyona dâhil olmamış ve yıpranmamış bir Türkiye imajının sonraki yıllarda Irak ile yeniden geliştirilen ilişkilere hız kazandırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle Kuzey Irak'ın yeniden yapılandırılmasında ve enerji kaynaklarının dünyaya taşınmasında ortak projeler geliştirilmiştir. İkili ticarete ciddi artış yaşanmış, terör faaliyetleri ile sekteye uğrasa da 2013 yılında Türkiye'nin ihracat rakamları 13 milyar doların üzerine çıkmıştır.

Türkiye'nin entegre bir dış politikadan sıyrılarak alternatiflerini artırması, yeni işbirlikleri ile birlikte yeni hareket alanları da açmıştır. Somali'de askeri ve yardım kuruluşları ile kapsamlı bir destek politikası güden Türkiye, yakın zamanda Katar'da da askeri üs kurmuştur. Afrika'da çeşitli ekonomik faaliyetlerde bulunurken Sudan'da hem uzun vadeli tarım arazileri kiralayarak tarımsal kaynak oluşturmuş, hem de stratejik önemi büyük Sevakın Adasının kullanım yetkisini alarak bölgede etkisini artırmaya çalışmıştır. Şangay İşbirliği Örgütü üyeliğini gündeme taşımaktan çekinmeyen Türkiye, Rusya'dan S – 400 hava savunma sistemleri alımına gitmektedir. Türkiye için önemli olan burada oluşturduğu seçenekleri mevcut işbirlikleri ile sürdürebilmektir. NATO ve ABD ile ilişkilerini koparmadan ekonomik, askeri ve stratejik kapasitesini artırmaktır.

KAYNAKÇA

- ABD Ulusal Güvenlik Strateji Arşivleri Resmi İnternet sayfası: “ The National Security Strategy of the United States of America, <http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>, (e.t. 02.06.2019)
- Akçay, E. (2010). Karar Alma Yaklaşımı Çerçevesinde 1 Mart 2003 Tezkeredi. Isparta: Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yüksek Lisans Tezi, s:81.
- Akutay, S., ve Ateş, D. (2013). Türkiye’nin sınır ötesi operasyonlarının hukuki çerçevesi, Ankara: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: XVII Sayı:3, s. 109-146.
- Albayrak, H., Yeni Şafak Gazetesi, Yaşasın 1 Mart!, 03.10.2007, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hakanalbayrak/yaasin-1-mart-7177>, (06.05.2019).
- Aljazeera Türk, Irak Savaşının Değerlendirmesi, 30.12.2011, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/irak-savasinin-degerlendirmesi> (e.t: 10.06.2019)
- Aljazeera Türk, TSK’nın sınır ötesi operasyonları. 19.10.2011, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tsknin-sinir-otesi-operasyonlari> (e.t. 18.01.2015)
- Altuntaş, Ö., BBC Türkçe, ABD-Türkiye İlişkileri:1960’lardan bugüne yaşanan krizler, 02.08.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41553003> (e.t. 28.04.2019)
- Anadolu Ajansı, Türkiye – Irak İlişkileri ivme kazanıyor, 03.05.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-irak-iliskileri-ivme-kazaniyor-/1468927> (e.t. 08.08.2019)
- Aras, B. (Der) (2004). Irak Savaşı sonrası Ortadoğu . İstanbul: TASAM Yayınları.
- Armaoğlu, F., (2017). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), 23. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları
- Ataman, M., (2008). “Değerler ve Çıkarlar: ABD’nin Ortadoğu Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar ve İlkeler,” Kemal İnâat ve Muhittin Ataman (Der.), Ortadoğu Yıllığı 2006, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008.
- Ataman, M. (2009), Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri: Temkinli İlişkilerden Çok-Taraflı Birlikteliğe, Ortadoğu Analiz Eylül’09 Cilt 1 - Sayı 9.
- Aydın, M. (2006), Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs, Middle Eastern Studies 35 Issue.4, s. 152 - 156.
- Ayhan, V., (2011), Arap Baharının ABD-Türkiye İlişkilerine Etkisi, Ortadoğu

Analiz, Aralık 2011, Cilt 3 Sayı 36, 18-24

Baba, G. ve Karagül, S., Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi Ve 1 Mart 2003 Tezkeresi, EUL Journal of Social Sciences (III:I) LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi Haziran 2012

Babacan, A. (2018), AK Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 51, Ocak-Haziran 2018 ss. 21-38

Balcı, A., (2014). Enerji'sine kavuşan komşuluk, Türkiye – Kürdistan Bölgesel Yönetimi ilişkileri, SETA Analiz, Sayı: 97, Ankara 2014

BBC Türkçe, Erdoğan Tahran'da Irak'ı konuştu, 04.12.2006, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/12/061204_erdogan_iran.shtml (e.t. 07.06.2019)

BBC Türkçe, Türkiye-Rusya uçak krizi: 10 günde neler yaşandı?, 04.12.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151204_rusya_krizin_10_gunu (e.t. 08.08.2019)

Bektaş, B. (2007). 11 Eylül Terörist Saldırısı Neticesinde ABD'nin Güvenlik Algılamalarındaki Değişiklik. Ankara: Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Bıla, F. (2003). Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Birgün Gazetesi, Irak'a kaos ve yıkım getirdi, 21.03.2018, <https://www.birgun.net/haber/irak-a-kaos-ve-yikim-getirdi-208813> , (e.t. 28.08.2019)

Birleşmiş Milletler Antlaşması Onayı, (1945, 24 Ağustos), Resmi Gazete, Sayı: 6092, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (e.t. 06.06.2019)

BM Güvenlik Konseyi Kararı (1441), [https://undocs.org/S/RES/1441\(2002\)](https://undocs.org/S/RES/1441(2002)), (e.t. 10.06.2019)

BM Güvenlik Konseyi Kararı (1472), [https://undocs.org/S/RES/1472\(2003\)](https://undocs.org/S/RES/1472(2003)), (e.t. 10.06.2019)

BM Güvenlik Konseyi Kararı (678), [https://undocs.org/S/RES/678\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/678(1990)), (e.t. 11.09.2019)

BM Güvenlik Konseyi Kararı (687), [https://undocs.org/S/RES/687\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/687(1991)), (e.t. 11.06.2019)

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) Anketi, 19.10.2010, <https://www.unhcr.org/4cbdab456.html> (e.t: 10.06.2019)

- Bölükbaşı, D. (2008). 1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası. İstanbul: Doğan Yayınları.
- Caniklioğlu, M. D., (2007) Ulusal Ve Uluslararası Hukuk Işığında Türkiye'nin 2003 Tezkere Serüvenine İlişkin Görüşler-Düşünceler, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 9, Sayı 2, 2007, s. 29 -97
- Cesur, G., Irak'ta Saddam Hüseyin ve Şii Çatışması.,19.09.2018, Tarih Ekonomi ve Siyaset Araştırmaları Derneği(TESAD): <https://www.tesadernegi.org/irakta-saddam-huseyin-ve-sii-catismasi.html>, (e.t. 26.06.2019)
- Cinoğlu, H., ve Özeren, S. (2006). Terörizm ve Amerika Birleşik Devletleri 11 Eylül Öncesi ve Sonrası Terörle Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi. Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadele, Ulusal ve Bölgesel Deneyimler, İhsan Bal(der), Ankara: USAK Yayınları.
- Çağaptay, S. ve Parris M., (2003). Turkey after the Iraq War: Still a U.S. Ally?: 2003 Weinberg Founders Conference, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/turkey-after-the-iraq-war-still-a-u.s.-ally>,(e.t. 26.04.2019)
- Çakmak, C., Bush Nasıl Kazandı? TASAM, Stratejik Yorum No:36; 10.11.2004, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/102/bush_nasil_kazandi (e.t. 12.04.2014)
- Çandar, C., Radikal Gazetesi, İşin içine Kürdistan petrolü girerse, 26.05.2012, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/cengiz-candar/isin-icine-kurdistan-petrolu-girerse-1089153/> (e.t. 07.05.2019)
- Çandar, C. (2004). Turkish Foreign Policy and the War on Iraq”, in Lenore G. Martin and Dimitris Keridis (eds.), the Future of Turkish Foreign Policy, London:. The MIT Press, 37-60.
- Çelikkpala, M. (2005, Bahar). Türkiye’de Kafkas Diasporası ve Türk Dış Politikasına Etkileri. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 71 - 108.
- Çelikkpala, M. (2015, Kış). Rekabet ve İşbirliği İkileminde Yönünü Arayan Türk - Rus İlişkileri. bilig - Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 117 - 144.
- Davutoğlu, A. (2009). Stratejik Derinlik, Türkiye’nin Uluslararası Konumu. Ankara: Küre Yayınları.
- Demir, İ., “Red Bull Etkisi: Dış Politika Karar Alma Süreçlerinde Aşırı Güvenin Neden ve Sonuçları”, V. Blue Black Sea International Congress, 12-13 Aralık 2016, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Doğan, S., (2016). Türkiye’nin Dönem Başkanlığı ve İslam İşbirliği Teşkilatı, Analiz 18, İslam Dünyası, Kasım –2016, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER).

- Duman, B. (2012). "Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları Ve 2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu.". Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi, Sayı:13
- Durmuş, R., (2011) Geçmişten Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri, TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi), https://tasam.org/Files/Icerik/File/gecmisten_gunumuze_turk_-_amerikan_iliskileri_cff226c0-9cc8-4b1b-95a1-a352e377de84.pdf (e.t. 26.08.2019)
- Efegil, E., (2016) AK Parti Hükümetinin Orta Doğu Politikası ve ABD Yönetimi ile Batılı Uzmanların Eleştirileri, Gazi Akademik Bakış, Cilt: 9 Sayı: 18 Yaz 2016, Sf. 45 – 58
- Encyclopedia Britannica, 2009, <https://www.britannica.com/event/Iraq-War>, (e.t. 15.06.2019)
- Encyclopedia Britannica, 2009, <https://www.britannica.com/place/Iraq/The-Iraq-War>, (e.t. 15.06.2019)
- Ercümen, M. A. (2016). Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı Bağlamında Bush Doktrini ve ABD'nin Irak'ı İşgali. İstanbul: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER).
- Erdil, M., Hürriyet Gazetesi, Ucuz Gaz Müjdesi, 20.06.2013, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/ucuz-gaz-mujdesi-23545334> (e.t. 07.05.2019)
- Ergin, S., Hürriyet Gazetesi, CIA timlerine ve U-2 Casus uçaklarına Ecevit izin verdi, 18.09.2003, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cia-timlerine-ve-u-2-casus-ucaklarina-ecevit-izin-verdi-171873> (e.t. 06.04.2014)
- Ergin, S., Hürriyet Gazetesi, Grossman ve Wolfowitz Ankara'da, 03.12.2002, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/grossman-ve-wolfowitz-ankarada-113317> (e.t. 04.03.2014)
- Ergin, S., Hürriyet Gazetesi, Merak etme Türkler zorluk çıkarmayacak, 17.09.2003, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/merak-etme-turkler-zorluk-cikarmayacak-171656> (e.t. 06.04.2014)
- Ergin, S., Hürriyet Gazetesi, Pazarlık Başlıyor, 19.09.2003, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/pazarlik-basliyor-172147> (e.t. 06.05.2014)
- Ergin, S., Hürriyet Gazetesi, Size 3 Gün süre yoksa kötü olur, 03.12.2002, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/size-3-gun-sure-yoksa-kotu-olur-172306> , (e.t. 06.05.2014)
- Erkmen, S., Anadolu Ajansı, Irak Türkmenlerinin sorunları ve çıkış yolları, 26.10.2016, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/irak-turkmenlerinin-sorunlari-ve-cikis-yollari/672564> (e.t. 26.08.2019)

- Erol, M. S., ve Ozan, E., (2014) “Türk Dış Politikasında Algı Yönetimi”, Algı Yönetimi, Bilal Karabulut (ed.), İstanbul, Alfa Yayınları, s. 193-195
- Evrensel Gazetesi, Raporla Kuzey Irak Mesajı, 17.05.2001, <https://www.evrensel.net/haber/124567/raporla-kuzey-irak-mesaji> (e.t. 26.08.2019)
- Filkins, D. & Schmitt, E., New York Times, Turkey Demands \$32 Billion U.S. Aid Package if It Is to Take Part in a War on Iraq, 19.02.2003, <https://www.nytimes.com/2003/02/19/world/threats-responses-bargaining-turkey-demands-32-billion-us-aid-package-if-it-take.html> (e.t. 15.06.2019)
- Gözen, R. (2005). Causes and Consequences of Turkey's Out-of-War Position in the Iraq War of 2003. Turkish Yearbook of International Relations, 73–99.
- Gözen, R. (2006). Türk Dış Politikası Barış Vizyonu, Ankara: Palme Yayıncılık.
- Göztepe, E. (2004). Amerika'nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye'nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da "Haklı Savaş"ın Haksızlığı Üzerine., Ankara Üniversitesi SBF Dergisi Cilt: 59 Sayı: 3 (s. 79-102)
- Gürkaynak, M., (2004). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'da Savunma ve Güvenlik, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 271s, Ankara.
- Habertürk Gazetesi, 1 Mart Tezkeresi'nin tutanakları açıklanacak mı?, 12.02.2013 <https://www.haberturk.com/polemik/haber/819489-1-mart-tezkeresinin-tutanaklari-aciklanacak-mi> (e.t. 12.06.2019)
- Habertürk Gazetesi, Genel seçim 2002, 03.11.202, <https://www.haberturk.com/secim2002> , (e.t. 09.06.2019)
- Habertürk Gazetesi, Kıbrıs Barış Harekatı, 22.07.2014, <https://www.haberturk.com/haber/haber/972325-kibris-baris-harekati> (e.t. 03.08.2019)
- Hürriyet Gazetesi, 1 Yılda 2 Hükümet, 02.08.2003, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=163071> (e.t. 14.04.2014)
- Hürriyet Gazetesi, ABD savaştaymış gibi karşılık verecek, 12.09.2001, - <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/abd-savastaymis-gibi-karsilik-verecek-38265632> (e.t. 25.08.2019)
- Hürriyet Gazetesi, Baykal'a Irak Brifingi, 24.12.2002, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/baykala-irak-brifingi-117698> (e.t. 09.06.2019)

- Hürriyet Gazetesi, Dünya Terör Şokunda, 11.09.2001, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/dunya-teror-sokunda-38265457> (e.t. 06.04.2014)
- Hürriyet Gazetesi, Ecevit: Kuzey Irak'ta fiili devlet askeri müdahale nedeni, 06.10.2002, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ecevit-kuzey-irakta-fiili-devlet-askeri-mudahale-nedeni-38419528> (e.t. 06.04.2014)
- Hürriyet Gazetesi, Erdoğan Artık Başkan Değil, 06.11.1998 - <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-artik-baskan-degil-39046320> (e.t. 17.04.2014)
- Hürriyet Gazetesi, Gül: Kürtler de Türkmenler de bizim akrabamız, 13.01.2007, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/gul-kurtler-de-turkmenler-de-bizim-akrabamiz-5773235> (e.t. 26.08.2019)
- Hürriyet Gazetesi, Her şey Denetim Altında, 06.03.2003, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/tsk-hersey-denetim-altinda-132013> (e.t. 12.06.2019)
- Hürriyet Gazetesi, Irak'ı Yugoslavya yaptırmayız, 27.09.2006, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/irak-i-yugoslavya-yaptirmayiz-5325144> (e.t. 07.06.2019)
- Hürriyet Gazetesi, Irak'ın Humeyni'sine Suikast, 30.08.2003, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/irak-in-humeyni-sine-suikast-38493383> (e.t. 10.06.2019)
- Hürriyet Gazetesi, Kürt Hükümeti ile yakınlaşırız, 15.02.2007, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kurt-hukumeti-ile-yakinlasiriz-5955059> (e.t. 26.08.2019)
- Hürriyet Gazetesi, Pentagon Bile Vuruldu, 12.09.2001 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/pentagon-bile-vuruldu-38265749> (e.t. 06.04.2014)
- Hürriyet Gazetesi, Powell: Kaynaklarını Kurutacağız, 12.09.2001, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/powell-kaynaklarini-kurutacagiz-38265631> (e.t. 06.04.2014)
- Hürriyet Gazetesi, PKK ve PJAK K. Irak'ı terk etsin, 08.09.2007, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/pkk-ve-pjak-k-irak-i-terk-etsin-7244540> , (e.t. 22.06.20019)
- Hürriyet Gazetesi, Savaşı kimse istemiyor, 26.01.2003, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/savasi-kimse-istemiyor-124115> (e.t. 09.06.2019)
- Hürriyet Gazetesi, Sizi koruruz, 22.01.2003 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/sizi-koruruz-122764> (e.t. 09.06.2019)

- Hürriyet Gazetesi, Tezkere Geçse Irak Sınırı böyle olacaktı, 01.02.2008, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/tezkere-gecse-irak-siniri-boyle-olacakti-8147775> (e.t. 12.06.2019)
- İmanbeyli, V. (2015). Uçak Krizi ve Türkiye-Rusya İlişkileri. SETA Perspektif, sayı: 119, Aralık 2015, 1-6
- İmanov, V. (2012). Türkiye'nin Rusya Politikası 2011. Türk Dış Politikası Yıllığı 2011. Der. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Resul Usul. Ankara: SETA Yay., s. 457-496.
- İnat, K., (2006), "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 2005", Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), Ortadoğu Yıllığı 2005, Ankara: Nobel Yayınları, ss. 1-49
- İskenderpaşa, 25.02.2003 tarihli Basın açıklaması <http://www.iskenderpasa.com/FA0DB11A-00E2-4F22-9E6D-6A99800EFDD0.aspx>, (e.t. 03.08.2019)
- Kalaycı, R. (2013). "Irak 2012", Edt: Kemal İnat, Muhittin Ataman, Ortadoğu Yıllığı 2012, Sayı 8, Yıl 8, ss.35-62. Açılım Kitap
- Kara, S. (2007). Turkish-American Relations Post 9/11. California: Naval Postgraduate School Monterey, s:38.
- Karaçoban, R. (2015). 1 Mart Tezkeresinden Bugüne Türkiye'nin Kuzey Irak Politikaları. IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı II, S:195.
- Karadağ, U. (2016). Birleşmiş Milletler Antlaşmasına Göre Meşru Müdafaa Hakkı. Malatya: İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:7 Sayı:2., s. 171 - 186
- Karakaya, İ. (2010). 11 Eylül 2001 Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Algılamaları ve Politikaları. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kardaş, Ş. (2006). Turkey and the Iraqi Crisis: JDP between Identity and Interest", the Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Parti. Edt. Hakan Yavuz (Salt Lake City: The University of Utah Press), 306-330.
- Kesgin, B., ve Kaarbo, J. (2010). When and How Parliaments Influence Foreign Policy: The Case of Turkey's Iraq Decision. International Studies Perspectives 11, 19-36.
- Kıbaroğlu, M. (2005). Clash of Interest over Northern Iraq Drives Turkish-Israeli Alliance to a Crossroads. Middle East Journal, Vol. 2, No. 59.
- Kıran, A. (2001). Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası. Birikim Dergisi Sayı:148, Ağustos 2001, s. 88 - 99.
- Kocaoğlu, M., (1995). Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu: Parçalanmak İstenen Topraklar ve İstismar Edilen İnsanlar, Ankara, Genelkurmay Basımevi.

- Köse, T., (2011) Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği Ve Çatışma Çözümlerini Keşfi, Türk Dış Politikası Yıllığı 2010, SETA Yayınları XIV I. Baskı : Ekim 2011
- La-Mamuri, A., & Al-Meseudi, B. (2011). Birleşmiş Milletlerin Irak'ta Verdiği İnsani Ödünler. Bağdat: Hamurabi Araştırma ve Öğretim Strateji Merkez Yayınları, s:235.
- Loğoğlu, O. F., Gazete Duvar, 1 Mart tezkeresi – Üçüncü aç! , 01.03.2018, <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2018/03/01/1-mart-tezkeresi-ucuncu-aci/> (e.t. 04.05.2019)
- Mengü, C., Yeniçağ Gazetesi, 1 Mart Tezkeresi 16. Yılıni Doldurdu. 03.03.2019, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/1-mart-tezkeresi-16-yilini-doldurdu-50998yy.htm> (e.t. 14.06.2019)
- Milli Gazete, İlker Başbuğ: Çuval olayının ikincisi yaşansaydı silahlar konuşacaktı!, 04.09.2019, <https://www.milligazete.com.tr/haber/2847932/ilker-basbug-cuval-olayinin-ikincisi-yasansaydi-silahlar-konusacakti> (e.t. 08.08.2019)
- Milliyet Gazetesi, İtalya'da Kürdistan'lı Türkiye haritası, 29.04.2008, <http://www.milliyet.com.tr/gundem/italyada-kurdistanli-turkiye-haritasi-522232>, (e.t. 10.09.2019)
- Nurladın, A. W. (2015). ABD'nin Irak Savaşı ve Birleşmiş Milletlerin rolü. Konya: Selçuk Üniveristesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Oğhan, Y., Sputnik Türkiye, Abdüllatif Şener: Tezkerenin geçmemesi Erdoğan'a prim sağladı. 09.02.2016, <https://tr.sputniknews.com/bidebunudinle/201602091020762636-abdullatif-sener-tayyip-erdogan-1mart-tezkeresi/> (e.t. 05.01.2019)
- Oğuzlu, T., (2008). "Turkey's Northern Iraq Policy: Competing Perspectives". Insight Turkey Vol:10 No:3. 5-22.
- Oğuzlu, T., (2016). Turkey's Policy towards Iraq in the post-Saddam era. The Turkish Foreign Policy Institute, 23.11.2016, <http://foreignpolicy.org.tr/turkeys-policy-towards-iraq-in-the-post-saddam-era-tarik-oguzlu/> , (e.t. 23.04.2019)
- Oğuzlu, T., Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinde Arap Baharı'nın Etkisi, Ortadoğu Analiz, Aralık-2012, Cilt:4, Sayı:48
- Oyan, O., Birgün Gazetesi, 1 Mart tezkeresini yeniden düşünmek, 17.03.2019, <https://www.birgun.net/haber-detay/1-mart-tezkeresini-yeniden-dusunmek.html> (e.t. 15.06.2019)
- Öğür, B., Baykal, Z., ve Balcı, A. (2014). Kuzey Irak-Türkiye İlişkileri: PKK Güvenlik ve İşbirliği. ORMER Rapor No: 2014/01, Sakarya ORMER,

- Özcan, G., (2005). Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı) Dış Politika Analiz Serisi: 1, İstanbul.
- Özcan, M. (2008). Harmonizing Foreign Policy Turkey, the EU and the Middle East. Londra: Insight Turkey Spring 2010 / Cilt 12, Sayı 2.
- Özcan, M. (2010 – 1), “Türkiye’nin Irak Politikası 2009”, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2009, Ankara: SETA Yayınları, ss. 61-95
- Özcan, M., (2010 – 2), “Turkish Foreign Policy Towards Iraq in 2009”, Perception, Autumn – Winter 2010, Vol:15, No:3-4, ss. 113-132
- Özçelik, S. (2013). Türkiye'nin Kuzey Irak Bölgesi ve Kürt Sorununa Yaklaşımının İncelenmesi: 2000-2007 Dönemi. Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN: Akademik Bakış Dergisi Sayı:37 Temmuz-Ağustos 2013.
- Özdal, H., Özerten, H. S., Has, K., Demirtepe, M. T., (2013). Türkiye-Rusya İlişkileri: Rekabetten Çok Yönlü İşbirliğine. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Rapor No:13-06.
- Özdikmenli, İ. ve Ovalı, Ş., “Irak Savaşı Sonrasında Liberal Dünyanın Yapay İkiliği”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 5, Sayı 19 (Güz 2008), s. 89-118.
- Özer, M. A., (2009) Avrupa Birliğine Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye, Yönetim ve ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:16, Sayı:1 89-105
- Özer, V., Hürriyet Gazetesi, 1 Mart Tezkeresinin Bilinmeyenleri, 07.10.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/verda-ozer/1-mart-tezkeresinin-bilinmeyenleri-27339904> (e.t. 12.06.2019)
- Öztop, F. (2016). Türk Dış Politikası Yapım Sürecinde Karar Birimlerinin Etkileri. İstanbul: Gündoğan Yayınları
- Öztürk, T. E., (2011). Yeni Dönem Türkiye - ABD İlişkileri: Fırsatlar Ve Riskler. TASAM Yayınları Stratejik Rapor No:48, 16-17.
- Radikal Gazetesi, Dünya basını Davos şokunu böyle duyurdu, 30.01.2009, <http://www.radikal.com.tr/dunya/dunya-basini-davos-sokunu-boyle-duyurdu-919321/>, (e.t. 10.08.2019)
- Radikal Gazetesi, İşte 59. Hükümet'in programı, 18.03.2003 - <http://www.radikal.com.tr/politika/iste-59-hukumetin-programi-664081/> (e.t. 11.06.2019)

- Radikal Gazetesi, Saddam'ın Cinayet Tarlaları, 05.05.2003, <http://www.radikal.com.tr/yorum/saddamin-cinayet-tarlalari-668839/> (e.t. 10.06.2019)
- Radikal Gazetesi, Yalçınbayır: 1 Mart'ta 'Hayır' diyen vekiller fırça yiyince...", 11.02.2016, <http://www.radikal.com.tr/politika/yalcinbayir-1-martta-hayir-diyen-vekiller-firca-yiyince-1508912/> (e.t. 25.08.2019)
- Reçber, K. (2007). Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi'nde sınır ötesi operasyon ve sıcak takip hakkı (s. 16-27). (USAK) Uluslararası Hukuk ve Politika 3 (9).
- Sabah Gazetesi, Dünyayı sarsan 5 saat, 12.09.2001, <http://arsiv.sabah.com.tr/2001/09/12/d03.html> (e.t. 06.04.2014)
- Sabah Gazetesi, Madem Öyle Kasım'da erken seçim olsun, 08.07.2002, <http://arsiv.sabah.com.tr/arsiv/2002/07/08/s1911.html> (e.t. 12.04.2014)
- Schmidt, B. C., & Williams, M. C., (2002). The Bush Doctrine and The Iraq War: Neoconservatives versus Realists. Security Studies Journal, Vol:17, Issue: 2, (s. 191-220).
- Semercioğlu, H. (2016). Uluslararası Terörizmde Küresel İşbirliği: Bir Ütopya. Ankara: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 34, Sayı 2, s:107.
- Sever, A. (2017). Abdullah Gül ile 12 yıl: yaşadım, gördüm, yazdım. Doğan Kitap.
- Sinkaya, B. (2011). Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi. ADAM Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:1 Sayı:1, Ankara, s.79-100
- Sönmezoğlu, F., (2015). Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasının Analizi için Bir Çerçeve, Faruk Sönmezoğlu ve Özgün Erler Bayır (Der.), Dış Politika, Karşılaştırmalı Bir Bakış, Der Yayınları, İstanbul.
- Şayır, M., Arap Basınında Türkiye İmajında Kırılma Noktaları, Eskiye: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi, sayı:36, Bahar 2018, 73-87.
- T.C. Başbakanlık Basın – Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Haftalık Özet Değerlendirmesi, Bülten No: 5, 28.01.2002, <https://www.ab.gov.tr/files/Basin/2002/Ocak/15%20Ocak%202002/D%C4%B1%C5%9F%20bas%C4%B1n%20%C3%B6zet%20de%C4%9F..doc> (e.t. 26.08.2019)
- T.C. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 2003 Yılı Ocak Ayı Toplantısı, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/2003-yili-ocak-ayi-toplantisi> , (e.t. 26.08.2019)

- T.C. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 2003 Yılı Şubat Ayı Toplantısı, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/2003-yili-subat-ayi-toplantisi>, (e.t. 26.08.2019)
- Takvim Gazetesi, CNN'den skandal Kürdistan haritası, 08.10.2014, <https://www.takvim.com.tr/guncel/2014/10/08/cnnden-skandal-kurdistan-haritasi>, (e.t. 10.09.2019)
- Taşdemir, F. (2002). Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme., Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir (ed.), Ankara: Seçkin Yayınları,
- Taydaş, Z., ve Özdamar, Ö. (2012). A Divided Government, an Ideological Parliament, and an Insecure Leader: Turkey's Indecision about Joining the Iraq War. Social Science Quarterly.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:22 Cilt:6 Yasama Yılı:1 39 uncu Birleşim 1.3.2003 Cumartesi, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c006/tbmm22006039.pdf> (e.t. 21.06.2019)
- TGRT Haber, ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz:İncirlik'ten çıkmak isteyen biz değiliz. Ama artık istenmediğimiz yerde olmayacağız, 27.03.2003, <https://www.tgrthaber.com.tr/gundem/-118790.html> (e.t. 26.08.2019)
- TRT Haber, ABD'den PKK/PYD'ye 500 milyon dolar ve binlerce silah, 01.06.2017, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abdden-pkkpydye-500-milyon-dolar-ve-binlerce-silah-317510.html> (e.t. 23.06.2019)
- Tosun, R., Star Gazetesi, '1 Mart Tezkeresi'ne kimler; neden 'Hayır' dedi?', 15.10.2017, <https://www.star.com.tr/yazar/1-mart-tezkeresine-kimler-3b-neden-hayir-dedi-yazi-1264392/> (e.t. 26.08.2019)
- Türkiye Gazetesi, 2. Diyarbakır açılımı, Çözüm Sürecinde yeni sayfa, 17.11.2013, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/103574.aspx> (e.t. 26.08.2019)
- USAK. (2007). Kuzey Irak Operasyonları Raporu. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, USAK Yayınları. Ankara
- Uslu, N. (2006). Türk Dış Politikası Yol Ayrımında Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkanlar ve Yeni Arayışlar İstanbul: Anka Yayınları.
- Uslu, A. R., Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikası 2009, Türk Dış Politikası Yıllığı 2009, Edt.: Burhanettin Duran, Kemal İnâat ve Muhittin Ataman. Ankara – 2011-3: SETA Yay., 223 – 245
- Üçler, G., (2017) Türkiye'de Savunma Harcamaları ve İşsizlik Oranları: 1980 - 2014 Dönemi İçin Ekonometrik Bir Analiz, Journal of Yaşar University, Cilt:12, Sayı:46

- Yeşilbursa, B. K., (2009) Geçmişten Günümüze Irak Meselesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 29 Özel Sayı-II, Temmuz 2009, s. 1316 - 1318.
- Yetkin, M. (2004). Tezkere Irak Krizinin Gerçek Öyküsü, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. Basım.
- Yılmaz, İ. (2006) “Geçmişten Günümüze Irak’ta Türkmen Politikası”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. 5, S. 12, 2006 Bahar, s. 127-142.
- Yeni Şafak Gazetesi, 1 Mart tezkeresini Yeni Şafak engelledi, 03.05.2019, <https://www.yenisafak.com/hayat/1-mart-tezkeresini-yeni-safak-engelledi-3469358> (e.t. 13.06.2019)
- Yeni Şafak Gazetesi, Halk savaş istemiyor, 02.03.2003, <https://www.yenisafak.com/arsiv/2003/mart/02/gundem.html>, (e.t. 13.06.2019)
- Yeni Şafak Gazetesi, ÖKK Komutanı yıllar sonra ilk kez konuştu: ABD’li askerlere o çuvalı yedirirdik, 04.07.2019, <https://www.yenisafak.com/gundem/4-temmuz-2003te-tum-abdli-asgerleri-oldurebilirdik-3497248> (e.t. 23.06.2019)
- Yeniçağ Gazetesi, At Pazarlığı Ortalığa Saçıldı, 19.02.2011, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/at-pazarligi-ortaliga-sacildi-46289h.htm> (e.t. 11.06.2019)
- Yılmaz, T., Hürriyet Gazetesi, İşte O Mektup, 05.12.2002, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-o-mektup-113632> (e.t. 06.04.2014)

ÖZGEÇMİŞ

1988 yılında Adıyaman’da doğan Ramazan Karaçoban, ilk ve orta öğrenimini Malatya’da tamamlamıştır. Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünü bitirdikten sonra lisansüstü eğitimine Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında devam etmiştir. 2015 yılında IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresinde sunduğu “1 Mart Tezkeresinden Bugüne Türkiye’nin Kuzey Irak Politikaları” başlıklı bildiri daha sonra kongre kitabı içerisinde basılmıştır. Lisansüstü eğitimine devam eden Karaçoban, aynı zamanda Ticaret Bakanlığı Orta Akdeniz Gümrük ve Dış Ticaret Bölge Müdürlüğünde Gümrük Muhafaza Memuru olarak çalışmaktadır. Öğrencilik hayatı boyunca çeşitli kulüp ve dernek yöneticiliklerinde bulunmuştur. Hala Memur – Sen konfederasyonuna bağlı Büro Memurları Sendikası (Büro Memur – Sen) Mersin Şube Yönetim Kurulu üyeliği yapmaktadır. Orta derece İngilizce bilen Ramazan Karaçoban, Evli ve 2 çocuk babasıdır.